

J. AINAUD
DE LASARTE

EL TOISÓ
D'OR
A BARCELONA

VII

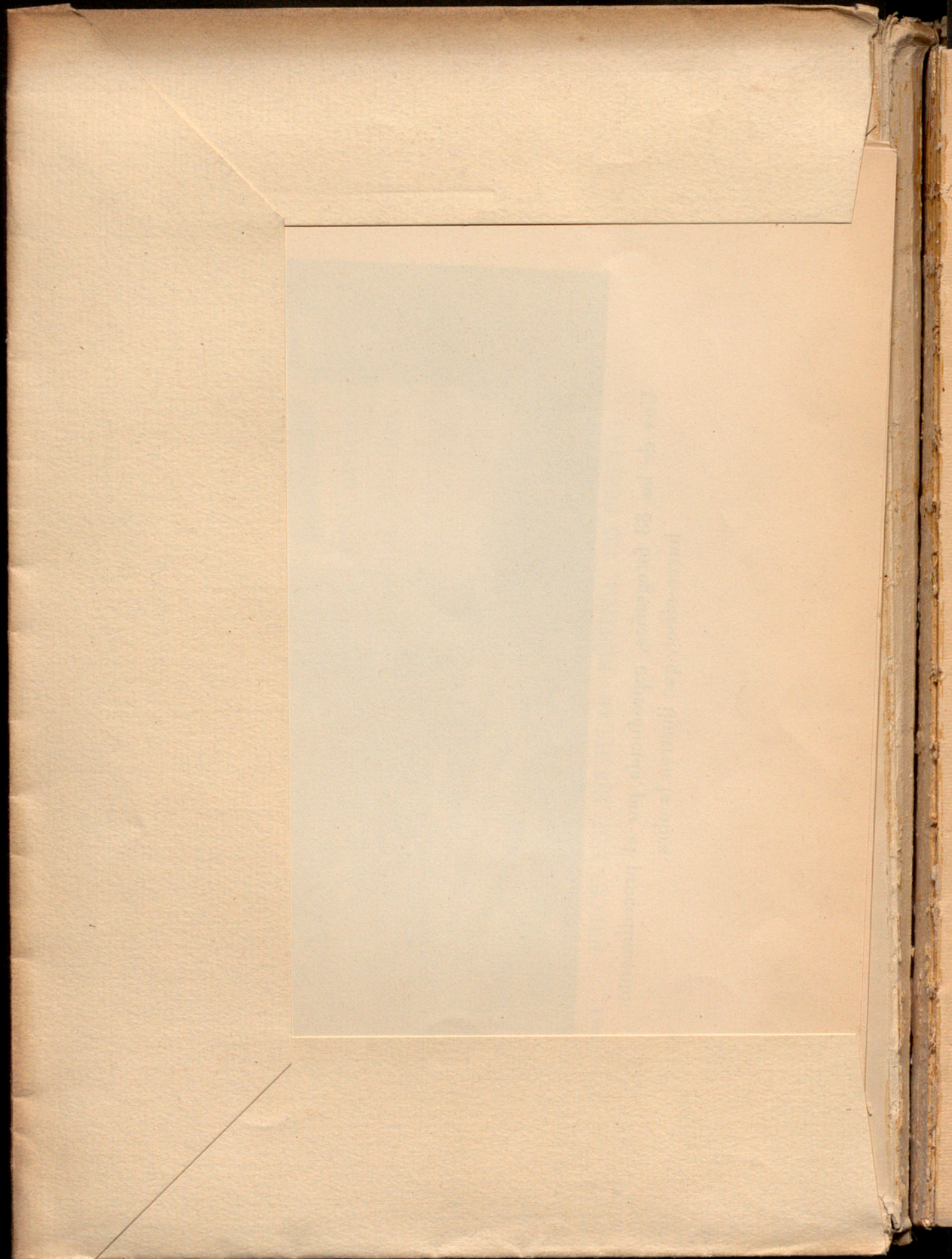
MiG/9.8.13.193.Toisó d'Or/1949.Ain

JOAN AINAUD DE LASARTE

EL TOISÓ D'OR
A BARCELONA

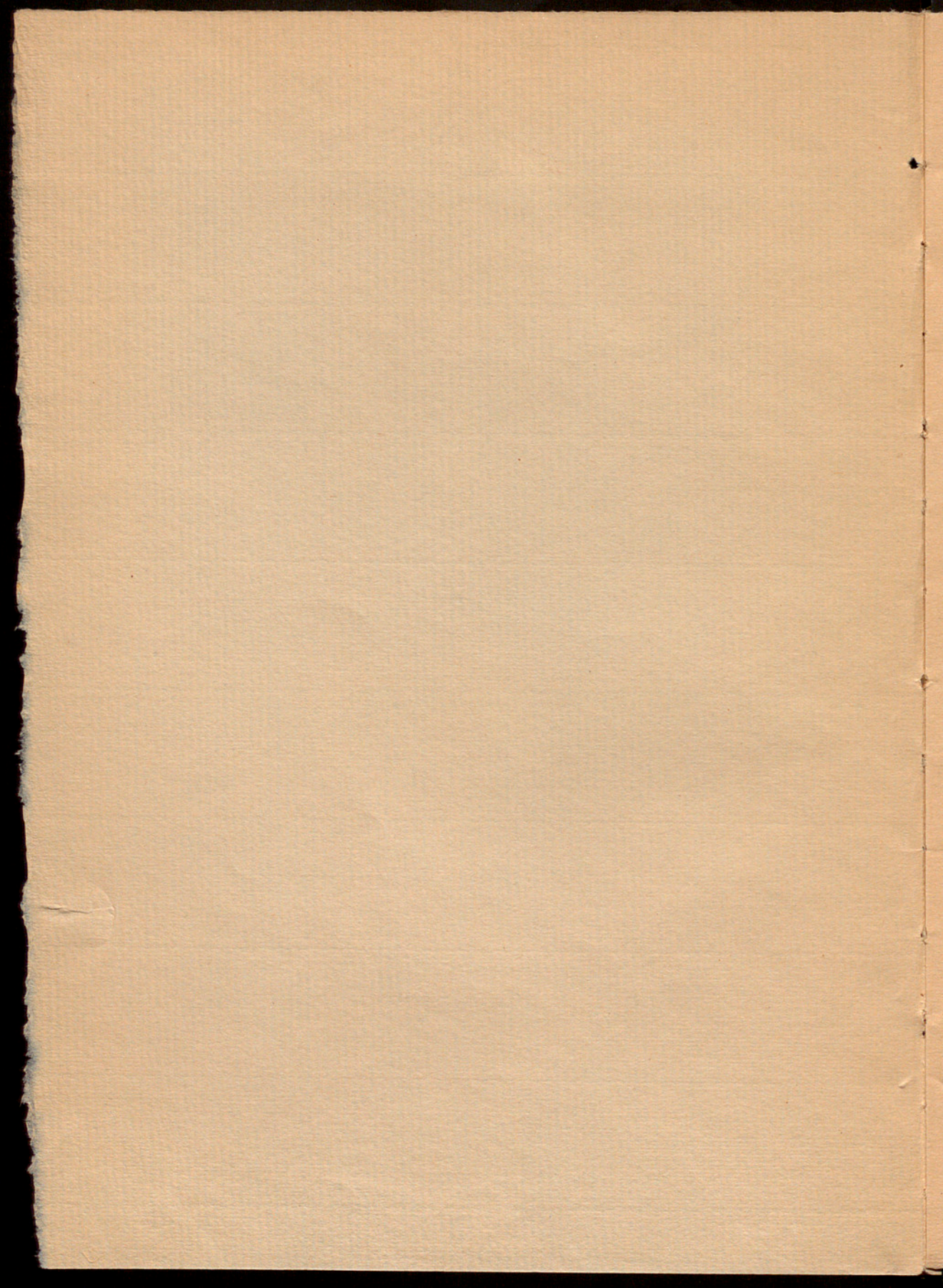

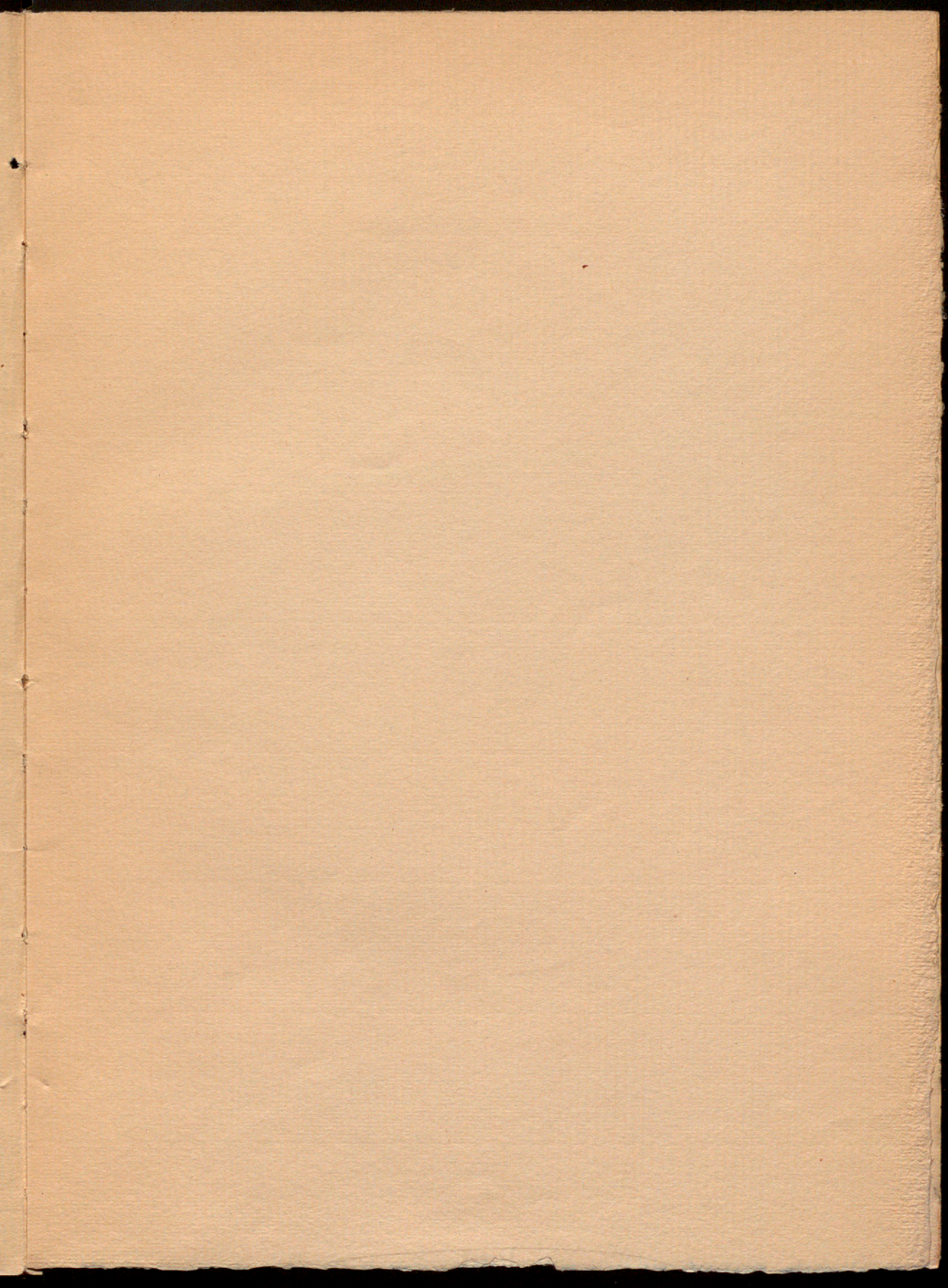

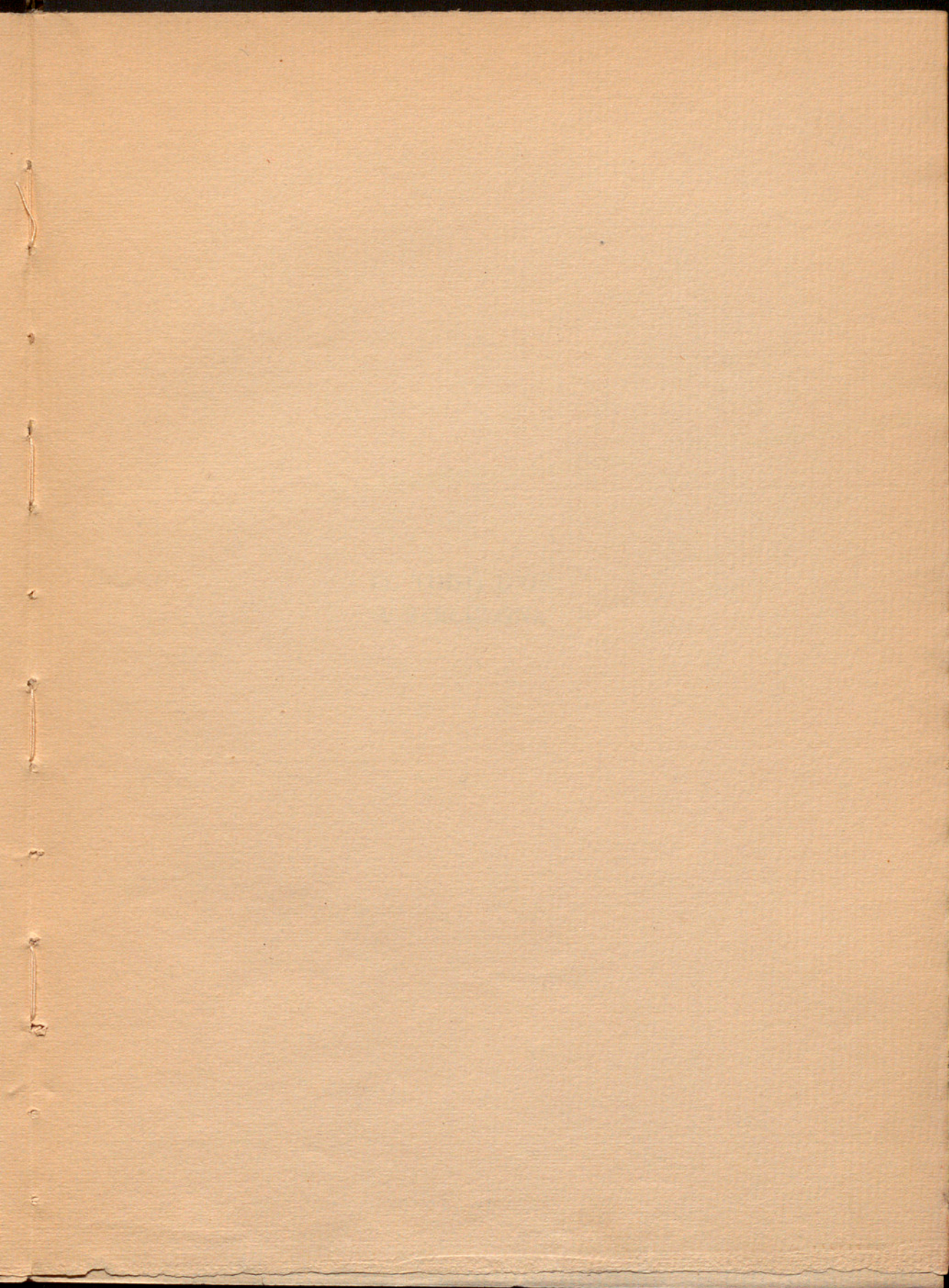
INSTITUTO AMALIER
DE INGENIERIA TECNICA

Donativo
de l' autor

Barcelona Hoyot
1969

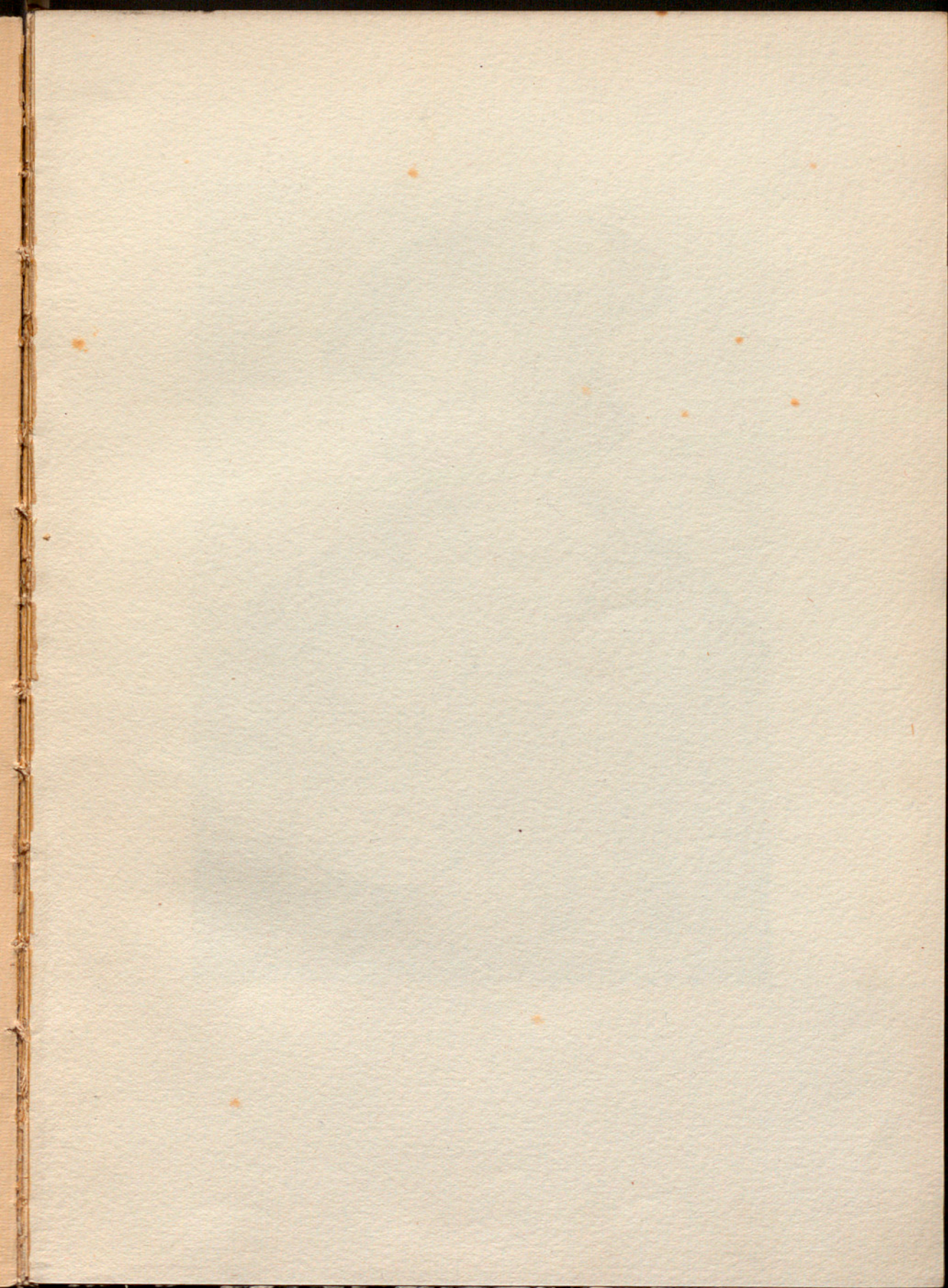

EL TOISÓ D'OR
A BARCELONA

THE
LIBRARY

JOAN AINAUD DE LASARTE

EL TOISÓ D'OR
A BARCELONA

AYMÀ, EDITOR
DE BARCELONA

MCMXLIX

D'AQUEST LLIBRE
EL TOISÓ D'OR A BARCELONA
SETÈ VOLUM DE LA BIBLIOTECA
GUIÓ D'OR

BELLS LLIBRES D'HISTÒRIA I DE LLEGENDA

HA ESTAT EFECTUADA LA TIRADA SEGÜENT:

20 EXEMPLARS EN PAPER GUARRO, IL·LUMINATS A MÀ
I SIGNATS PER L'AUTOR, NUMERATS DE L'U AL VINT, EN XIFRES ROMANES;

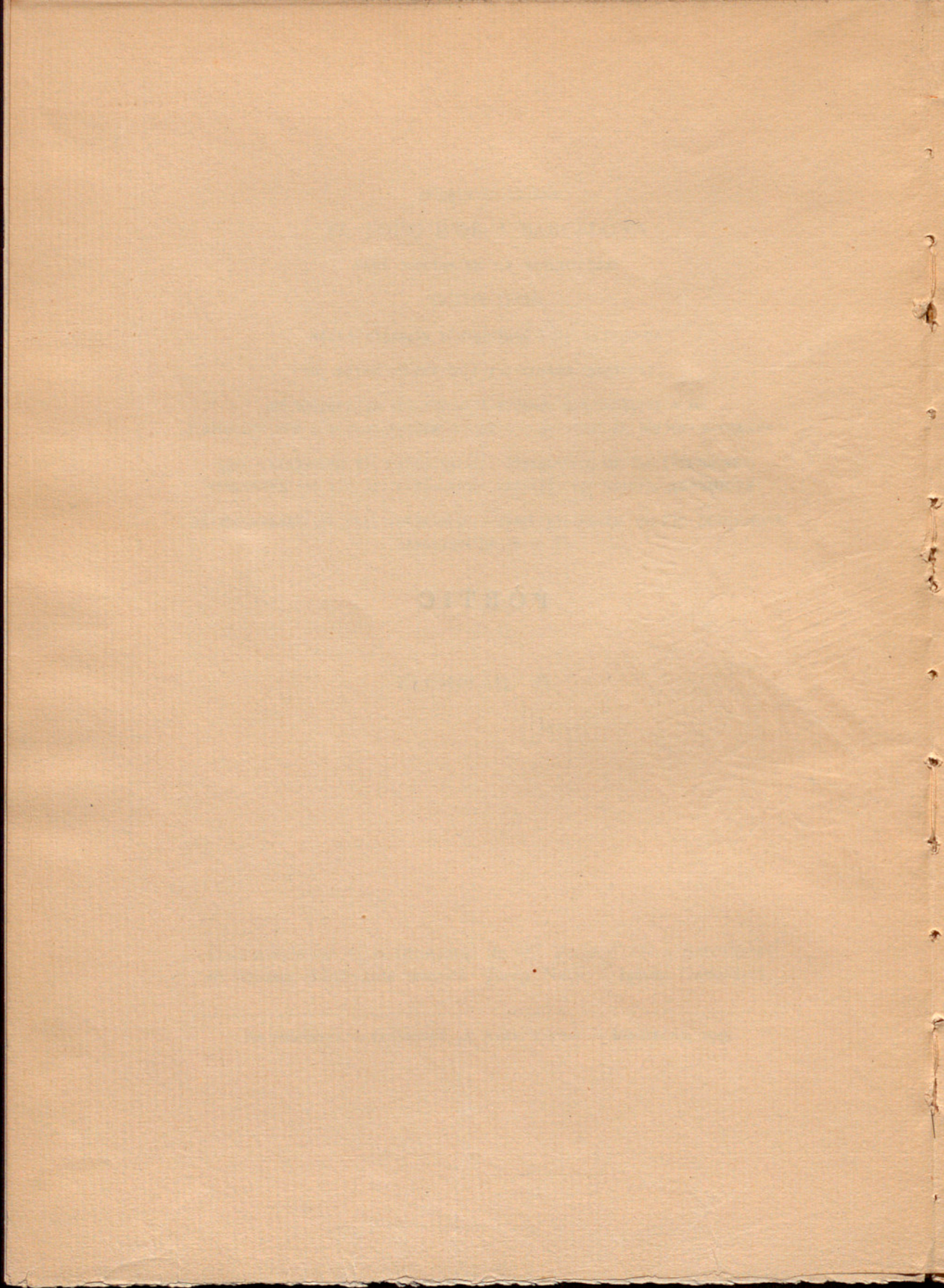
330 EXEMPLARS EN PAPER DE FIL MEDIOEVO, DE LA GELIDENSE,
NUMERATS DE L'U AL TRES-CENTS TRENTA, EN XIFRES ARÀBIGUES;

20 EXEMPLARS DE COL·LABORADOR, TAMBÉ EN PAPER DE FIL MEDIOEVO,
MARCATS DE A A T.

EXEMPLAR C

Han col·laborat en la il·lustració de «El Toisó d' Or a Barcelona»
els artistes dibuixants senyors Josep Narro i Ignasi Casassayes.

PÒRTIC

CAP al 1734, l'erudit barceloní Pere Serra i Postius re-dactava uns passatges del seu llibre *Lo perquè de Barcelona*, escrit en forma dialogada. Arribats al cor de la catedral, els interlocutors — un d'ells el propi escriptor — tenen aquesta conversa:

«D. RAMON. *Per què* han posat demunt de cada Cadira de las altas del Cor, uns escuts d'Armas, tan hermosament pintadas, y dauradas?

PERE. *Perquè* troban-se lo Sr. Emperador Carlos quint en aquesta Ciutat en l'any 1519 celebrà en dit Cor, Capítol General del Orde del Toyson, lo qual fonc lo primer y últim que se ha celebrat fora dels Estats de Flandes; y per memòria de la posteritat, pinta[re]n allí las Armas dels Reys, Prínceps Soberans i grans Señors, qu'en dit Capítol, uns personalment, altres per sos Procuradors, assistiren.

D. RAMON. Y no'm daria alguna notícia, encara que breu, d'Acte tan Real y Magestuós?

PERE. Ne tinc tantas; ja de las Històrias que'n parlan, ja de manuscrits d'aquell temps, y ja de lo que d'ell he copiat del Arxiu de la casa d'aquesta Ciutat, que'n podria fer un preciós llibret; però al pensar quedaria sepultat aont ho estan molts de mos escrits. Ay Déu!

D. RAMON. Gran desdita és aqueixa, que no hi haja...
PERE. Ba, deixa's d'això, i passa a altre cosa»¹.

No és pas aquest l'únic cas en què es malbarataren els projectes encaminats a historiar el capítol barceloní de l'Ordre del Toisó d'Or. Certament, els materials recollits per Serra i Postius degueren ésser els menys afortunats, perduts com moltes de les seves obres inèdites. Però tampoc no van tenir gaire sort els autors d'altres obres redactades més tard. Dues d'elles, manuscrites del segle XVIII, es guarden a l'Arxiu de la Seu de Barcelona. D'una altra, destinada exclusivament als bibliòfils, només se'n va publicar el primer volum. La tràgica mort d'un dels seus redactors, el comte de Vilanova, fa suposar la seva definitiva suspensió; amb tot, ignoro en què devia consistir la segona part. La primera, més que per l'estudi o narració de fets previs al capítol, és útil pels textos antics que publica, aprofitats ara sovint en aquest llibre.

Serra i Postius devia exagerar en alguna cosa, perquè els documents i les cròniques coetànies contenen en general pocs detalls sobre el capítol. Cal afegir encara a aquest inconvenient les llacunes produïdes per omissions, destruccions o pèrdues. Manca, en primer lloc, la relació que els escrivans del Consell de la Ciutat acostumaven a fer de tots els actes públics celebrats a Barcelona. El Dietari Municipal, en esmentar breument la cerimònia, remet a qui vulgui conèixer detalls de les festes del Toisó al registre anomenat de Solemnitats. Però en aquest llibre, en el lloc corresponent, només s'hi troben uns quants fulls en blanc, reservats, això sí, per a contenir un text del qual no es coneix ni un mal esborrany.

Pel que fa al Dietari dels Diputats, no s'hi diu res del

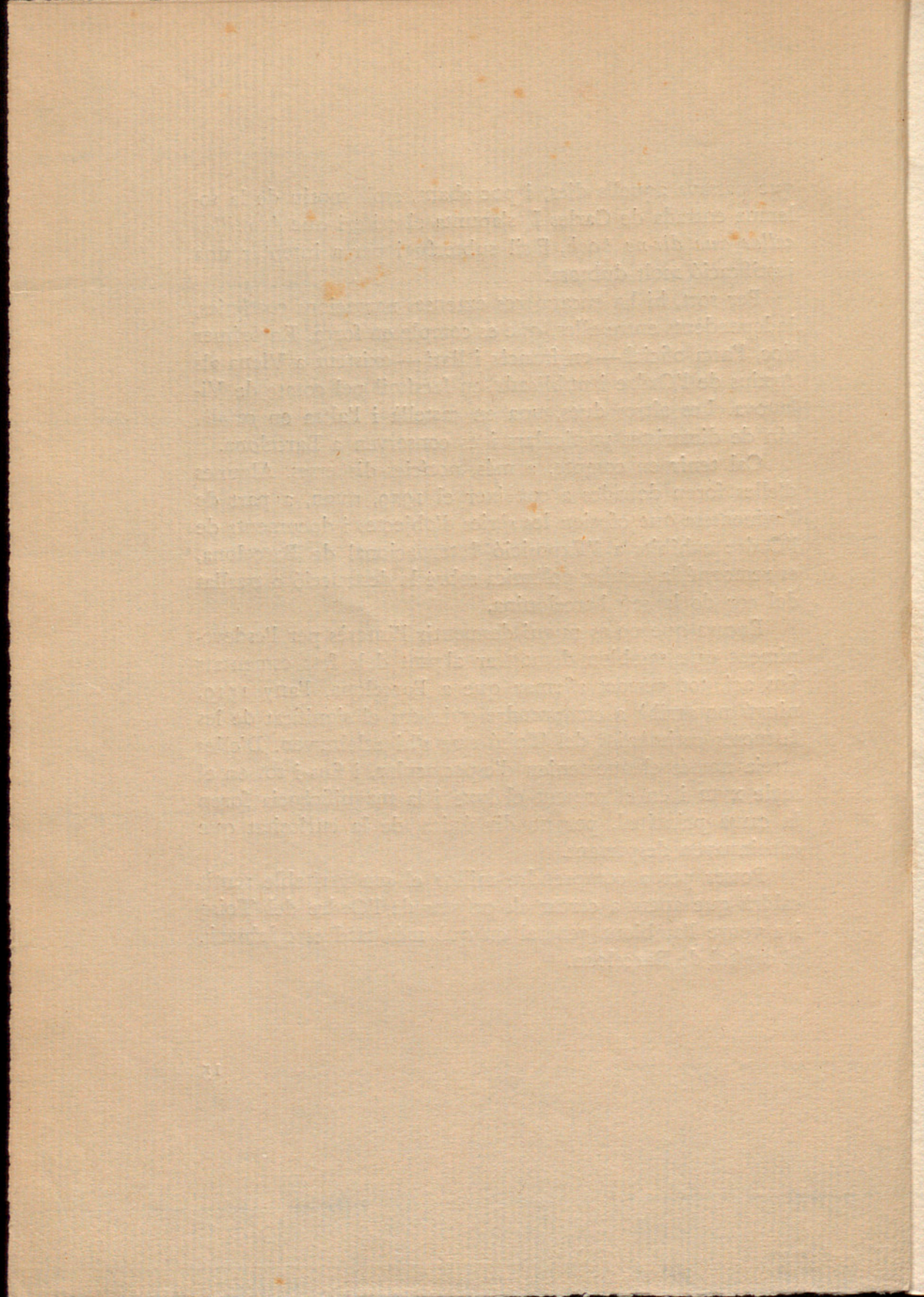
que passava aquells dies, i poc abans, amb motiu de la solemne entrada de Carles I, s'apunta el criteri que *és millor callar que dir-ne poch*, fàcil subterfugi per a intentar una justificació molt dubtosa.

Per sort, hi ha encara tres extenses narracions coetànies, independents entre elles, que es completen força. En primer lloc, l'acta oficial — en francès i llatí — existent a Viena als Arxius de l'Ordre i publicada en facsímil pel comte de Vilanova. Les altres dues, una en castellà i l'altra en català, són de dietaristes particulars i es conserven a Barcelona.

Cal tenir en compte, a més, notícies disperses. Algunes d'elles foren donades a conèixer el 1929, quan, a part de l'avinentesa que oferien les sèries d'objectes i documents de l'Ordre exhibits a l'Exposició Internacional de Barcelona, es remogué la secular polèmica sobre la destrucció o trasllat del cor de la seu barcelonina.

Encara que no es pugui desmentir l'interès per l'esdeveniment que semblen demostrar alguns dels fets esmentats fins ací, tot permet afirmar que a Barcelona, l'any 1519, ningú no arribà a comprendre quin era el significat de les fastuoses cerimònies del Toisó que s'hi celebraven. D'elles atreia només el que tenien d'espectacular, i fins i tot en el segle XVIII i en el present el luxe i la magnificència foren la causa principal, per no dir única, de la curiositat que continuaven despertant.

Potser per a comprendre millor el seu veritable sentit caldrà que anem a cercar els orígens de l'Ordre del Toisó i a veure l'ambient general en què més tard es celebraria el capítol de Barcelona.

LÀMINA I

LÀMINA II

I

LA CAVALLERIA I EL SIMBOLISME DEL TOISÓ D'OR

LES ordres de cavalleria són una de les creacions més típiques i remarcables de l'Edat Mitjana europea.

Originades per l'afany o bé la necessitat d'organitzar la lluita contra els infidels, amb els temps, donaren motiu a l'elaboració d'un seguit d'obres doctrinals on es descriu el perfecte cavaller.

Un dels tractats més antics i que aconseguí una major difusió fou el *Llibre de l'Ordre de Cavalleria*, escrit per Ramon Llull. En el segle XIV ja s'havia traduït al francès, i en la centúria següent se'n feren versions angleses. L'obra era llegida en francès a les corts de Borgonya i de França, i en aquesta darrera en posseïa un ric exemplar el propi delfí, que després havia de regnar amb el nom de Lluís XI. Pel mateix temps en què a França governava el rei Lluís, el seu constant rival Carles el Temerari era duc de Borgonya (1467-1477) i sobirà de l'Ordre del Toisó. Sota els auspicis d'aquest príncep, el canceller de l'Ordre, Guillem Fillastre, rebé l'encàrrec de redactar un gran tractat de ca-

valleria que contingués tota la doctrina del Toisó. És l'obra coneguda amb el títol de *Les Livres de la Thoyson d'Or*.

En aquest temps, a l'esperit essencialment bèl·lic dels antics cavallers, s'hi barrejaven uns ideals cortesans que en molts punts deixaven sentir les primeres modalitats del Renaixement: els refinaments de la cort de Borgonya es combinaven amb antics temes bíblics o mitològics interpretats encara d'una manera típicament medieval.

El que podríem anomenar ideals i teoria de l'Ordre s'expressa en la figura simbòlica — i molt allunyada de la nostra mentalitat — dels Sis Toisons.

Aquests Toisons són sis pells de xais recordats per antics autors en circumstàncies excepcionals. Cinc exemples són presos de l'Antic Testament, i l'altre de les *Metamorfosis* d'Ovidi, però totes aquestes cites tretes de versions *moralitzades* o comentades amb una *moralitat* o interpretació especial.

Desenrotllant aquest sistema, a cada Toisó se li fa correspondre una de les principals virtuts que ha de posseir el cavaller; a més, es procura donar-li per difícils camins una correspondència amb dogmes i misteris de la Religió.

Segons l'ordre tradicional, el primer Toisó, el veritablement d'or, és el famós de la faula clàssica dels Argonautes. La versió medieval és redactada al gust de l'època: «Hi hagué a Tebes un rei anomenat Thamas, que va tenir dos fills de la seva primera muller: un noi anomenat Frixus i una noia anomenada Helles. Aquest rei, havent mort la seva primera muller, es va tornar a casar, i prengué per esposa una dama anomenada Iuno, de la qual també va tenir fills».

D'acord amb el mite antic, el rei ho era d'Orcòmene, i

el seu nom era Atamas; tingué els dos primers fills de la deessa Nefele, i després, havent-la abandonada, va casar-se amb Ino, filla de Cadmus de Tebes.

Les intrigues de la madrastra posaren en perill la vida dels dos germans, que van fugir dalt d'un moltó amb llana d'or pur, que els havia tramès la seva mare. Espai enllà, sobre el mar, els duia el fabulós animal cap a un refugi segur; tan sols hi pogué arribar Frixus, perquè la seva germana va caure en les ones i hi morí ofegada; així donà nom a aquell mar, des d'aleshores anomenat Hellespont. En la segona part de la llegenda, els Argonautes, herois grecs acabdillats per Jasó, marxen a la recerca del Toisó tripulant el meravellós vaixell Argos. Arribats a Colcos, on es conservava la pell del moltó, Jasó, ajudat per Medea, la filla del rei d'aquell país, aconsegueix vèncer tots els obstacles que impedièn el rescat del tresor. Mort el terrible drac que el guardava, Jasó fugí cap a la seva pàtria duent el Toisó i també la princesa Medea.

La làmina I reproduïx una miniatura allusiva a la primera part de la llegenda i demostra el sentit d'adaptació i el concepte pintoresc que en el segle xv es tenia dels mites clàssics. A primer terme, Atamas seu en el seu tron; a l'esquerra hi ha la reina i la cort, i en el centre Frixus i Helles. A la dreta, més lluny, s'ha representat la fuga dels dos prínceps, al moment en què Helles cau al mar.

Les interpretacions i conseqüències que es pretenen treure d'aquest mite arriben a extrems completament abusius: n'hi ha prou amb dir que Ino es pren com a símbol d'Eva i el moltó i Jasó com a representacions de Jesucrist, al mateix temps que Medea figura la naturalesa humana, que a pesar dels seus pecats arriba a enamorar-se del Fill de Déu.

Heus ací un exemple de tals identificacions: «El moltó revestit del Toisó d'Or porta el pecador a través del mar d'aquest món per les onades de la tribulació, aflicció i penitència. I, si el pecador es manté ferm damunt del bé amb perseverança, passarà sense perill el mar d'aquest món mortal i arribarà a l'illa de Colcos, que és el Paradís on trobarà la seva salvació. Però si per flaqueza causada per la impaciència, per maldat de pecat i per faltat de caritat i de fe, o per desesperació i temor de no poder fer penitència, bones obres i sofrir les tribulacions si succeeixen, i per manca d'esperança es deixa precipitar en les profunditats del pecat, allí s'enfonsa i roman ofegat en el mar de l'abís infernal». I així segueix fins a límits increïbles, amb conceptes semblants i estil enfarfegat.

A aquest primer Toisó correspon, entre les virtuts, la magnanimitat. Naturalment, com a punt de partida de la interpretació s'ha de prendre la grandesa d'ànim de què donaren mostres Jasó i els seus companys d'epopeia, però el nostre autor volgué concretar més la idea i la personificà tot seguit en un altre heroi mitològic, el famós Perseu, matador de Medusa i genet de Pegàs, el cavall alat. Les miniatures ens el presenten com un cavaller medieval armat de punta en blanc. Du un escut circular de cristall «que diuen ser el de Pallas o Minerva, deessa de la Prudència», i té a la mà en lloc d'espasa una dalla «que és l'espasa de Saturn». A més a més, «amb ell o al seu voltant hi ha una gran quantitat de pomes d'or, que signifiquen el botí i les riqueses de les seves conquestes», porta «els esperons de Júpiter, que diuen si fou el seu pare».

Després es desenrotlla tota la *teoria* de la magnanimitat, comentada i il·lustrada amb una pila d'exemples i anècdotes.

Personatges de l'antiguitat bíblica o pagana, herois i figures històriques trets de les cròniques medievals. I encara hi ha lloc per a plantejar i resoldre problemes, per a alligonament dels cavallers: «com l'home magnànim ha de retribuir amb llarguesa els serveis i favors que se li fan; com no s'ha de preocupar de menudències; com ha de ser persona planera i oberta, sense duplicitat ni encobriment, i ha de demostrar amb franquesa el seu amor o el seu odi».

Tot això ja ens dóna una idea dels gustos i les tendències de la cavalleria borgonyona d'aquell temps.

Resumint més, heus ací per ordre els cinc toisons següents, de rebuscat origen bíblic:

El segon toisó, del sant patriarca Jacob, simbolitza la justícia. Com en els altres casos, el sentit no resulta gaire natural. Tot i això, trobem que en el capítol 30 del Gènesi se'ns explica que Jacob demanà la soldada al seu sogre Laban, de qui guardava els ramats. El preu acordat fou el d'una part de les ovelles i dels anyells — animals amb toisó — així com el de les cabres, que eren separades segons el color; d'aquesta manera, en qualsevol moment es podia comprovar les que eren de cadascú, i a això i al seu dret fan referència aquestes paraules de Jacob: «Així respondrà per mi demà la meva justícia, quan em vingui el meu salari davant teu».

Ve després la tercera classe de toisó, «del valentíssim i fortíssim Gedeó, del qual es tracta en el Llibre dels Jutges».

El futur cap d'Israel, abans d'aixecar-se en armes contra els madianites i els altres pobles infidels, demanà al Senyor proves suficients que era la seva voluntat la de salvar el poble israelita per la seva mà. Deixà durant la nit un toisó de llana a l'era i digué que ho creuria si l'endemà hi havia

rosada a la llana, mentre la terra restava seca. En efecte, així succeí, i, espremuda la llana, en sortí un vas d'aigua. Però Gedeó encara vacillava, i demanà al Senyor que fes un nou miracle en sentit contrari. Tal com era el seu desig, al matí aparegué el terra humit de rosada, però el toisó estava sec. En tot això es volgué veure representada la prudència, i encara alguna cosa més important: «d'admirable i incomparable misteri de l'Encarnació de Nostre Senyor Jesucrist». Aquesta interpretació no és tan insòlita com pugui semblar a primer cop d'ull; l'Església ha tingut sempre la rosada caient damunt de la terra com un símbol de l'Encarnació, i així ens ho recorda a l'Introït de la quarta Dominica d'Advent, que comença amb un versicle d'Isaïes, *Rorate coeli*: «De les altures caigui, oh, Cels!, la vostra rosada; els núvols ploguin el Just...». L'art medieval desenrotllà àmpliament el tema com a prefiguratiu de l'Encarnació, especialment a França, on es reproduí en vitralls, escultures, manuscrits i gravats.

El toisó que ocupa el quart lloc és el d'aquells cent mil bens i altres tants anyells, amb els seus vellons, que cada any lliurava com a tribut al rei d'Israel el rei Mesa, senyor dels moabites, poble ric en bestiar. Se'ns presenta com a exemple de fidelitat, virtut que el vassall ha de tenir amb el seu príncep, i recíprocament, que els prínceps han de servir amb els seus súbdits i vassalls.

La paciència està representada exemplarment pel benaventurat Job. Li correspon el cinquè lloc entre els toisons a causa del velló de les seves ovelles, amb el qual abrigava misericordiosament els pobres.

La sèrie acaba amb la figura del profeta David, de qui s'escullen les paraules per a simbolitzar la clemència. Es diu

que la interpretació és presa del salm 71: «Doneu, oh, Déu!, al Rei els vostres drets de judici, i la vostra justícia al Fill del Rei...».

Segons el comentarista, aquí s'alludeix novament a la pluja o rosada, que aquesta vegada cau damunt del velló de l'ovella que jeu a terra, mentre la terra resta seca. No hi falta, a continuació, el paral·lel amb la virginitat permanent de Maria Santíssima en l'Encarnació.

Heus ací, doncs, el resum: magnanimitat, justícia, prudència, fidelitat feudal, paciència i clemència, les sis grans virtuts del cavaller, presidides pels supremes misteris de l'Encarnació del Fill de Déu i de la virginitat de la Seva Santíssima Mare.

Per a completar aquesta visió dels ideals de la cavalleria, encara hi podem afegir alguns altres elements de singular interès. Són les *empreses* o *mots*, lemes que prenién els cavallers d'una manera temporal o permanent. No sols a Borgonya, sinó a la majoria de les corts europees, la llengua emprada durant el segle xv era el francès, idioma internacional de la cavalleria, en el qual també es pronunciaven, a vegades, les frases de ritual en els torneigs.

Els mots cavallerescos dels Sis Primers Caps Sobirans de l'Ordre del Toisó d'Or són notables en molts aspectes, i és interessant de comprovar fins a quin punt retraten el caràcter de cada personatge. El del duc Felip el Bo, fundador de l'Ordre, fou AULTRE N'AURAY (no en tindrà d'altre); el prengué amb motiu de la institució del Toisó quan celebrà les festes de les seves noces amb Isabel de Portugal, i té un doble sentit, ja que hi mostrava el seu desig de no prendre mai nova muller ni altra ordre de cavalleria. Carles el Temerari, successor seu, fou més arrogant i escriví aquest

lema: IE L'AI EMPRINS-BIEN EN AVIENGNE (Jo l'he pres — el Toisó — com a empresa; bé me'n vingui!).

Maria, única hereva del duc Carles, es casà amb el futur emperador Maximilià, de la Casa d'Àustria, que tenia una divisa alemanya: HALT MAAS (*haltz Masz*, tingues mesura).

En arribar a la majoria d'edat el seu fill Felip el Bell, rei de Castella, heretà de la mare el títol de duc, i amb ell, el comandament del Toisó. El seu lema fou francès, QUI VOUDRA (qui voldrà). També ho fou al principi el de Carles, fill de Felip i de Joana la Boja. Entre les dues columnes d'Hèrcules, hi posà les paraules PLUS OUTRE (més enllà). Els temps canviaven; el mític heroi grec, tema renaixentista, s'unia a l'expansió ultramarina, *més enllà* d'aquelles columnes d'Hèrcules que semblaven el límit simbòlic dels pobles que floriren a les vores de la Mediterrània. Més endavant es canvià la llengua francesa per la llatina — en això també influïa el Renaixement i el cesarisme — i l'empresa fou des d'aleshores PLUS ULTRA.

Tancà la sèrie el lema de Felip II. Ja estem molt i molt lluny de les galants i virolades corts on lluïa la cavalleria de l'Edat Mitjana.

També havia passat el cesarisme en el que podia tenir de fastuositat renaixentista. El rei, a partir de 1559, suprimeix la celebració dels sumptuosos capítols del Toisó d'Or. La monarquia absoluta de la Contrareforma té un mot adequat. Sever, quasi glacial: NEC SPE NEC METU (ni per esperança, ni per temor).

L'Ordre tingué, naturalment, les seves divises i emblemes específics. Tingué dos lemes, tots dos en llatí; un d'ells, PRETIUM NON VILE LABORUM (preu no vil dels treballs), es refereix a l'alt valor del Toisó com a recompensa honorífica;

l'altre, ANTE FERIT QUAM FLAMMA MICET (fereix abans que brilli la flama), fa al·lusió al metall que colpeix la pedra foguera, emblema de l'Ordre, i a la vegada indica que s'ha d'obrar abans d'obtenir alguna cosa. L'ensenya completa és el conegut collar d'or, format per una sèrie de fogueres dobles, en forma de B, que colpeixen pedres fogueres esmaltades de blau i voltades de flames d'esmalt vermell. Del centre penja el Toisó pròpiament dit, o Velló d'Or.

Sant Andreu, patró de la Casa de Borgonya, també ho fou de l'Ordre, en les cerimònies de la qual figurava, doncs, la creu aspada del sant.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

II

FUNDACIÓ I CONSTITUCIÓ DE L'ORDRE

L'ACTE fundacional del Toisó tingué lloc a Bruges, el 1429, amb motiu de les noces de Felip el Bo amb Isabel de Portugal. Juntament amb Felip, foren designats vint-i-quatre cavallers per a formar part de la nova Ordre, i poc després el duc promulgà oficialment les primeres ordinacions, dividides en 66 articles o capítols. Per ésser les mateixes que regien — amb escasses modificacions — fins al regnat de Carles I, cal fer-ne, a continuació, un breu resum.

Capítol I. Fixa en 31 el nombre de cavallers, incloent-hi el cap i sobirà de l'Ordre, títol que recaurà en el fundador i després en els seus successors en el ducat de Borgonya.

Cap. II. Exceptuant els emperadors, reis i ducs, abans d'ésser admesos a l'Ordre els cavallers hauran de renunciar a qualsevol altra ordre que haguessin rebut.

Cap. III. Detalla l'emblema del collar i precisa que els collars són propietat de l'Ordre, de manera que els cavallers només en són usufructuaris, i a la seva mort o, en el seu cas,

expulsió, hauran de fer per manera que siguin retornats a l'Ordre en el mateix estat en què els reberen. Els cavallers hauran de dur contínuament al coll i descobert el gran collar de l'Ordre, i pagaran 8 sous de multa cada vegada que incompleixin aquesta obligació.

Cap. IV. Hi ha d'haver una estreta companyonia i germanor entre els cavallers, que hauran de procurar el major prestigi de l'Ordre i de tots els seus membres.

Cap. V. Els cavallers han d'estar disposats, en tot moment, amb les armes si calgués, a defensar el sobirà de l'Ordre i els seus companys.

Cap. VI. El sobirà promet no emprendre cap guerra ni assumpte important sense consultar prèviament els seus companys de l'Ordre.

Cap. VII. Està prohibit als cavallers servir cap altre senyor que el cap sobirà de l'Ordre sense prèvia consulta o consentiment d'aquest.

Cap. VIII. Les diferències sorgides entre els cavallers s'hauran de resoldre en capítol de l'Ordre, al qual hauran d'acudir personalment o per mitjà de procuradors. Aquests també hauran de ser cavallers de l'Ordre.

Cap. IX. Tots els cavallers tenen el deure d'oposar-se a qualsevol intent d'atac contra un membre de l'Ordre.

Cap. X. Ajuda que cal donar als cavallers que fossin atacats per algú que no fos súbdit del cap de l'Ordre.

Cap. XI. El cavaller que no fos súbdit del cap de l'Ordre i que es pogués veure obligat a lluitar contra aquest en defensa del seu príncep o de la seva pàtria, no serà tingut per deshonorable.

Cap. XII. Quan un cavaller de l'Ordre caigui presoner d'un bàndol estranger en què militi un altre cavaller d'a-

quella, aquest haurà de procurar socórrer el primer en tot el possible.

Cap. XIII. Quan un cavaller hagi rebut el collar de l'Ordre, continuarà en la seva possessió, excepte en tres casos greus que determinaran el seu cessament i expulsió.

Cap. XIV. El primer, per ésser reu d'heretgia o convicte d'algun error contra la Fe de Crist.

Cap. XV. El segon, si es provava judicialment que és pèrfid i traïdor.

Cap. XVI. El tercer, havent demostrat covardia a l'exèrcit, bé en el del cap de l'Ordre, bé en el d'un altre príncep, estant desplegadas les banderes i disposats per al combat.

Cap. XVII. L'ordre de prioritat dels cavallers en les cerimònies del Toisó vindrà determinat per la seva antiguitat d'ingrés, i per als que ja la tinguin, per la seva major edat.

Cap. XVIII. Com a cas particular, s'estableix la graduació dels primers 24 cavallers.

Cap. XIX. Institueix quatre oficials, denominats canceller, tresorer, grefier (una mena de secretari) i rei d'armes, per al millor servei de l'Ordre, els quals procuraran complir lleialment llurs càrrecs i mantenir-ne secret absolut.

Cap. XX. Es declara capella de l'Ordre del Toisó d'Or la de Dijon.

Caps. XXI a XXIX. Reglamenten el ceremonial dels capítols de l'Ordre, del qual més endavant es tractarà detalladament.

Cap. XXX. Els afers tractats en capítols seran absolutament secrets, per la qual cosa els cavallers i oficials de l'Ordre s'imposaran la més ferma reserva damunt d'ells.

Cap. XXXI. Amb la finalitat que els cavallers investits del collar siguin sempre tinguts i reputats com a models

de cavallerositat i de virtut, en celebrar capítol s'examinarà el comportament de cada un d'ells, començant pel que ocupi l'últim lloc, que en iniciar-se aquest examen sortirà del capítol i s'esperarà fora fins que sigui cridat.

Caps. XXXII a XXXVIII. Precisa la forma de realitzar aquest examen de conducta. En cas que el cavaller hagi dut a terme algun acte meritori, serà objecte d'una felicitació oficial; es preveuen les sancions a aplicar en els casos de comportament censurable, sancions que van des de la simple amonestació fins a la solemne expulsió de l'Ordre, amb els consegüents perjudicis per al castigat.

Cap. XXXIX. En morir un cavaller de l'Ordre, el seu collar s'haurà de lliurar al tresorer, contra rebut, en el terme de tres mesos.

Cap. XL. En el cas de pèrdua del collar, el cavaller a qui li esdevingués ho haurà de fer saber al sobirà i fer-ne fabricar un altre pel seu compte, en el terme de quatre mesos.

Caps. XLI a XLIX. Determinen la pràctica que s'ha de seguir en les eleccions de nous cavallers. El sobirà hi tindrà doble vot, i cada cavaller, directament o bé delegant les seves funcions en un altre dels seus companys d'Ordre, donarà al sobirà el seu vot escrit i secret. Les vacants s'hauran d'anunciar amb la suficient antelació perquè cada un pugui presentar la seva candidatura. L'elecció s'efectuarà per majoria de vots.

Cap. L. El grefier aixecarà acta detallada del capítol i procurarà que es comuniqui ràpidament al cavaller elegit el seu nomenament, que trametrà per mitjà del rei d'armes del Toisó d'Or, juntament amb les ordinacions, pregant-li que les estudiï amb atenció i després respongui si accepta

d'ingressar a l'Ordre, i, en aquest cas, si està disposat a presentar-se al sobirà el dia que aquest li indiqui per imposar-li el collar i prestar el jurament degut.

Cap. LI. En cas que el cavaller elegit, ja per ser príncep sobirà i tenir greus preocupacions que li impedissin fer el viatge, ja per trobar-se en país llunyà, o bé perquè, per obligacions de serveis importants, no pogués traslladar-se al lloc de residència del cap de l'Ordre, aquest podrà, si ho creu convenient, nomenar un ambaixador perquè dugui el collar a l'interessat, que haurà d'escriure al sobirà una carta donant-li les gràcies i compromentent-se a presentar-se al primer capítol que li sigui possible, per tal de retre homenatge al cap del Toisó i jurar les ordinacions.

Caps. LII a LVIII. Tracten del jurament dels cavallers investits del collar i de les obligacions que contreen: Defensar l'Ordre i procurar-ne sempre el major lluïment i dignitat. Complir amb resignació les penes o multes que els fossin imposades, sense prendre enuig contra el sobirà ni els cavallers de l'Ordre, i, encara, de no servir-los rancor ni mala voluntat si fossin expulsats de l'Ordre, en el qual cas haurien de retornar el collar. Assistir inexcusablement a tots els capítols que es celebrin, bé personalment, bé per representació. Complir tots i cada un dels articles i disposicions de l'Ordre decretats o per decretar.

Cap. LIX. Després del jurament, el sobirà, amb el ritual adequat, imposarà el collar de l'Ordre al nou cavaller, que s'agenollarà davant seu.

Caps. LX i LXI. Si el cavaller elegit no pogués acceptar el collar, exposarà les seves raons al sobirà i als cavallers de l'Ordre, i aquests es reuniran de nou en capítol per procedir a nova elecció.

Caps. LXII i LXIII. Els cavallers, en ingressar a l'Ordre, estaran obligats a pagar 40 escuts d'or, destinats a l'adquisició de vestidures sagrades i altres ornaments del culte; a més a més, cada vegada que mori un altre cavaller de l'Ordre, han de trametre una almoina corresponent a quinze misses i quinze sous més per als pobres. En el capítol de Brusselles de l'any 1501, celebrat per Felip el Bell, se suprimí la primera obligació, i la segona fou canviada per la de fer celebrar, cada cavaller, quinze misses pel seu compte i haver d'enviar solament els quinze sous d'almoina per als pobres.

Cap. LXIV. El rei d'armes percebrà anualment del sobirà cent escuts d'or, i dos de cada un dels cavallers de l'Ordre.

Cap. LXV. Determina la presidència transitòria de l'Ordre en el cas de morir el sobirà deixant un fill menor o solament una filla. En ambdós casos s'havia d'elegir un cavaller de l'Ordre, que presidia amb plens poders fins al moment en què el príncep hereu arribava a la major edat o la filla es casava amb un cavaller de l'Ordre (o de fora d'ella), i en aquest últim cas, previ jurament, el consort assumia el comandament de l'Ordre, com s'esdevingué amb Maximilià d'Àustria fins a succeir-lo a Borgonya el seu fill Felip.

Cap. LXVI. S'ordena que els cavallers de l'Ordre del Toisó no tinguin entre ells altre tribunal que la mateixa Ordre, i per això se li confereix sobirania absoluta.

Desusient le second luyx de la thoyson dor
 tresvexcellent prin
 ce et tresvuisant
 en puissance et
 vertu et mon tres
 redoubte seigneur
 monseigneur charles par la
 grace de dieu duc de bourg^{ne}
 de Lotrinch et de brabant de lon

bourg et de luxembourg conte
 de flandres barons et de bourg
 pallatin de hainaut de holland
 de de zeevlante et de namur
 marquis du saint empire se
 gneur de feise de salins et de
 malines chief et souverain
 du tresvoble ordresu thoyson

LÀMINA III

IMPERATOR
DIVVS MAXI
PIVS FELIX

CAESAR
MILIANVS
AVGVSTVS

Der Fürst Kayser Maximilianus ist auff den tag des Janero seine altesen
in Jar feigtlich von dyser Irte geschieden Tschuro domini 1550.

DB

LÀMINA IV

III

POLÍTICA I SENTIT DEL TOISÓ

DES de la seva institució per Felip el Bo fins a la mort de Felip el Bell el 1506, els cavallers de l'Ordre celebraren nombroses reunions; amb tot, però, solament 17 obtingueren la categoria de capítol general.

Felip el Bo en celebrà deu: Lille (1431), Bruges (1432), Dijon (1433), Brusselles (1435), Lille (1436), Saint Omer (1440), Gant (1445), Mons (1451), la Haia (1456) i Saint Omer (1461).

Carles el Temerari, només dos: Bruges (1468), Valenciennes (1473).

Maximilià d'Àustria, també dos: Bruges (1478) i Bois-le-Duc (1481).

Felip el Bell, tres: Malines (1491), Brusselles (1501), Middelburg (1505).

Aquest ritme fou seguit encara per Carles I, que en celebrà quatre: Brusselles (1516), Barcelona (1519), Tournai (1531) i Utrecht (1546).

Felip II només en presidí dos: Anvers (1556) i Gant

(1559), després del qual, com ja s'ha dit, es suspengueren indefinidament.

Ara bé, a pesar de l'ambient favorable de la primera meitat del segle xv i de la prosperitat ulterior de la Casa de Borgonya, res del que hem dit fins ara no és suficient per a justificar l'extraordinària importància que tingué l'Ordre del Toisó d'Or.

Aquesta importància, cal cercar-la en causes històrico-polítiques, de les quals a continuació intentarem apuntar alguna.

En primer lloc s'ha de tenir en compte la situació geogràfica i el desenrotllament dels Estats de Borgonya. El títol ducal tingué l'origen a la Borgonya, territori francès de l'interior, però la seva puixança i la seva complexitat arrenquen de l'herència de Margarida de Flandes, muller de Felip l'Ardit, que el 1384 triplicà l'extensió de l'antic Estat. Fronterer amb el ducat de Borgonya, passà a pertànyer-li el comtat del mateix nom (d'on el títol de ducs i comtes de Borgonya), que més tard s'anomenà Franc Comtat.

Amb ell començaren les dificultats, a causa que el ducat corresponia a la remota sobirania feudal de la corona de França, mentre el comtat estava comprès en els territoris del Sacre Imperi Romà Germànic. Aquest nucli, amb els seus adjacents la baronia de Charolais (anexionada el 1390) i els comtats de Macon i Auxerre (1433), constituïa l'ala meridional dels Estats de Borgonya.

Però la font de riquesa i la base del poder dels ducs residia a l'ala septentrional i litoral: Flandes, Artois, Picardia, Rethel, en territori de sobirania feudal francesa i herència de Margarida, als quals després s'afegiren vastes possessions de la zona imperial: marquesat de Namur (1421),

ducats de Brabant i de Limburg, marquesat d'Anvers (1430), comtats d'Hainaut, Holanda, Zelanda i Frísia (1433), ducat de Luxemburg (1443) i encara algunes possessions franceses, com el comtat de Boulogne (1419).

Les comunicacions entre els dos grups territorials quedaven tallades, de la part francesa per la Xampanya, i del costat imperial pel ducat de Lorena.

El caràcter heterogeni d'aquells dominis és evident. Mosaic que presentava solucions de continuïtat, repartit entre dues zones de sobirania diferent i, a vegades, antagònica, era difícilíssim mantenir la seva cohesió i unitat, i àdhuc certa independència, enfront de les dues grans potències veïnes i posseïdores de drets sobre el propi territori dels ducs.

La dinastia borgonyona pogué subsistir gràcies a la debilitat que, a la pràctica, demostraren tant els reis de França com els emperadors d'Alemanya, contrastant amb l'esperit organitzador i dominador dels successors de Felip l'Ardit.

A l'interior de les seves possessions hi havia dos principals elements de divisió: les ciutats i els nobles. Reunint aquests al seu voltant, els ducs s'asseguraven no sols una preciosa adhesió, sinó també una arma eficaç per a encarar-se amb les primeres. Si haguessin posseït el títol de rei — Carles el Temerari arribà a intentar-ho —, potser els hauria estat més fàcil d'imposar-se teòricament a la noblesa; però això els podia dur complicacions i molèsties internacionals.

L'Ordre del Toisó d'Or, amb les seves constitucions sàviament establertes, presentava millors avantatges, i era una subjecció més directa, però a la vegada més flexible i afalagadora.

Això quant a la seva eficàcia a l'interior; pel que fa a la

política internacional, permetia als ducs de Borgonya infiltrar la seva sobirania allí on els convingués, a més de lligar, en certa manera i amb caràcter personal, els prínceps d'altres països.

Convé recordar, en un i altre sentit, interior i exterior, alguns dels principals articles de les ordinacions. Singularment del IV al XII, que reforçaven la solidaritat, àdhuc internacional, entre els cavallers; el XXX, que en feia una mena de Consell Secret del duc; els XXXI a XXXVIII, amb la varietat i l'abast de les sancions i revisió de conducta, i, en fi, molts d'altres pels quals s'assegurava la fidelitat al sobirà, la pacífica transmissió del poder en els seus Estats en temps de minoritats i altres circumstàncies difícils, etc. Els cavallers, compromesos conscientment i lliurement a acceptar com a únic i sobirà el tribunal de l'Ordre, sense reticència ni apel·lació, quedaven subjectes en el màxim grau que aleshores era possible. L'article segon, extraordinari i d'evident abast polític, evita les dualitats de dependència indirecta en els vassalls del duc, precaució molt necessària en el complicat món feudal. Contràriament, el VII i l'XI permeten la dependència directa respecte d'un altre senyor, en el cas de convenir al sobirà, amb la flexibilitat suficient per a mantenir aquest llaç d'unió en cas de guerra. I encara ens fóra possible de continuar l'examen o comentari molt més enllà dels límits que ens hem fixat sense que faltessin noves mostres de l'abast amplíssim de la institució de l'Ordre i de les seves possibilitats futures.

IV

EL TOISÓ A FLANDES DE 1501 A 1517

SOTA la presidència de Felip el Bell, el capítol general reunit a Brusselles el gener de 1501 a l'església dels Carmelites nomenà cavaller el primogènit d'aquell: «Trés haut, trés puissant, trés excellent Prince Charles, par la grâce de Dieu Prince d'Espagne, Archiduc d'Austrice, Duc de Bourgoigne». El petit Carles, saludat d'una manera tan solemne i proveït d'un no menys pompós escut d'armes, havia nascut a Gant el dia 25 de febrer de l'any anterior.

Als setze anys, hereu del seu pare i de les vastes possessions que a la Mediterrània li llegà el seu avi Ferran el Catòlic, el jove monarca convocà capítol general. El dia 25 d'octubre de 1516, a l'església de Santa Gúdula de Brusselles i davant d'onze cavallers de l'Ordre, Carles prestà jurament i entrà en funcions de cap i sobirà del Toisó d'Or. Al seu costat, vetllava, omnipotent, Guillem de Croy, senyor de Chièvres, d'Arschot, etc., gran camarlenc, cavaller de l'Ordre, «de quel avoit grosse et toute autorité vers lui et le gouvernoit paisiblement». Les paraules transcrites última-

ment són de Llorenç de Blioul, grefier del Toisó d'Or. El senyor de Chièvres, que «tenia gran i plena autoritat» respecte a Carles i «el governava tranquil·lament», tindrà després un notable paper a Espanya que ens donarà amplexos motius per a ocupar-nos de la seva persona. Una altra figura important en l'Ordre era el canceller, que en els actes públics acostumava a anar revestit amb una sumptuosa indumentària episcopal, i era normalment l'únic personatge eclesiàstic que assistia als actes del Toisó. Però qui pogué en el fons tota la política de Carles en aquests primers temps, així com havia dirigit en essència la del seu pare, Felip el Bell — mort jove, als 28 anys —, fou el seu avi, l'emperador Maximilià.

A finals de 1516, en el capítol general reunit a Brussel·les, Carles I d'Espanya declarava que, «considerant l'augment de la Casa de Borgonya després de la institució de l'Ordre, i els molts i opulents reialmes, països i senyories, que havia adquirit, i així mateix el copiosíssim nombre de grans i poderosos prínceps, així com de nobles i virtuosos vassalls, mereixedors d'ésser considerats dignes d'allistar-se a la confraternitat d'aquesta Ordre, creia convenient augmentar el nombre predefinit dels seus cavallers, concorrent, per a aquesta resolució, no sols el comú acord i voluntat dels cavallers, germans seus, sinó també les instàncies del Molt Alt, Molt Excellent, Molt Virtuós i Invicte Príncep Maximilià d'Àustria, avi seu, per la Divina Clemència Emperador de Roma, primer d'aquest nom, arxiduc d'Àustria, duc de Borgonya, que, pel matrimoni contret amb Maria, duquessa de Borgonya, única filla i hereua universal del difunt monsenyor el duc Carles, fou cap i sobirà d'aquesta mateixa Ordre». I amb el dictamen dels cavallers, confreres

seus, i amb madura deliberació, essent l'article I de les Constitucions de dita Ordre, que estableix el nombre de cavallers d'aquesta, un dels que el fundador Felip el Bo desitjà com a immutable, no volia resoldre l'augment del nombre assenyalat fins i tant no hagués aconseguit del Sant Pare Lleó X la dispensa necessària.

En el mateix capítol es prengueren altres disposicions de menor importància: que l'obligació d'ostentar visiblement el Gran Collar es reduís a algunes solemnitats, i la resta del temps es portés un velló amb només dues peces de cadena: una representant un foguer i l'altra una pedra foguera, penjant del coll amb un cordó d'or o una cinta de seda, tal com ho veiem en algunes representacions antigues. Que l'examen de conducta, sancions i altres detalls es fes extensiu als oficials de l'Ordre, en reciprocitat al fet que aquests intervenien com a consellers en tots els seus actes, àdhuc en la revisió de la conducta dels cavallers confreres. Que els ducs tinguessin certes prerrogatives i preferència, a continuació dels reis i abans dels altres cavallers.

Finalment arribà l'autorització papal rellevant el sobirà del compromís de mantenir el nombre de confreres fixat pel fundador. És un breu datat a Sant Pere de Roma el dia 8 de desembre de 1516. Per ell s'autoritza a augmentar la quantitat fins a cinquanta, més el sobirà, tal com s'havia sol·licitat, i es concedeixen nombrosos privilegis als cavallers: indulgències plenàries, altres indulgències en esglésies i altars dels respectius dominis, permisos per a celebrar actes de culte en temps d'interdicte, etc.

El tràmit s'havia efectuat amb el màxim respecte als formulismes protocol·laris. L'abast polític podia ésser considerable. S'intentava clarament adaptar a les noves circum-

tàncies l'avantatjós instrument de l'Ordre. Les necessitats que havien aconsellat la seva institució no havien fet res més que augmentar, però si el rei podia unir en un conjunt submís la noblesa de Flandes, de Borgonya, de l'Imperi, d'Itàlia i de les corones de Castella i Aragó, les seves possibilitats i la seva puixança resultarien pràcticament il·limitades.

Però les coses no seguiren el camí desitjat, i si per una part el capítol de Brusselles representa el magnífic naixement de la idea, el de Barcelona evidencià, enmig de tanta solemnitat, com havia fracassat el projecte en posar-se en pràctica. I encara, a pesar de tot, no podia endevinar-se aleshores el que succeiria més tard, quan a les dificultats de governar a la vegada Flandes, Espanya i Nàpols s'afegís plenament la desitjada i feixuga càrrega del ceptre imperial.

Abans de rebre la butlla, s'elegiren quinze cavallers per a cobrir vacants, tots ells flamenco-borgonyons o alemanys, a excepció de Francesc I, el primer rei de França que rebé l'ensenyà del Toisó. Després, encara a Flandes, i ja en virtut del permís especial, foren nomenats vuit personatges nobles d'igual nacionalitat que els anteriors i dos reis, Manuel de Portugal, que després contrauria matrimoni amb la princesa Elionor, germana de Carles, i Lluís d'Hongria, germà, al seu torn, d'aquests últims.

Quant als deu llocs restants, el sobirà deixà en suspens la seva provisió fins a arribar a Espanya, a la noblesa de la qual, encara desconeguda per a ell, els destinava.

V

PRELIMINARS IMMEDIATS DEL CAPÍTOL DE BARCELONA

PEL juny de 1517, davant dels diputats pels tres Braços dels Estats de Borgonya, Carles declarà solemnement la intenció de traslladar-se als seus reialmes d'Espanya per prendre'n possessió. El dia 12 del següent mes de juliol escriví des de Middelburg als consellers de Barcelona donant-los notícia del seu pròxim viatge. La flota que conduïa el rei i la seva cort salpà de Flandes el 8 de setembre de 1517, i onze dies més tard, després de sofrir els efectes d'un fort temporal, el sobirà decidí prendre terra i desembarcà a Tazones (Astúries). Es traslladà després a Villaviciosa, on passà la nit, i aquest mateix dia — el 19 — tornà a escriure als consellers anunciant-los el terme del seu viatge marítim.

El rei dedicà els primers mesos als seus Estats de la corona de Castella. Per aquest motiu es traslladà a Valladolid, on féu la seva entrada solemne el dia 18 de novembre. Allí romangué el monarca fins al 22 de març de 1518 celebrant corts i despatxant una pila d'assumptes.

Pel que es refereix al Toisó, Carles I celebrà a Valladolid la festivitat de Sant Andreu de 1517 (30 de novembre), amb el seu germà Ferran i altres onze cavallers. Es tornaren a reunir el 22 de desembre del mateix any i acordaren la convocació a Espanya, i en un lloc encara indeterminat, d'un capítol general de l'Ordre. Es decidí notificar-ho als cavallers, tenint en compte que s'hi havia de tractar de la provisió de dues vacants per defunció, a causa de la mort del comte de Montrevel i del senyor de Fiennes, a més del collar, al qual havia de renunciar per incompatibilitat amb el seu càrrec eclesiàstic, Felip de Borgonya, elevat al bisbat d'Utrecht. Les cartes de convocatòria i els altres documents es trameteren per a llur registre i distribució a Llorenç de Blioul, grefier de l'Ordre, que encara es trobava a Flandes. El grefier rebé l'ordre de presentar-se al rei portant amb ell els seus papers, i a més, el Tresor i els mantells i ornaments custodiats pel tresorer, ja que el delicat estat de salut d'aquest, Lluís Quarre de la Haia, li impedia viatjar. Es cridà també el canceller, mentre que l'herald o rei d'armes, veritable mestre de cerimònies, ja es trobava al costat del sobirà.

De Valladolid, el rei marxà cap a Saragossa, on arribà el 6 de maig. Les corts que reuní pels aragonesos i altres negocis d'Estat impediren aleshores la celebració del capítol general. Carles I, des d'Aranda, el 15 d'abril, ja havia anunciat al grefier el seu ajornament indefinit en previsió de les circumstàncies. Quan ja feia bastant temps que era a Saragossa, el 4 de setembre, anuncià a Llorenç de Blioul que en principi el capítol es celebraria a Barcelona el segon diumenge del mes següent. El grefier sortí de Brusselles el 6 d'octubre i anà a reunir-se amb el sobirà a Saragossa, men-

tre que el canceller es quedava a França com a ambaixador de Carles I. El rei, set cavallers de l'Ordre que es trobaven amb ell, el grefier i el rei d'armes, el dia 22 de desembre decidiren celebrar el pròxim capítol a la catedral de Barcelona. El dia no es pogué fixar degut al lent desenrotllament de les corts. En els dies següents, fins a primers de gener, es procedí a la designació dels deu cavallers, els collars dels quals s'havia reservat el sobirà fins al seu viatge a Espanya. Foren set Grans de Castella, dos catalans i un napolità, de la personalitat dels quals es tractarà més endavant, al mateix temps que de la presumpta i fracassada candidatura del comte de Benavente.

Al mateix temps s'ultimaren alguns detalls, s'acceptà la pròrroga per a la presa de possessió, sol·licitada pel príncep d'Orange amb motiu de certes diferències entre ell i el rei de França, i es fixà la celebració del capítol a finals de febrer o a principis de març. Per pura fórmula en convocar els cavallers recentment elegits, no es féu constar la causa en la carta, encara que es procurà fer-los arribar la notícia de manera oficiosa i indirecta.

Finalment «fou ordenat a Toisó d'Or, Rei d'Armes, que procedís amb extrema diligència en la preparació de l'església catedral de Barcelona per a la celebració de la festa de l'Ordre i per a la col·locació dels taulers amb les armes dels cavallers confreres, tant dels deu ja esmentats, als quals el rei volia imposar el collar abans del capítol, com dels restants que ja eren confreres de l'Ordre. I així es féu».

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Second line of faint, illegible text.

Third line of faint, illegible text.

Fourth line of faint, illegible text.

Fifth line of faint, illegible text.

Sixth line of faint, illegible text.

Seventh line of faint, illegible text.

Eighth line of faint, illegible text.

Ninth line of faint, illegible text.

Tenth line of faint, illegible text.

VI

CERIMONIAL.

VEJAM en què consistia un capítol general.

El Toisó potser no havia tingut res a envejar quant a seguretat i força a les més poderoses societats secretes que es poguessin imaginar; però, a més de la flexibilitat i d'altres avantatges ja enunciats, posseiria sempre sobre d'aquelles la virtut d'atraure's l'admiració i l'enlluernament dels profans a causa del fastuós ceremonial dels seus actes.

No val la pena detallar totes les petites variacions que sofrí aquesta part externa fins al temps del rei Carles, perquè, en substància, els capítols generals constaven de les mateixes cerimònies que previngué el fundador.

Com a data de celebració es fixà primerament el dia de Sant Andreu; però, considerant el rigor de l'estació, es traslladà més tard al 2 de maig, i tot i això no es seguí gaire estrictament aquesta disposició. Per honrar el sant Patró de l'Ordre, el dia de la seva festivitat, el sobirà, amb els cavallers que es trobaven en la seva companyia, assistia als oficis

Vestits de gala i de dol dels cavallers del Toisó

religiosos i després els obsequiava amb un banquet. Quant a periodicitat, originàriament s'havia de reunir capítol cada any i després cada tres, però a la pràctica cada vegada es complí aquesta obligació amb menys puntualitat.

Les cerimònies eren diverses, unes religioses (vespres i misses) i unes altres seculars (recepció i presentació al sobirà, deliberació en capítol sobre tot el referent a examen de conducta i eleccions, etc.), fixades per les ordinacions, a més d'un nombre variable de festeigs més o menys consuetudinaris, entre els quals no faltava un banquet de gran solemnitat.

Cavaller amb el vestit del dia de la Verge i oficial amb el seu vestit

Heus aquí un extracte dels articles corresponents de les constitucions:

XXIV) La vigília del primer día del capítol, els cavallers hauran de retre visita, en senyal d'homenatge, al sobirà, que els rebrà en el seu palau amigablement i honorablement, així com correspon.

XXV) Després de trobar-se reunits en el palau del sobirà, sortiran els cavallers vestits tots uniformement amb robes talars, mantells o capes de color de grana, les quals, per les obertures dels costats i per la vora inferior, han de tenir una orla brodada d'or, amb foguers i pedres, i algunes es-

purnes que figuren haver saltat del fregadís entre uns i altres, a més d'alguns petits vellons. (Des de 1473, aquests vestits foren de vellut carmesí, folrats de blanc, i a diferència de la restant indumentària, que cada cavaller pagava i guardava pel seu compte, eren costejats pel sobirà i custodiats pel tresorer.) Cobriran els seus caps amb bonets o gorres amb tires penjants, d'igual color i teles. Així vestits, i formant de dos en dos, tancant la comitiva el sobirà, aniran en processó a l'església on es celebri festa o capítol, i en arribar-hi s'asseuran en els setials respectius, en els quals ja s'haurà pintat l'escut d'armes de cada u. (Entre els escuts d'armes figuraven també els dels cavallers que haguessin mort després de la celebració del capítol immediatament anterior, i, per diferenciar-los dels vivents, aquests escuts es pintaven sense timbre o cimera.) En acabar les vespres, tornaran a palau, acompanyant el sobirà, en la mateixa forma i duent sempre davant d'ells els quatre oficials de l'Ordre, vestits com a cavallers, però sense orles brodades en els mantells.

XXVI) L'endemà, o «Gran Dia de l'Ordre», al matí, el sobirà, els cavallers i els oficials, vestits amb les seves vestidures i bonets de grana, tornaran a l'església en la mateixa forma, per assistir a la missa que es celebrarà en honor del benaventurat sant Andreu, amb gran solemnitat, i a l'ofertori, el sobirà i els cavallers oferiran una moneda d'or, cada u per la seva intenció, i, havent acabat, tornaran en la mateixa forma al palau.

XXVII) Després de dinar, el mateix dia, sortiran de palau, d'idèntica forma, però amb la diferència que les túniques, mantells i gorres amb les tires penjants han d'ésser negres, per tal d'assistir a unes segones vespres, aquesta vega-

da en sufragi dels cavallers difunts, i l'endemà tornaran a l'església per oir la missa de rèquiem, i a l'ofertori duran un ciri encès amb les armes del cavaller oferent o d'aquell a qui representi, i en el nombre de ciris s'inclouran a més els corresponents als cavallers morts després del capítol anterior.

Després el grefier llegirà la relació dels cavallers difunts des de la institució de l'Ordre.

XXVIII) L'endemà es celebrarà la missa en honor de la Santíssima Verge, a la qual assistiran els cavallers acompanyant el sobirà. Des de 1473, en aquest dia havien de dur mantells blancs de domàs, folrats o no, a gust de cada u.

XXIX) L'últim dia, que serà el quart sense comptar les primeres vespres, si sembla oportú al sobirà i als cavallers, podrà celebrar-se capítol de l'Ordre on les circumstàncies ho aconsellin; però en tot el referent a eleccions, correccions i penes dels cavallers, s'haurà de celebrar precisament en la mateixa església on haguessin tingut lloc els oficis divins.

La llengua oficial de l'Ordre fou sempre el francès, encara que de vegades s'usés també el llatí.

Fins ací les normes reglamentàries. Un valuós auxiliar per a tot el que fa referència a l'època de Carles I és la *Instruction pour le Chancelier de l'Ordre*, escrita per Messire Viglius de Zuichen, prebost de Saint Bavon i canceller de l'Ordre del Toisó d'Or. Però, més que tractar dels costums i de les disposicions de caràcter general, cal fer la presentació de l'escenari i dels personatges concrets del capítol de Barcelona.

The text on this page is extremely faint and appears to be bleed-through from the reverse side of the document. It is largely illegible due to the low contrast and the age of the paper. Some faint words and phrases can be discerned, but they do not form a readable narrative or list.

LÀMINA V

LÀMINA VI

VII

ESCENARI: ELS PALAUS

EL lloc de l'acció fou tota la ciutat antiga, encara que es concretés particularment a dos edificis: la catedral i el seu cor i el Palau Reial Major amb la seva gran sala, dita avui del Tinell. Tota l'actuació, però, es desenrotllà completament al marge de la vida ciutadana, com a actes privats de la cort i, per tant, sense que les autoritats locals hi tinguessin la menor intervenció.

Les descripcions de la ciutat en aquella època abunden de manera suficient per a donar-nos idea de la seva vida i del seu aspecte. A més, i precisament gràcies a Carles I, en tenim algunes antigues imatges. Les primeres que coneixem es troben en la sèrie de tapissos dits de la conquesta de Tunís, fets a Brusselles per encàrrec de l'emperador. Aquest, quan el 1535 sortí de Barcelona cap a Tunís, duia amb ell diversos dibuixants a manera de veritables cronistes gràfics. Acabada l'expedició, amb els apunts que n'havien pres i prèvia aprovació del projecte pel propi Carles I, s'executà la magnífica collecció de tapisseries commemoratives de la

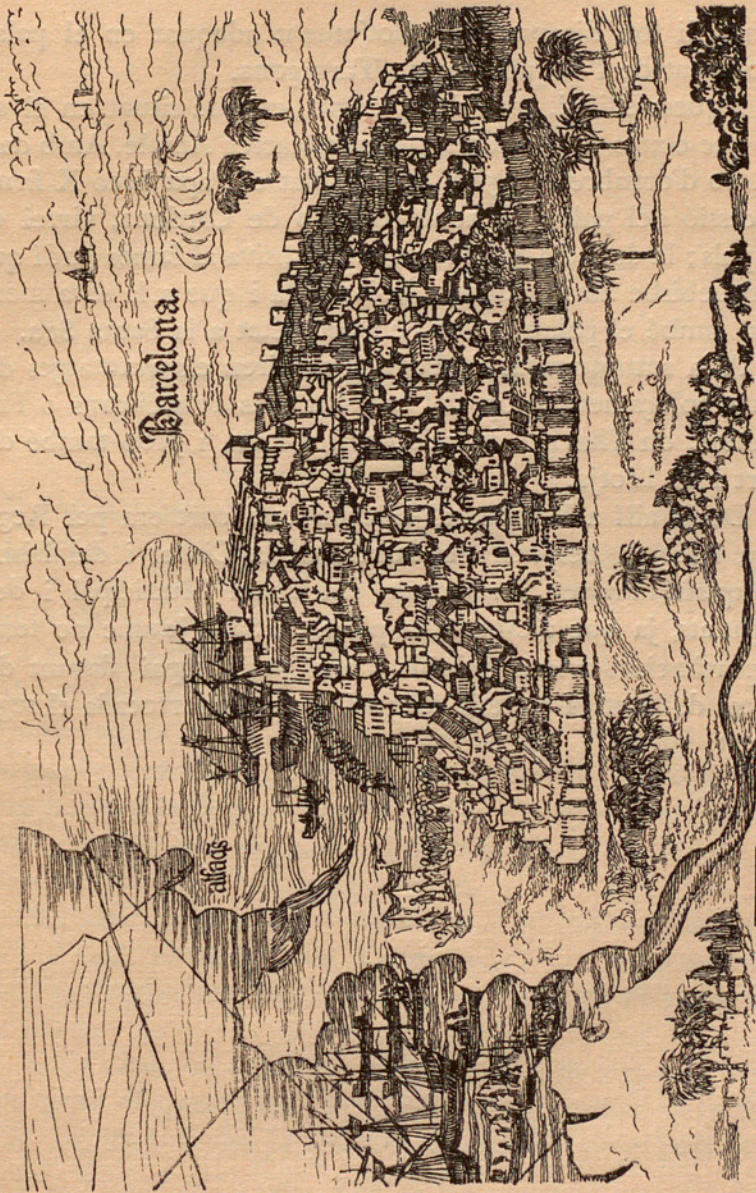
campanya. En aquella se'ns presenta amb imperceptibles variants la mateixa ciutat que el 1519 els ulls de Carles I contemplaren per primera vegada.

En un lloc a manera d'una arbitrària vista d'ocell i en un altre amb minucios detall, apareix la rica ciutat, amb els seus cinyells de muralles damunt dels quals s'enlairen teulades, torres i campanars. Fàcilment es reconeixen els seus principals edificis públics i al voltant s'estén el fèrtil Pla de Barcelona amb els seus horts i jardins. Prop de la platja, les galeres i una sens fi de vaixells de totes menes aixequen al cel els seus pals i les seves antenes, mentre que pel costat oposat, terra endins, s'enlaira a més alçada una fantàstica imatge del Montserrat, la muntanya santa estretament lligada no sols a la devoció barcelonina, sinó també a la del propi Carles en la seva empresa tunisenca.

Els actes civils, especialment els banquets i les collacions, tingueren lloc en el Saló del Tinell, en part per la seva proximitat a la catedral, però també perquè era la sala d'actes de majors proporcions que aleshores es pogué trobar a Barcelona. Encara avui, les seves línies majestuoses i les seves nobles proporcions el situen en un lloc preminent. Construït per l'arquitecte Guillem Carbonell, en el tercer quart del segle XIV, per encàrrec del rei Pere el Cerimoniós, sota de les seves cinc arcades es visqué intensament un segle i mig de majestat, triomfs i dols.

Saló de festes, corts i funerals, era potser aleshores, com avui, l'únic vestigi que, junt amb la capella, pot donar-nos idea del que fou el Palau Reial Major, ja que tota la resta havia estat lliurada, en la seva major part per Ferran el Catòlic, a la Inquisició.

Però, naturalment, el rei no podia allotjar-s'hi. Així,

doncs, li fou disposat un allotjament adequat en el palau anomenat de l'Arquebisbe de Tarragona.

Aquest edifici, avui desaparegut, estigué situat en el solar que ocupa la casa Larrard, en el carrer Ample. Amb data del 10 d'octubre de 1516, Sa Santedat el Papa Lleó X firmà la cessió del palau al noble Ramon de Cardona, virrei de Nàpols; la donació es feia també extensiva al famós jardí que l'arquebisbe havia tingut a la Rambla i que a la seva mort, com també el palau, revertí en propietat a la Santa Seu.

A la sumptuositat de l'edifici s'uniren els avantatges del seu emplaçament prop del convent dels Franciscans o Framenors, on s'havien de celebrar les corts, i prop també del Port i de Llotja.

Des d'allí a la catedral el camí més curt era pel Regomir, i seguia després pels carrers de la Ciutat i del Bisbe, als quals donaven las façanes del Palau Municipal i dels Diputats, ja que aleshores la plaça de Sant Jaume no tenia importància i estava reduïda a un petit espai davant del porxo de l'antiga església d'aquell nom, enderrocada el segle passat.

VIII

ESCENARI: EL COR DE LA CATEDRAL

Es cosa sabuda que el lloc que més transcendència tingué en tots els actes del Toisó fou el cor de la catedral, i que encara avui s'hi conserva el record gràfic d'aquella cerimònia.

Del temple, no cal parlar-ne, perquè es tracta de l'actual amb poques variacions en la seva arquitectura, exceptuant la nova façana, en la qual, això no obstant, subsisteixen les mateixes obertures de fàbrica antiga. En el cor, les modificacions fetes en la part davantera i en les parets laterals són escasses, encara que no passa el mateix amb el mur que el tanca enfront de la façana principal.

La construcció del cor no fou global ni improvisada, sinó fruit d'una contínua tasca d'ampliació i enriquiment que, iniciada l'últim terç del segle XIV, es prolongà almenys fins al XVIII².

Tot i això, cal cercar els seus orígens i la seva ordenació jeràrquica més enllà del temps en què es construí el temple gòtic. En un principi la clerecia devia seure en el presbiteri

de la catedral romànica en plena confusió. Quan arribà a la nostra ciutat el legat i visitador pontifici Joan, bisbe de Sabina, el 1229, decretà que es disposessin dos ordres d'escons i que els sots-diaques ocupessin l'inferior. La mateixa estructura, presidida per la càtedra del bisbe, degué perdurar al llarg del temps amb escasses variacions.

Entre els elements del cor actual, el més antic és la magnífica cadira episcopal, de fusta tallada, amb l'escut del bisbe Planella (1371-1385). Al seu successor Ramon d'Escales (1387-1389) pertany l'honor d'haver-ne patrocinat la construcció d'una gran part. L'any 1390 es desembarcà a Barcelona la pedra de Segur (Tarragona) que s'utilitzà els dos anys següents per a construir les parets que tanquen el cor a dreta i esquerra, separant la nau principal de les col·laterals. Entre les seves arcuacions, adornades amb busts de sants i personatges de les Sagrades Escriptures, encara es poden veure uns escuts amb les armes parlants del bisbe — unes escales — amb uns altres que ostenten la creu del capítol.

El dia 4 de maig de 1394, sota la direcció de l'escultor Pere Ça Anglada, es començà a treballar en el cadirat del cor. La fusta havia estat comprada a Bruges pel propi mestre, bon coneixedor de les esplèndides talles que adornaven els cors de les esglésies de Flandes. Durant deu anys, l'obra del cor barceloní fou una escola profitosa de tallistes i escultors, el treball dels quals devia acabar cap al 1403, en col·locar la filigranada trona, obra del propi Ça Anglada. Així restà el cor durant molts anys, amb els seus setials treballats a l'un i l'altre costat, respatllats pel mur que els envoltava; la part de l'epístola, on seia el bisbe, prengué el nom de cor del bisbe o de sant Joan, i la de l'evangeli, on seia el degà, cor del degà o de sant Pere.

Mig segle després, el capítol decidí acabar el cadirat, encara que les dificultats econòmiques impedissin continuar l'obra amb la mateixa sumptuositat que tot el que s'havia realitzat fins aleshores.

Les cadires treballades per Ça Anglada i els seus ajudants foren des d'aquell moment reservades als canonges, com encara avui succeeix, col·locades en la part alta. L'obra del cadirat baix o dels beneficiats s'adjudicà al tallista Macià Bonafè, per mitjà d'un concurs que hi hagué entre aquest i l'escultor Claperós per decisió del capítol (1456). Dos anys més tard, Bonafè firmà el contracte, en el qual també s'inclouien bancs, faristols i altres obres complementàries. La seva tasca degué acabar-se vers el 1462; el roure necessari fou proporcionat per un mercader alemany.

Això no obstant, el cor no estava encara complet. Després d'una llarga interrupció, a la qual segurament contribuïren les guerres i les turbulències del regnat de Joan II, trobem en marxa una nova etapa de l'obra: el 1483 un tallista alemany anomenat Miquel Loguer, Loquer o Logner, treballava en els calats dossers que cobricelen el cadirat alt; a la seva mort, pocs anys més tard, continuà la seva tasca un ajudant i compatrici, Joan Frederic de Cassel. Eren gent transhumant que renoven en el nostre país els corrents nòrdics que tant influïren ací en l'art de tallar la fusta.

Fins a primeries del segle XVI, perdura l'obra gòtica del cor. Així veiem com l'any 1500 els pintors Pere Alemany i Bartomeu Pons traçaren el projecte del sòcol i les dues mampares de pedra amb escuts del bisbe Pere Garcia, que limiten el cor davant de la capella major.

Pel mateix temps trobem un escultor — de nom, sembla, estranger —, Daniel Rutart, que degué executar l'obra de

pedra segons aquell projecte, a més de completar algun detall del cadirat.

Així quedà el cor en començar el regnat de Carles I. La situació dels dos ordres del cadirat era la mateixa d'avui, amb escasses variacions, entre elles l'existència de dues cadires més a cada costat, en el cor alt, entre la tercera i quarta actuals, en el lloc indicat en el gràfic de la pàgina 63.

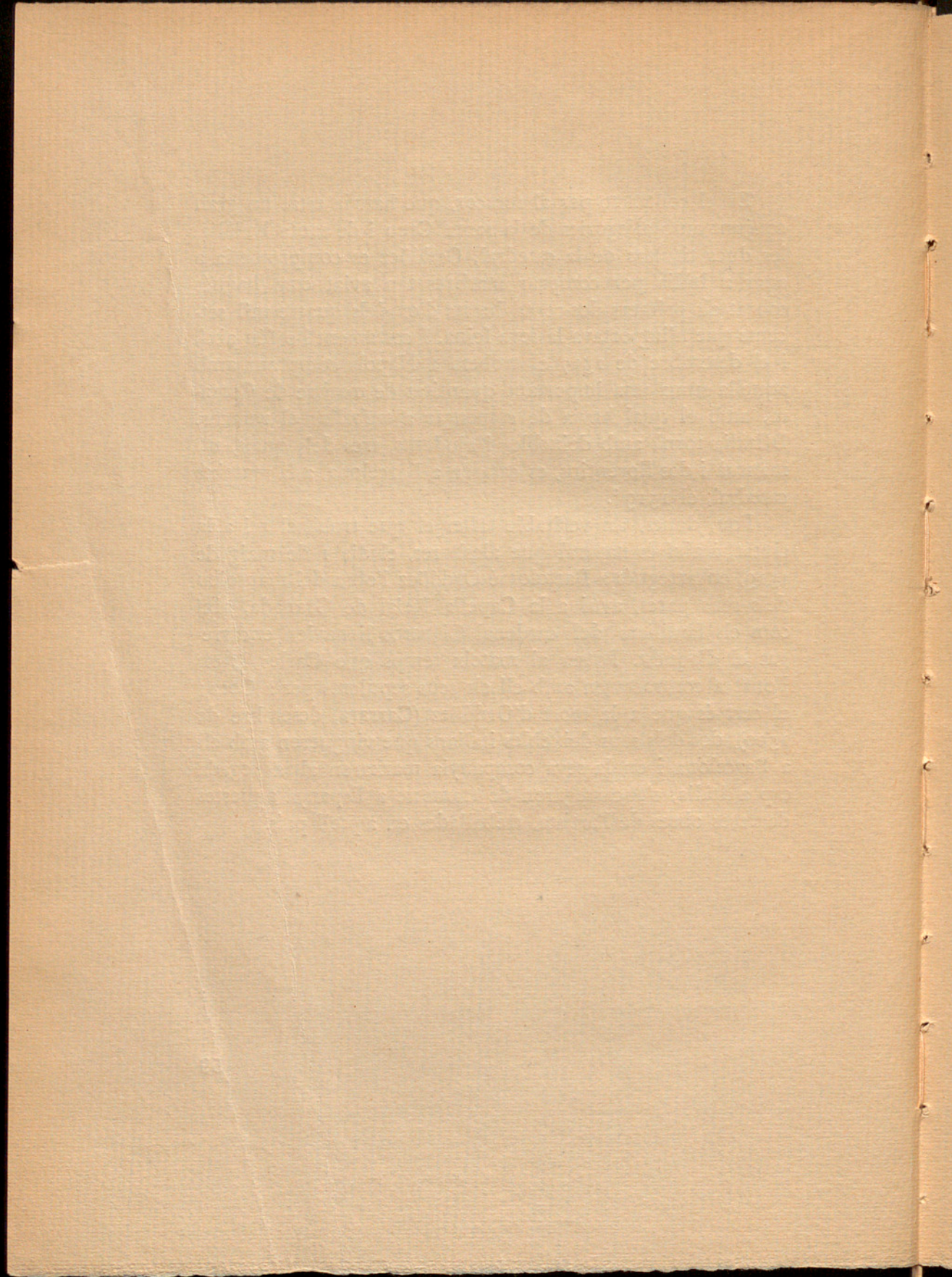
No existia l'actual reracor, i els respatl·lers eren diferents i més baixos, sense cap dels elements que en l'actualitat es superposen entre els setials i els dosserets calats.

Faltaven també altres peces, la singular qualitat de les quals constitueix avui un dels més notables valors del cor. Es tracta de les quatre grans mampares o *potències* de fusta tallada que protegeixen els extrems dels cadirat alt, i la seva meravellosa labor renaixentista troba un complement secundari en les mampares menors del cadirat baix, que cobreixen els seus extrems i els passos al cadirat alt. Aquest magnífic conjunt, la feina del qual contractà el 7 de maig de 1517 el burgalès Bartolomé Ordóñez, ja devia estar col·locat pel març de 1519, quan es celebrà el capítol de l'Ordre del Toisó d'Or. Aleshores Ordóñez estava atrafegat amb el seu gran projecte del reracor, contractat junt amb la part de fusta, del qual, però, sols pogué realitzar alguns elements.

No caldria tractar en aquest lloc de l'obra del reracor, perquè la seva col·locació fou molt posterior a la celebració del capítol, però cal fer una excepció tenint en compte que repetidament s'ha fet notar la influència que pogué tenir aquella obra en l'ànim del jove rei Carles i d'algun dels seus cortesans. En efecte, Ordóñez devia aparèixer als seus ulls com un representant directe i actiu dels valors del Renaixement italià.

En el contracte per al reracor, que hauria estat un gran conjunt amb allegories de la santa Creu i de santa Eulàlia, les dues titulars de la catedral, Ordóñez es comprometia a anar a Itàlia per comprar marbres tan aviat com hagués cobrat els primers dos-cents ducats d'or dels quatre mil set-cents que n'importava la seva feina. I certament ho féu així, i el desembre de 1517 el trobem a Nàpols comprant amb aquella suma una important quantitat de marbre de Carrara, amb el qual havia de començar a treballar el reracor. D'Itàlia tornà amb deixebles i ajudants, tres dels quals, un mantuà i dos florentins, es casaren a Barcelona, a la mateixa catedral, el 1519³.

Fou, doncs, un veritable taller el que trobà el rei a la ciutat, i així és natural que aleshores, el dia 1 de maig de 1519, encarregués a Bartolomé Ordóñez l'obra del mausoleu dels seus pares, avui a la Capella Reial de Granada, així com els familiars del cardenal Cisneros li havien encarregat el d'aquest. Potser al mateix temps que Carles I, els Fonseca contractaren amb ell els seus sepulcres per a Coca; el cert és que a la mort d'Ordóñez (Carrara, desembre de 1520), dos dels seus deixebles italians que vingueren amb ell a Barcelona i en la seva companyia marxaren altra vegada cap a Itàlia, s'encarregaren de trametre a Espanya aquestes darreres obres de l'artista, treballades en aquell país.

IX

ELS ESCUTS I LES INSCRIPCIONS

EN pàgines anteriors ja quedaven apuntats els encàrrecs que rebé el grefier a Saragossa per a la decoració dels setials on havien de seure els cavallers. La notícia de la mort de l'emperador Maximilià, rebuda pel rei a Barcelona, imposà algunes modificacions, puix que a la finalitat originària del capítol s'afegí el desig de solemnitzar degudament les exèquies d'aquell, no sols avi del sobirà, sinó, al seu torn, antic cap de l'Ordre.

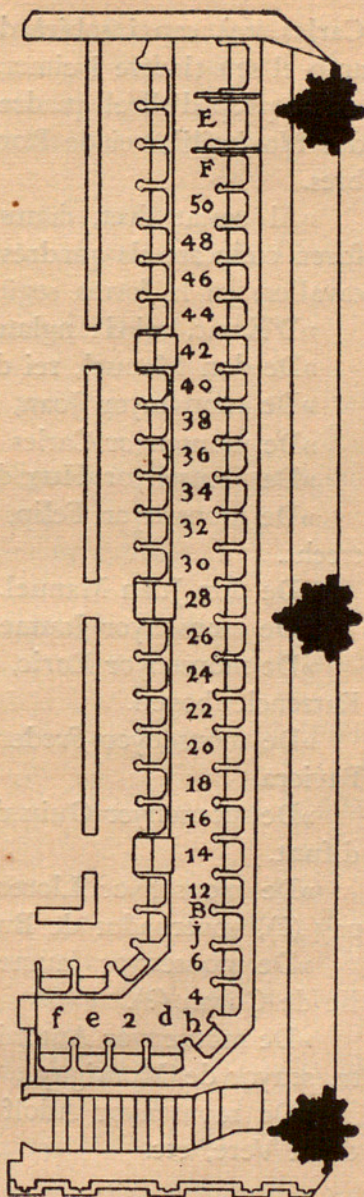
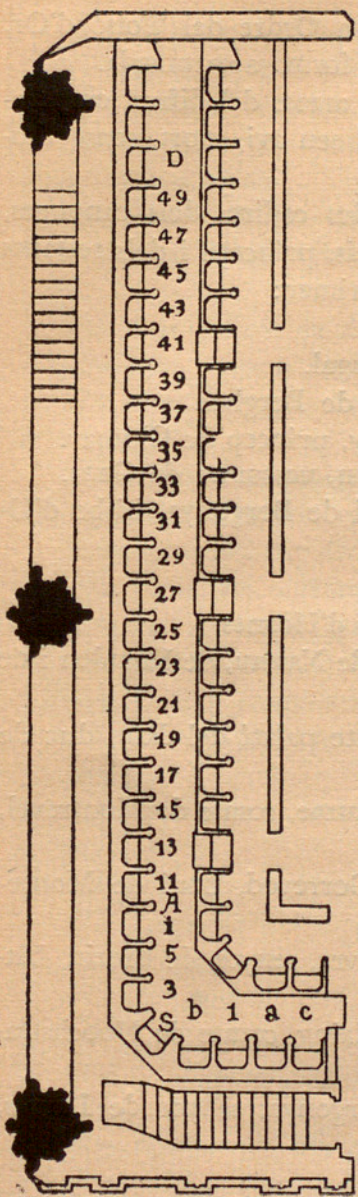
Podem seguir la descripció de la decoració a través de l'acta oficial, amb els pertinents aclariments:

«Els quadres de les armes del rei, cap i sobirà de l'Ordre, del difunt emperador, dels reis, ducs, prínceps, marquesos, comtes i altres nobles homes confreres de l'Ordre, foren molt més grans i més sumptuosos que no havien estat fins llavors en els capítols precedents, i amb això el cor de la dita església fou decorat en gran manera. I els dits quadres foren col·locats allí pel següent ordre:

»En primer lloc, al cap, el quadre de les armes de don

ESCUTS, INSCRIPCIONS I DIVISES DEL COR DE LA CATEDRAL

- D.—Inscripció de l'any del Capítol, 1518, estil de Cambrai.
- 49.—Álvaro Pérez Osorio, Marquès d'Astorga.
- 47.—Pietro Antonio San-Severino, Príncep de Bisignano.
- 45.—Antonio Manrique de Lara, Duc de Nájera.
- 43.—Iñigo de Velasco, Duc de Frías.
- 41.—Diego López Pacheco, Duc d'Escalona.
- 39.—Joan, Comte d'Egmont.
- 37.—Maximilià de Berghes.
- 35.—Joan de Trazegnies.
- 33.—Maximilià de Hornes.
- 31.—Adolf de Borgonya.
- 29.—Fèlix, comte de Werdenberg.
- 27.—Antoni de Croy.
- 25.—Felip de Croy.
- 23.—Hoier, comte de Mansfeld.
- 21.—Joan, Marquès de Brandenburg.
- 19.—Ferran, Infant d'Espanya.
- 17.—Ferry de Croy.
- 15.—Floris d'Egmont.
- 13.—Carles, Baró de Lalaing.
- 11.—Jaume de Luxemburg.
- A.—Lloc d'on foren suprimits, vers 1565, els setials de Cristòfol de Baden i Guillem de Croy.
- i.—Emblema del Toisó d'Or amb la creu de Sant Andreu.
- 5.—Lluís, rei d'Hongria.
- 3.—Francesc I, rei de França.
- S.—Inscripció commemorativa del Capítol.
- b.—Inscripció amb els títols de Maximilià I.
- 1.—Maximilià I.
- a.—Inscripció amb els títols de Maximilià I.
- c.—Emblema del Toisó d'Or i PLUS OUTRE.
- E.—Cadira episcopal.
- F.—Escut daurat amb la inscripció: «ce lieu demeure vacquant au chapitre precedent à Bruxelles à 1516».
- 50.—Fadrique Enríquez de Cabrera.
- 48.—Ferran Ramon Folch, duc de Cardona.
- 46.—Álvaro de Zúñiga, duc de Béjar.
- 44.—Diego Hurtado de Mendoza.
- 42.—Fadrique de Toledo, duc d'Alba.
- 40.—Francesc de Melun.
- 38.—Joan de Wassenare.
- 36.—Guillem de Ribaupierre.
- 34.—Miquel de Wolkenstein.
- 32.—Carles de Lannoy.
- 30.—Antoni de Lalaing.
- 28.—Jaume de Gavre.
- 26.—Llorenç de Gorrevod.
- 24.—Guy de la Baume.
- 22.—Frederic, comte palatí.
- 20.—Enric de Nassau.
- 18.—Jaume de Hornes.
- 16.—Don Juan Manuel.
- 14.—Felip, bastard de Borgonya.
- 12.—Hug de Melun.
- B.—Lloc d'on foren suprimits, vers 1565, els setials de Joan de Berghes i Carles de Croy.
- j.—Emblema del Toisó d'Or amb la creu de Sant Andreu.
- 6.—Manuel I, rei de Portugal.
- 4.—Enric VIII, rei d'Anglaterra.
- h.—Inscripció commemorativa del Capítol.
- d.—Inscripció amb els títols de Carles I.
- 2.—Carles I.
- e.—Inscripció amb els títols de Carles I.
- f.—Emblema del Toisó d'Or i PLUS OUTRE.

Carles, rei, cap i sobirà de la dita Ordre del Toisó d'Or, amb el seu timbre i cimera en la forma acostumada.

»I prop d'ell el quadre de les armes del difunt emperador Maximilià, rei de Romans, el seu avi, mort, sense timbres.

»Al costat dret, damunt de les cadires dels canonges, foren col·locats els quadres dels reis, prínceps i dels restants cavallers en la forma següent: Primer:

»D'Enric, rei d'Anglaterra.

»De don Manuel, rei de Portugal.

»De monsenyor Joan, senyor de Berghes.

»De monsenyor Carles de Croy, príncep de Chimay.

»De monsenyor Hug de Melun, vescomte de Gant.

»De monsenyor Felip, bastard de Borgonya, bisbe d'Utrecht.

»De don Juan Manuel.

»De monsenyor Jaume, comte d'Hornes.

»De monsenyor Enric, comte de Nassau, de Vianden i de Katzenelenbogen.

»De monsenyor Frederic, comte palatí del Rin, duc de Baviera.

»De monsenyor Guiu de la Baume, comte de Montrevel, difunt.

»De monsenyor Llorenç de Gorrevod, baró de Montenay (?), governador de Bresse.

»De monsenyor Jaume de Gavre, senyor de Frezin, batlle de Gayan (?).

»De monsenyor Antoni de Lalaing, comte de Hoochstrate, senyor de Montigny.

»De monsenyor Adolf de Borgonya, senyor de Bèvres, de la Vere, etc.

- »De monsenyor Miquel, senyor de Wolkenstein.
- »De monsenyor Guillem, senyor de Ribaupierre.
- »De monsenyor Joan, senyor de Wassenare.
- »De monsenyor Francesc de Melun, comte d'Espinoy, senyor d'Authoing.
- »De don Fadrique de Toledo, duc d'Alba.
- »De don Diego Hurtado de Mendoza, duc de l'Infantazgo.
- »De don Alvaro de Zúñiga, duc de Béjar,
- »De don Ramon [Folch], duc de Cardona.
- »De don Fadrique Enríquez, comte de Mòdica, almirall de Castella.
- »En el costat esquerre del dit cor hi havia les armes dels reis, prínceps i senyors que segueixen :
- »De Francesc, *Rei Cristianíssim* de França.
- »De Lluís, rei d'Hongria.
- »De monsenyor Cristòfol, marquès de Baden.
- »De monsenyor Guillem de Croy, senyor de Chièvres, d'Arschot, gran camarlenc.
- »De monsenyor Jaume de Luxemburg, senyor de Fienes, difunt.
- »De monsenyor Carles, senyor de Lalaing, senyor d'Escornay (?).
- »De monsenyor Floris d'Egmont, senyor d'Isselstein.
- »De monsenyor Ferry de Croy, senyor de Roeux, gran mestre de sala.
- »De monsenyor don Ferran, infant de Castella, germà del rei.
- »De monsenyor Joan, marquès de Brandenburg, duc de Pombast.
- »De monsenyor Hoier, comte de Mannsfeld.

- »De monsenyor Felip de Croy, comte de Porcien.
- »De monsenyor Antoni de Croy, senyor de Saimpy.
- »De monsenyor Carles de Lannoy, senyor de Senzelles.
- »De monsenyor Fèlix, comte de Werdenberg.
- »De monsenyor Maximilià d'Hornes, senyor de Gaesbecke.
- »De monsenyor Joan, baró de Trazegnies i de Silly.
- »De monsenyor Maximilià de Berghes, senyor de Zevenberghe.
- »De monsenyor Joan, comte d'Egmont.
- »De monsenyor Diego López Pacheco, marquès i duc d'Escalona.
- »De don Iñigo de Velasco, duc de Frías, conestable de Castella.
- »De don Antonio Manrique, duc de Nájera, comte de Triviño.
- »De don Pere Antoni, príncep de Bisignano, duc de Sant Marc.

»De don Álvaro Pérez Osorio, marquès d'Astorga.

»I, quant al lloc 51, quedà buit en aquest capítol, puix que el cas del príncep d'Orange, que havia estat elegit en l'últim capítol celebrat a Brusselles... encara no s'havia resolt, i d'això es parlarà més endavant, després de tractar de les eleccions celebrades en el present capítol.»

Els escuts, amb les corresponents inscripcions en francès, es collocaren en la forma que indica el gràfic adjunt, segons encara es pot veure avui.

Les dues testeretes amb les armes de Maximilià i de Carles reberen naturalment una decoració extraordinàriament sumptuosa. A més dels respectius escuts, amb els títols corresponents, hi trobem en els extrems l'enssenya personal del

rei, les columnes d'Hèrcules, amb la inscripció PLUS OUTRE original, encara perceptibles sota el repintat PLUS ULTRA del segle XVIII.

En els angles es collocaren les inscripcions commemoratives de la celebració del capítol, flanquejades per taules més petites en les quals es repeteix un curiós emblema: el ribot d'or voltat d'encenalls.

Naturalment, aquesta insígnia no hi fou pintada per caprici, però ens hem de remuntar bastant enllà per a trobar-ne l'origen. A principis del segle XV, en temps de Joan Sense Por, duc de Borgonya, existia una veritable competència entre els prínceps d'Europa en la invenció de divises cavalleresques. Això donà motiu a autèntics torneigs cortesans en els quals les divises i les contradivises eren les úniques armes aparents, tot i que reflectien vivament les aferissades lluites polítiques. Carles VI era rei de França, però el seu estat de pertorbació mental des de 1392 havia fet que els prínceps de la casa reial es disputessin el govern del país. A la mort del seu pare, Felip l'Ardit, en 1404, Joan Sense Por volgué imposar la seva autoritat per tot el regne. El seu principal contrincant, Lluís de França, duc d'Orleans, a manera de repte, adoptà com a divisa un garrot ple de nusos, destinat a bastonejar el seu atrevit rival. La resposta del príncep borgonyó no es féu esperar: adoptà el ribot, destinat a suprimir violentament els nusos del bastó dels Orleans, deixant-lo llis i suau. La mort de Lluís de França, el 1407, sota les destrals d'un grup d'assassins, acabà tràgicament la baralla, que encara el 1419 tingué un sagnant epíleg en el pont de Montreau, quan Joan Sense Por, amb el crani destroçat pels cops de Tanneguy du Châtel, vassall dels Orleans, morí als peus del delfí, el

futur Carles VII. Veiem, doncs, com un segle més tard l'arrogant divisa medieval figura encara entre les insígnies de la casa de Borgonya.

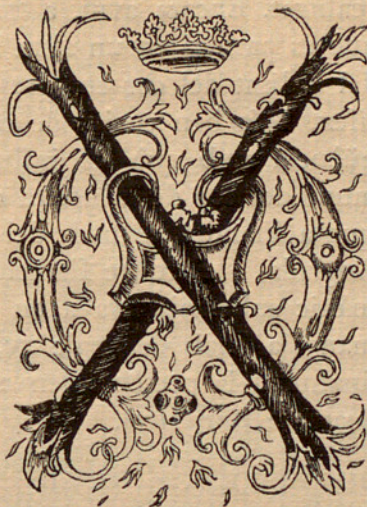
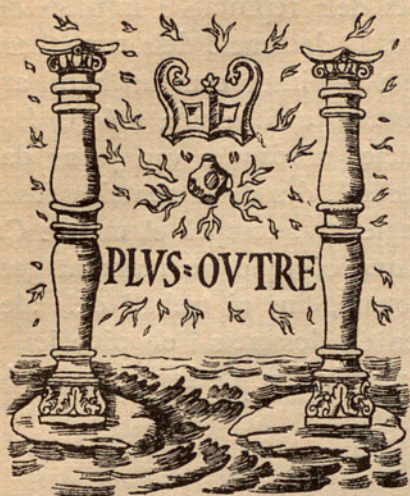
Un altre emblema, de significat més pacífic, la creu aspada de sant Andreu, dita per antonomàsia «les aspes de Borgonya», figura també en els respatlles del cor, separant de la resta dels cavallers les quatre cadires laterals reservades als reis d'Anglaterra, França, Portugal i Hongria.

Afortunadament, coneixem el nom dels artistes que executaren la decoració del cor per al capítol del Toisó. Un d'ells fou el fuster i tallista de la catedral Antoni Carbonell, també autor d'obres de més volada, ja que un quart de segle després projectà i construí el Palau del Lloctinent, actual seu de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, amb el magnífic enteixinat de l'escala d'honor. Un rebut datat del dia primer d'abril de 1519 ens informa que en Carbonell cobrà 280 ducats d'or pel seu treball, i hem d'atribuir, doncs, a la seva mà la sumptuosa ornamentació daurada, de talla, que hi ha damunt dels escuts, entre aquests i els dosserets gòtics del cadirat, així com les pilastres acabades en una grapa de fera que separen els taulers.

Tot això, per la seva índole, es prestava a la producció en sèrie, per a la qual en Carbonell comptava amb un equip d'ajudants.

El pintor fou un borgonyó que els documents unes vegades anomenen Joan Gentilhome de Burgunya i més sovint, simplement, Joan de Burgunya⁴.

Aquest pintor, mort a Barcelona el 1526, era fill d'un argenter alemany anomenat Joan, que visqué, sembla, a Estrasburg. El pintor, abans de venir a Catalunya, degué passar uns quants anys en les regions llevantines, ja que es casà

Emblemes personals de Carles I combinats amb els del Toisó

a Oriola. Quant a la seva labor artística, desconeixent altres obres certes de la seva mà, ens hem de limitar, per ara, a suposar que degué tenir una innegable qualitat, a jutjar pel nombre i la categoria dels retaules que sabem que li foren encomanats. Ens prova la seva intervenció en el cor de la catedral un rebut de 260 ducats d'igual data que el d'en Carbonell; l'artista feia constar que l'obra no estava encara enllestida, però es comprometia en ferm a executar i fer complir tot el que s'havia convingut per a la major perfecció de la seva feina, i donava com a fiador el reverend Lluís Desplà, ardiaca major i ben conegut per la seva protecció a les arts. La personalitat de Joan de Burgunya, en relació amb la catedral, queda ben arrodonida pel fet que per l'octubre de 1519 l'escultor Bartolomé Ordóñez el designà com a apoderat seu per al cobrament de la feina que hi havia

realitzat. Encara avui, a través dels repintats i injúries de què es parlarà en un altre lloc, la decoració dels respatlles del cadirat del cor ens presenta el pintor com un hàbil artífex. I és ben curiós de constatar una vegada més la freqüència amb què les influències nòrdiques van pesar damunt del cor de la nostra catedral, des de la mateixa fusta que a Flandes, a finals del segle XIV, comprà el mestre Ça Anglada, i el roure flamenc que el 1460 un marxant germànic subministrava a en Bonafè, fins al treball dels alemanys a finals del segle XV, en els dosserets i els pinacles, i finalment la presència en el mateix lloc de les pintures de Joan de Burgunya.

LÀMINA VII

LÀMINA VIII

X

ELS PERSONATGES

UNA vegada fets els aclariments necessaris sobre el lloc i les circumstàncies, ens cal examinar, encara que sigui breument, els personatges que intervingueren en el capítol de Barcelona.

No és ací el lloc, però, de fer-ne la biografia, ja que ens duria molt lluny, sobretot tenint en compte que molts d'ells foren figures de gran relleu en la història europea del segle XVI.

D'altra banda, tampoc no cal que fem referència a tots els personatges els escuts dels quals figuren en el cor, ja que molt pocs hi foren presents aleshores.

En efecte, a part del sobirà, del grefier i del rei d'armes, només sabem que prenguessin part a les cerimònies dotze cavallers de l'Ordre entre els cinquanta-un membres aleshores existents (el cap, quatre oficials i quaranta-sis cavallers).

És clar que la major part dels cavallers flamencs i alemanys devien estar ocupats en les actives gestions que tenien lloc per a l'elecció d'un nou emperador en morir Ma-

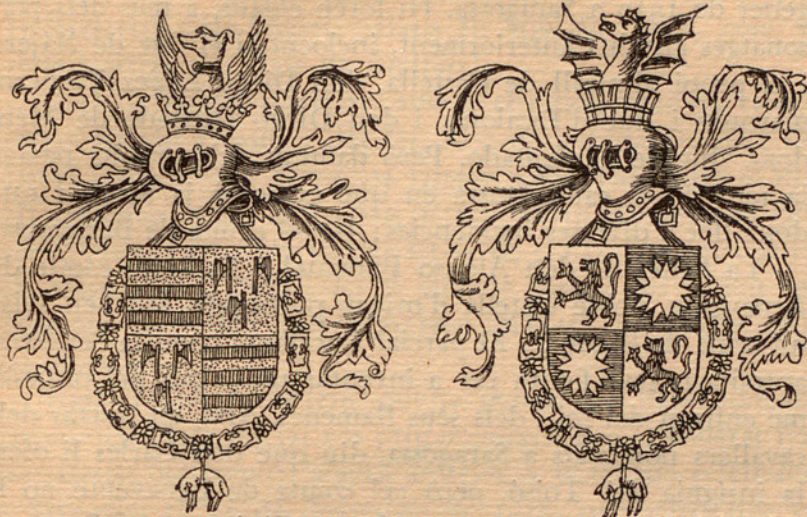
ximilià d'Àustria, però això no excusa el fracàs del capítol. I el fet de la poca assistència s'agreuja si tenim en compte que dels dotze assistents només dos eren cavallers antics, mentre que els restants havien estat elegits en el capítol de Brusselles de 1516, o encara més recentment, en el consell celebrat a Saragossa pel gener de 1519. Per excepció consta, a més a més, l'assistència de Jaume de Luxemburg, senyor de Fiennes, que a l'acta oficial figura elegit el 1519 a Barcelona per a cobrir la vacant del seu difunt pare, d'igual nom.

El cavaller més antic era l'omnipotent senyor de Chièvres, elegit en el capítol de Malines de l'any 1491. El seguia don Juan Manuel, senyor de Belmonte, elegit a Middelburg el 1505; encara que fos espanyol, la seva fervorosa adhesió al partit flamenc, ja en temps de Felip el Bell, féu de l'ambigu cavaller el més constant servidor dels Habsburg.

A Brusselles havien estat elegits Joan, marquès de Brandenburg, Llorenç de Gorrevod, governador de Bresse, i Felip de Croy, comte de Porcean o Porcien.

Els assistents designats a Saragossa eren els ducs d'Alba, Béjar i Cardona, el marquès d'Astorga, don Iñigo de Velasco, conestable de Castella, i Pier Antonio Sanseverino, duc de San Marco i príncep de Bisignano.

No hi ha cap seguretat que assistissin al capítol altres cavallers del Toisó, encara que l'acta oficial fa notar-ne la presència a Barcelona de dos més: el duc de Nájera i don Fadrique Henríquez de Cabrera, almirall de Castella. Respecte a aquest últim, el document abans dit ens en dóna una ampla referència: «Però convé saber aquí, i prendre'n bona nota, que en sortir el rei de la seva residència per anar a les primeres vespres de l'Ordre, i al moment en què els senyors cavallers es disposaven a efectuar el que segons llurs

Escuts de Felip de Croy i Jaume de Luxemburg

estatuts havien de fer, don Fadrique Henríquez, comte de Mòdica, almirall de Castella, amb el pretext que li havia vingut de sobte un rodament de cap, sortí de la companyia i se'n tornà al seu allotjament, i durant tota la festa i capítol de l'Ordre no tornà a trobar-se al costat del rei. I alguns deien que el dit comte almirall havia fingit aquella indisposició perquè, segons les ordinacions i els estatuts de l'Ordre, no hauria pogut, ni en anar a l'església, ni estant-hi, ni en tornant d'allí, estar tan proper al rei com per la seva voluntat hi volia estar; el que hi hagi de cert, Déu ho sap»⁵.

Aquestes baralles entre alts personatges ja venien de lluny, i val la pena de citar aquí un altre exemple perquè es tracta d'un cas discutit i que està relacionat amb els precedents immediats del capítol de Barcelona: el consell de

gener de 1519 a Saragossa. Hi foren elegits, a més dels personatges alludits anteriorment, incloent-hi el duc de Nájera i el propi almirall de Castella, don Diego López Pacheco, marquès i duc d'Escalona, i don Diego Hurtado de Mendoza, duc de l'Infantado. Però damunt dels reunits pesava la idea d'una candidatura en què es pensà ja abans i que donà lloc a diverses incidències: la del comte de Benavente.

La figura de don Alonso Pimentel i Pacheco, comte de Benavente, noble castellà d'origen portuguès, fou ben aviat un tema de llegenda. El parcial i acalorat cronista Sandoval aprofita la seva figura per a inventar un paladí del castissisme enfront del rei i dels seus flamencs. Així, en tractar dels cavallers nomenats a Saragossa, diu que don Carles li oferí la insígnia del Toisó, però «el comte de Benavente no la volgué i digué que ell era molt castellà i que no s'honorava amb blasons estrangers, puix que n'hi havia de tan bons en el reialme i, en la seva apreciació, millors».

Temps a venir, i en ple Romanticisme, el duc de Rivas el féu protagonista del seu famós poema «Un castellano leal», on en el romanç tercer se'l descriu d'aquesta manera:

«Tan sólo de Calatrava
la insignia española lleva,
que el Toisón ha despreciado
por ser Orden extranjera.»

Tota aquesta fantasia s'explica si, deixant a part el valor literari, examinem la poca base que va donar tema principal als romanços, la de l'incendi del palau de Benavente a Toledo, pel seu propietari, després d'haver-s'hi allotjat el conestable de Borbó. N'hi ha prou de fer constar que el cones-

table residia a Toledo a casa del comte de Cifuentes i que els Benavente no tenien palaus en aquella ciutat, com ja va demostrar el comte de Cedillo ⁶.

D'altra banda, diferents autors ens presenten el comte com a decidit partidari del rei. Així el cronista Gonzalo de Ayora conta com a Saragossa vingué a les mans amb el noble aragonès comte d'Aranda perquè havia expressat el castellà l'opinió que don Carles havia de tractar amb mà dura els aragonesos i obligar-los a jurar-lo com a rei tallant les dilacions que contínuament sofrien les corts convocades amb tal objecte.

Amb aquest precedent resulta potser més explicable la versió que l'acta oficial ens proporciona sobre el frustrat nomenament del comte. Segons aquesta, a la reunió celebrada a Saragossa el 22 de desembre de 1518, no menys que el propi senyor de Chièvres fou qui presentà la candidatura del comte de Benavente, però després d'una breu deliberació, i veient la incompatibilitat entre la comanadoria de Santiago, que ja tenia, i l'Ordre del Toisó, es decidí que no es podia prescindir dels serveis del comte dins de l'Ordre de Santiago i que per això no se li podia concedir la del Toisó.

Però encara resulta més singular i oposat al text de Sandoval el contingut dels paràgrafs que segueixen, traduïts literalment:

«El dit senyor de Chièvres, que tenia gran i plena autoritat respecte a l'emperador» (l'acta està redactada quan ja es coneixia l'elecció imperial) «i el governava tranquil·lament, digué a l'emperador que fos del parer d'assentir, com si es tractés d'ell mateix, respecte al comte de Benavente en el cas que desitgés o tingués interès a ésser de la confraria

de l'Ordre del Toisó. La qual cosa li concedí el rei, i el dit senyor de Chièvres encarregà aquesta comissió a Cuevas, secretari castellà, el qual complí amb el seu deure i referí al dit senyor de Chièvres tot el que el de Chièvres declarà després al rei i als cavallers: que el comte demanà al dit Cuevas si l'estat de l'Ordre era profitós i quina renda o profit se'n podia treure anyalment en el cas que ell fos cavaller de l'Ordre. Oïda la qual cosa, el rei, per consell dels cavallers, ordenà que d'aleshores endavant no es parlés més d'aquest comte en tot el referent a la cavalleria i confraria de l'Ordre». Les opinions expressades tenen una certa gravetat, sobretot perquè ens trobem davant d'un document oficial, escrit pel grefier Llorenç de Blioul, revisat pel canceller de l'Ordre, per l'emperador i potser pel mateix Chièvres.

Això, però, no fou obstacle perquè el comte de Benavente continués figurant a la cort, i així el trobem també, a Barcelona, entre els principals magnats que seguien el rei en les exèquies públiques que aquest celebrà a la catedral el primer de març de 1519, a honor del seu avi Maximilià, pocs dies abans de tenir lloc el capítol del Toisó.

XI

ARRIBADA DEL REI A BARCELONA

DE Saragossa, fins on vam seguir l'itinerari de Carles I, sortí el rei el dia 24 de gener de 1519, i per Pina, Bujaraloz i Fraga arribà a Lleida el 28 del mateix mes, a la tarda. El dia 31 sortí de Lleida, i camí de Barcelona s'aturà quatre dies a Cervera i tres més a Montserrat. Des del monestir seguí la ruta de Martorell, Molins de Rei (on s'estigué sis dies) i Santa Eulàlia de Provençana. El dia 14 de febrer els consellers de Barcelona, els nobles, la clerecia i tots els estaments ciutadans el sortiren a rebre i l'acompanyaren fins al convent de Valldonzella (vora l'actual plaça d'Espanya), on s'havia d'allotjar fins al moment de la cerimònia de la seva entrada a la capital.

A la nit, avançant-se al protocol, el rei féu una incursió d'incògnit a la ciutat, il·luminada i en festa.

Per a disposar l'entrada solemne de Carles I a Barcelona, els consellers encarregaren a Joan Llorenç Calça, escrivà i notari de la ciutat, que determinés amb el vicecanceller Antoni Agustín el dia i hora en què el rei desitgés fer-ho.

Entrada del Rei a Barcelona: Carles I i els alabarders

El vicecanceller en parlà amb Carles, i escolliren les onze del matí del dimarts dia 15.

Avisats els consellers, es decidiren els últims tocs per a les cerimònies que ja tenien preparades i es convocaren molts nobles ciutadans, mercaders, artistes i menestrals al portal de Sant Antoni, per on havia d'efectuar-se l'entrada a la ciutat.

A les tres de la tarda, el repicar de les campanes i les salves de l'artilleria anunciaren que el rei entrava a Barcelona. Obria la comitiva el penó de la ciutat, de seda carmesina i brocat d'or, encarregat especialment per a aquesta rebuda triomfal. A continuació venien gran quantitat d'atzem-

Entrada del Rei a Barcelona: els Consellers a cavall

bles, molts munters o caçadors del rei; cinquanta llancers; els patges, molt mudats i muntant esplèndids cavalls; molts arquers i llancers a cavall; «tanta bella gent», diuen les cròniques del temps, «que semblaven gegants».

Després venia la guàrdia de peu, formada per dos-cents alabarders (una vuitantena dels quals eren flamencs o alemanys, i la resta espanyols). Enmig dels alabarders anava el rei, muntat en un magnífic cavall i lluint un vestit de tela brocada de setí, de color turquesa, i al cap una gorra ornada amb un fermall de pedreria. Anava sota palli, amb cordons de seda i d'or sostinguts per prohoms barcelonins. Els escollits pels consellers per a tal honor eren: Carles

Bellafila, Pere Llull, Joan Berenguer Aguilar, Francí de Marimon, Arnau d'Usay i Pere de Sant Climent, ciutadans honrats; Joan Bernat de Marlés, cavaller; Baltasar Romaguera, Carles Brujo, F. Bret i Pere Joan Rosés, mercaders; Joan Vilana, notari; Jeroni Mas, cirurgià; Esteve Fonoll, apotecari; Joan Pereler, fuster; Antoni Comte, pellisser, i Jaume Fonolleda, paraire.

En arribar al portal de Sant Antoni, s'obrí un artífici escenogràfic disposat damunt de la porta, on es representava tota la cort celestial, amb uns àngels músics que tocaven diversos instruments. D'allí baixaren quatre àngels cantant, que lliuraren les claus de la Ciutat al Senyor Rei i se'n tornaren a pujar fins als «Cels».

La comitiva entrà pel portal enmig de salves d'artilleria; seguí pel carrer de l'Hospital i la Rambla, i pel portal de Sant Francesc o de Framenors entrà al recinte murallat de les Rambles. Fou saludada amb salves per l'artilleria de la Drassana. Seguint pel corredor de Framenors arribaren al pati gran o plaça de la casa dels Montcada. El recinte (més o menys on ara hi ha la plaça de Medinaceli) estava guarnit amb domassos vermells, blancs i grocs.

En arribar-hi, el rei descavalcà i, acompanyat dels consellers i les altres personalitats, pujà a un cadafal reial, ornat amb domassos vermells, i s'assegué en un cadiral daurat amb dossier de brocat, tenint als peus un drap de vellut carmesí. Els frares de Framenors dugueren una relíquia de la Vera Creu, i l'arquebisbe de Tarragona, Pere de Cardona, prengué jurament al monarca damunt dels Sants Evangelis i la Santa Relíquia. El rei, agenollat, jurà guardar les Constitucions, Privilegis, Usos, Costums i altres llibertats concedides pels seus avantpassats a la ciutat de Barcelona, en la

forma acostumada. A continuació, començà la desfilada de tots els oficis i confraries amb els seus penons i banderes, que inclinaven en passar davant del rei, tot molt ben ordenat i disposat amb una sèrie de representacions o «passos» per a donar més amenitat a l'acte.

Desfilaren els garbelladors, mariners, barquers, revenedors, flassaders, boters de fusta prima, matalassers i hostalers, tots amb llurs penons corresponents; paraires, amb un home a cavall amb llur penó, i els altres, com a comandadors de Sant Joan, portant un crucifix amb acompanyament de cantaires; seguien els corredors de coll amb penó i un estrany entremès d'homes nus a cavall; els espasers amb penó i un home representant sant Pau, que duia la gran espasa de la Ciutat; els hortolans amb penó i representant un entremès de dos ases que llauraven i homes i dones que sembraven llavor d'espínacs; els matrassers, fusters i mestres d'aixa, teixidors de draps de llana i cotoners, tots amb llur penó. Seguien els mercers amb penó i una representació de sant Julià a cavall anant a cacera amb altres cavallers, amb una tanca enramada en forma de bosc, de la qual sortiren coloms, tórtoraes, guatlles, mussols i molts altres ocells. Tots els acompanyants anaven vestits amb barretines vermelles, cascavells a les cames i enramats de fulla d'heura, dansant el ball «de la tribalda». A continuació venien els calceters, blanquers, assaonadors, teixidors de draps de lli, mestres de cases i molers, boters de fusta grossa, gerrers i ollers, amb els penons corresponents; els forners i flequers amb penó, vestits de llana blanca i coberts amb barretines vermelles; els ferrers amb penó i una representació de sant Eloi cavalcant. Al seu davant anava la víbria, o dragó femella de la ciutat, que llançava foc per la boca.

Finalment, els pellissers amb penó; els freners amb barret i mantells de tela blanca sembrats d'argenteria, amb llur penó; els argenters amb penó, sumptuosament vestits amb mantells i robes de gran valor, amb joiells i fulles d'argent, i alguns amb cadenes del mateix metall al voltant del coll. Tancaven la comitiva els sastres amb penó, alguns d'ells coberts amb llargues vestidures de llana amb mànegues de vellut negre, portant al puny esparvers, xuriguers i altres ocells de presa.

Enllestida la desfilada, el rei tornà a cavalcar i amb la mateixa cerimònia anà cap a la seu, passant pel carrer Ample, Canvis Vells, Born, Montcada, Bòria, Llibreteria i plaça de Sant Jaume. Davant de la Diputació havien fet un pont de fusta, i damunt un castell molt ben murallat, amb dos baluards, quatre torres i una gran torre al mig molt ben construïda que podia donar voltes. Els seus ocupants, en veure el rei, tocaren una campana i cridaren a l'arma; feren un simulacre de combat en el qual des de les quatre torres escometien la gran. En acabat, els ministrers i sacabutxos que eren dins començaren a tocar llurs instruments i a cridar «Viva el rei!». Era — diu un testimoni de l'època — «una vista reial»⁷.

En arribar al Palau del Bisbe, el seguici fou rebut solemnement per la clerecia i entraren tot seguit a la catedral, que estava magníficament il·luminada. El bisbe oferí l'aigua beneïta al rei i li donà a adorar la Vera Creu; després el rei anà al cor i a la cripta de Santa Eulàlia, on féu oració. Sortí de la seu amb la mateixa cerimònia, i sota palli, dut pels consellers, tornà a cavalcar, i, acompanyat per representants dels gremis que duïen torxes enceses, anà cap a la casa de l'Arquebisbe de Tarragona, on havia d'allotjar-se.

XII

FUNERALS DE MAXIMILIÀ I IMPOSICIÓ DELS COLLARS

MAXIMILIÀ havia mort a Alemanya, a Wells, el 12 de gener de 1519, i pocs dies després d'arribar Carles a Barcelona féu disposar la cerimònia de les exèquies solemnes del seu avi.

Una munió d'artistes i operaris va treballar apressadament en l'ornamentació de la seu i del gran túmul funeràri, i els llibres de comptes de la sagristia catedralícia ens assabenten que el brodador Simó Petit, amb tres o quatre homes més, va passar tota una nit per a obrar la gran àguila de la bandera imperial⁸.

La primera part de les exèquies es celebrà el dimarts, dia primer de març.

La capella ardent fou instal·lada en el creuer de la seu, davant del cor i prop de les escales de la cripta de Santa Eulàlia. Tenia forma de tiara recoberta de dalt a baix de brocat, i en la part inferior unes cortines també de brocat; a damunt hi havia una creu amb un pom amb les armes de l'Imperi. Dins de la capella hi havia una tomba coberta

amb brocat que arrossegava per terra i damunt de la tomba una escultura jacent representant l'emperador, amb capa de brocat, barret negre i descansant el cap i els peus en magnífics coixins de vellut.

La capella estava plena de torxes enceses i tota la seu estava empalluada amb teles de dol amb les armes de l'emperador en or. El cor estava recobert de vellut negre amb les armes de Maximilià i tot el volt de l'interior de la seu estava ple de torxes que la illuminaven esplèndidament.

A l'altar major hi havia posada la capella reial.

Havent dinat, prop de les tres, el rei anà a la catedral per celebrar les exèquies de l'emperador. La comitiva es formà de la següent manera: davant de tot, el porrer de la catedral amb gramalla de dol i amb la maça recoberta de roba negra; les creus parroquials de la ciutat, solemnement acompanyades; les ordres religioses, els capellans, canonges i el bisbe amb els altres prelats vestits de dol i cantant els salms de difunts. Després venien dos-cents pobres amb gramalles i capirons al cap, duent cadascú una torxa negra encesa, amb les armes de l'emperador; a continuació, tots els capellans de la capella reial; seguien els ministres i sacabutxos, vestits de dol, amb els instruments a la mà, però sense fer-los sonar. Darrera venien més de tres-cents nobles cavallers i grans senyors alemanys i flamencs, a peu i vestits de negre; uns vint cavallers, de dol, duent cadascun una ensenya o bandera de seda, amb les corresponents armes dels reialmes i senyories que tenia el dit emperador; un altre cavaller amb una magnífica bandera de brocat amb l'àguila imperial de dos caps, en vellut negre; tres reis d'armes amb les seves cotes, duent un d'ells a la mà una tiara d'or; l'altre, un pom d'or, i el del mig conduïa per

les regnes el cavall d'honor del difunt emperador, cobert de brocat i sostenint-ne les vores molts cavallers i senyors flamencs. Seguien dos altres reis d'armes amb les seves cotes, portant l'un d'ells el ceptre i l'altre l'espasa, seguits de tres porrers amb les maces reials abaixades i cobertes de roba negra.

Finalment venia el rei amb gramalla de dol i capiró al cap, muntat en una mula coberta de roba negra que arrossegava per terra, enmig de la seva guàrdia, també vestida de dol. Darrera seu, el nunci pontifici, i els ambaixadors de França, Anglaterra, Venècia i Florència. Després venien el senyor de Chièvres, el conestable de Castella, el duc de Gandia, el duc de Cardona, el duc de Segorb, l'almirall de Castella, el duc d'Alba, el duc de Béjar, el comte de Golizano, el comte de Benavente, l'almirall de les Índies (Diego Colón, fill del descobridor d'Amèrica) i molts altres ducs, comtes, vescomtes, nobles barons i cavallers espanyols. Tots ells anaven a cavall vestits de dol i darrera del rei, ja que, a davant, hi anaven els flamencs i alemanys, també vestits de negre.

En aquest ordre sortiren del palau i anaren pel Regomir, per la plaça de Sant Jaume i per davant de la Diputació fins a la porta principal de la seu, on descavalcaren.

El senyor de Chièvres aguantava el ròssec del mantell del rei, i amb gran cerimònia entraren dins de la catedral. Carles segué en el cadiral del bisbe, davant de la capella ardent, i les portes quedaren guardades per alabarders reials. Els funerals començaren solemnement; es cantaren les vespres de difunts i les matines a l'estil de Roma i acabaren ja tard del vespre. El rei es retirà al palau amb igual acompanyament. Les vint banderes que representaven els Estats

de l'Imperi foren col·locades al voltant del túmul, i damunt d'aquest, l'espasa, el ceptre i les altres ensenyes de sobirania. La gent, encuriosida per les magnes cerimònies, omplí la seu de gom a gom i admirà la riquesa i sumptuositat dels preparatius.

Tot aquell dia, a la nit i a l'endemà al matí, les campanes de les esglésies i dels monestirs tocaren tristament.

El dimecres a les sis del matí es cantà un ofici de difunts a la catedral, celebrant el bisbe de Barcelona, Enric de Cardona, fill dels ducs de Cardona, i en acabar se'n celebrà un altre oficiat pel bisbe de Nàpols amb acompanyament de música.

Cap a les nou, el rei sortí del palau amb la mateixa cerimònia i seguí del dia abans, i anà cap a la catedral per celebrar l'ofici solemne per l'ànima de l'emperador. Entraren a la seu en el mateix ordre, i, en ser davant de la capella ardent de Maximilià, el rei li féu una gran reverència i tot seguit s'assegué en el cadiral del bisbe, i els altres assistents seguieren en les mateixes cadires del dia abans. A continuació començà el solemne pontifical oficiat el cardenal Adrià d'Utrecht, bisbe de Tortosa, ajudat per diversos bisbes.

En ésser a l'ofertori, el rei, acompanyat del senyor de Chièvres, s'alçà, féu una reverència a la tomba de l'emperador, pujà al presbiteri, fent reverència al cardenal, s'agenollà damunt d'un coixí de brocat i féu l'ofrena d'uns ducats i d'un gran ciri encès que duia a la mà. Tot seguit, un rei d'armes oferí el cavall d'honor de l'emperador, i s'agenollaren ell i el cavall davant de l'altar. Un altre rei d'armes oferí una cota d'armes de riquíssim brocat i a continuació un rei d'armes, amb una tiara d'or a la mà, es dirigí devers on estava el rei i amb una gran reverència la hi donà.

Carles I armant un dels nous cavallers del Toisó

El rei, llavors, l'oferí al cardenal Adrià. Amb la mateixa cerimònia, lliuraren al rei, i aquest l'oferí al cardenal, un ceptre d'or, un pom també d'or i l'espasa.

Tots els reis d'armes duien llurs respectives cotes i feien una gran reverència en oferir els presents al rei, que, acabada l'ofrena, se'n tornà al cor.

Després el bisbe d'Elna, el dominic Bernat de Mesa, féu un sentit panegíric de Maximilià, i en acabant l'ofici es cantaren solemnement les absoltes davant de la tomba de l'emperador. A continuació i amb gran cerimònia llançaren a terra quatre banderes, una de cada costat de la capella ar-

dent, i tot seguit vingué un rei d'armes portant una tiara a la mà, i amb grans compliments i reverències la lliurà al rei. Així mateix feren un altre rei d'armes que duia una espasa, un que duia un pom d'or, un que duia un ceptre, i finalment un altre que duia una bandera de brocat ras amb les armes de l'Imperi.

Els funerals van acabar pels volts de la una i tot seguit el rei tornà al palau de l'arquebisbe de Tarragona per celebrar el banquet de difunts segons el cerimonial de la cort d'Espanya.

Després de les cerimònies funeràries, el rei decidí procedir al lliurament dels collars de l'Ordre del Toisó d'Or als deu cavallers dels Estats de Castella, Aragó i Nàpols que havien estat designats a Saragossa.

L'acte tingué lloc davant dels confreres reunits en consell, i hi participaren els vuit electes que es trobaven a Barcelona i a qui ens hem referit abans: els ducs d'Alba, Frías, Béjar, Nájera, Cardona i San Marco, el comte de Mòdica, almirall de Castella, i el marquès d'Astorga. Es tingué per excusats els ducs d'Escalona i de l'Infantado, degut a llur edat avançada, i, tenint en compte que tots dos havien escrit acceptant el nomenament i expressant el desig de rebre el collar, es decidí col·locar els seus escuts en el cadirat del cor de la catedral equiparant-los als que en aquell moment rebren el collar i juraren els estatuts de l'Ordre.

D'acord amb els articles 51, 57, 58 i 59 dels estatuts i la pràctica habitual, la cerimònia del jurament i de la imposició del collar tenia caràcter privat.

El nou confrere jurava complir els estatuts posant les seves mans damunt dels evangelis i de la creu; aquesta fou sempre la mateixa, d'or, amb perles i pedreria, i una relí-

quia de la Vera Creu, i es conservà fins als nostres dies en el Tresor de l'Ordre.

Després del jurament, el cavaller s'agenollava davant del sobirà, el qual, al mateix temps que li imposava el collar, deia o feia dir les següents paraules:

«Senyor, l'Ordre us rep en la seva amical companyia, i en senyal d'això us presenta aquest collar. Vulgui Déu que el pugueu dur molts anys a honra i glòria seva i exaltació de la Santa Església, acreixement i honor de l'Ordre i dels vostres mèrits i bona fama. En el nom del Pare, i del Fill, i de l'Esperit Sant.»

El cavaller responia:

«Amén. Déu em doni gràcia per a fer-ho.»

Després, el degà entre els confreres conduïa i acompanyava el nou cavaller fins al soli del sobirà, que l'abraçava i el besava en senyal de perpetu amor, i el mateix anaven fent per ordre d'antiguitat els altres cavallers a mesura que aquell hi anava arribant.

LÁMINA IX

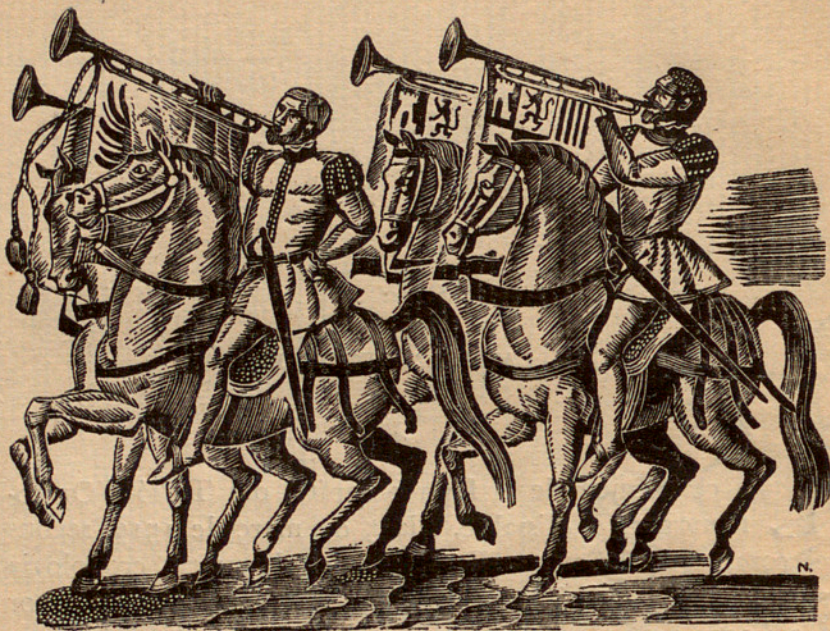
XIII

EL CAPÍTOL: PRIMER DIA

LES cerimònies de la festa o capítol del Toisó d'Or començaren el dissabte, dia 5 de març de 1519, segons el compte de la cort a Barcelona, en la nostra cronologia actual. A pesar d'això, en les inscripcions franceses del cor i a l'acta de l'Ordre consta l'any 1518, degut al fet que el protocol de la cort de Flandes i del Toisó d'Or seguia l'estil anomenat de Cambrai, segons el qual els anys es comptaven a partir de l'Encarnació (25 de març), dia en què s'acabava l'any anterior.

Aquest dia, a la tarda, el rei convocà els cavallers antics i nous, i una vegada reunits en el Palau de l'Arquebisbe de Tarragona, procediren a revestir-se del vestit de gala.

Traient-se els mantells de dol que duïen per la mort de l'emperador Maximilià, es vestiren «dos sayos o por mejor decir ropones» de carmesí, llargs fins a terra i folrats de seda, i damunt d'ells les hopalandes «muy roçagantes, abiertas por el lado derecho hasta el suelo, muy ricamente orladas de muchas labores, en especial de eslabones muy rica-

Cavalcada del Toisó: els trompeters.

mente fechos», amb els caps coberts amb «capirotes de los antiguos del mesmo carmesí de las otras vistaduras» i, en el coll, els collars de l'Ordre. Fins ací el cronista castellà.

No menys enlluernador degué semblar el seguici a l'anònim dietarista català, que parla també dels «vestits molt pomposos», que eren «de vellut carmesí» i folres «de brocat ras molt riquíssim», i «capirons que portaven en lo cap del mateix carmesí, ab unas cadenas al coll ab lo senyal del Tuson, que és un anyell o multó penjat per lo mig, i las pessas de la cadena són com pedras fogueras». Es procedí després a la revisió dels poders atorgats als cavallers que no podien

Cavalcada del Toisó: macers

assistir-hi personalment, i es trobaren en ordre tots els documents, excepte en el cas del margraf Cristòfol de Baden, per al qual, i en conseqüència, es nomenà també un procurador.

Tot seguit es formà el seguici per a assistir a les completes a la catedral. En primer lloc anaven els membres de la capella del rei, i el bisbe de Vic, de pontifical, vestint, tant ell com el seu acompanyament, capes riquíssimes de brocat. Darrera d'ell anava un grup de gentilhomes de la cort i més enllà els ministrers i sacabutxos, que amb llurs instruments anunciaven estrepitosament la presència dels

Cavalcada del Toisó: herald i reis d'armes

cavallers del Toisó. Aquests eren precedits pels reis d'armes «Castella» i «Aragó», vestits amb cotes d'armes i acompanyats d'un porter amb maça reial, i a continuació l'herald «Catalunya», acompanyat de dos macers. Després, i a cavall, venien el grefier i el rei d'armes de l'Ordre dit «Toisó d'Or», que duia un vestit de cerimònia semblant al dels cavallers i que, a més a més de l'ensenya del Toisó, duia un altre collar molt ample, també d'or, amb tots els escuts d'aquells, i a la mà portava una vara. Els confreres del Toisó d'Or cavalquen de dos en dos, en l'ordre següent:

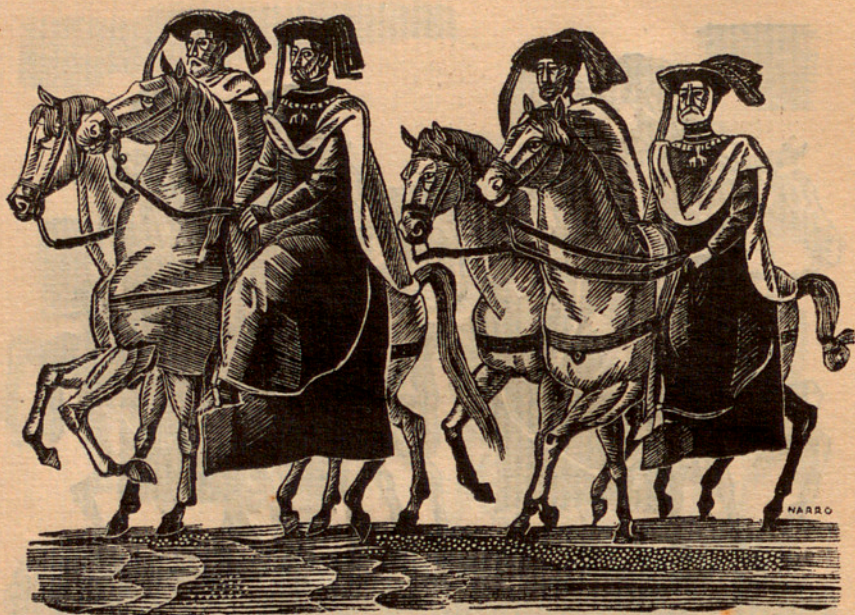

Cavalcada del Toisó: Grefier, «Toisó d'Or» i cavallers

El príncep de Bisignano i el marquès d'Astorga; els ducs de Béjar i Cardona; els ducs d'Alba i de Frías; el comte de Porcean i el senyor de Fiennes; Llorenç de Gorrevod, governador de Bresse, i el marquès de Brandenburg; finalment, el senyor de Chièvres i don Juan Manuel.

El rei cavalcava sol, i darrera d'ell venien els ambaixadors del Papa, del rei de França, del d'Anglaterra i del de Bohèmia, així com els de Venècia i Gènova, seguits d'una multitud de cavallers.

El seguici, pel Regomir, els carrers de la Ciutat i del

Cavalcada del Toisó: cavallers

Bisbe, arribà davant de la façana de Sant Jordi de la Diputació, on els esperava la clerecia catedralícia, que duia la creu major i tres pendons. Fetes les salutacions de ritual, i precedida per la creu i els pendons, la comitiva seguí pels carrers del Bisbe i de Santa Llúcia, fins a arribar a la porta principal de la seu, on els cavallers descavalcaren i saludaren el bisbe sufragani o de gràcia, Ramon Guillem de Vic, vestit de pontifical, que oferí personalment al rei l'aigua beneïta. En acabat i pel mateix ordre, entraren en el cor.

Els cavallers, dempeus, feren una reverència a l'altar major i saludaren el sobirà; després seguiren en els respec-

Cavalcada del Toisó: el Rei

tius setials mentre la capella de música del rei es col·locava en el presbiteri de l'església.

Els espectadors contemplaven, bocabadats, el luxe que es desplegava en la cerimònia.

La catedral apareixia «adornada de muy grandes luminarias» i «muy ricamente tapizada», ja que tota ella estava «molt gentill i ricament empaliada de draps de ras y or y seda». El respatller del cadirat, sota les taules «totas pintadas d'or i adzur», on lluien les armes dels cavallers, estava cobert de draps de grana, de vellut i de seda carmesina, així com tot el cor «molt riquíssimament».

El setial del rei estava cobert de brocat ras carmesí, amb el dosser corresponent, i el setial amb les armes de l'emperador tenia un revestiment semblant, però de vellut negre amb un dosser també negre.

Amb gran solemnitat i acompanyament de xantres i de l'orgue major es cantaren completes en reverència de l'apòstol sant Andreu.

La funció s'acabà ja de nit, i es tornà a formar la comitiva d'una manera semblant a la d'anada, encara que sense participació dels clergues. Els cavallers i els invitats se'n tornaren pel mateix camí al Palau de l'Arquebisbe, on els serviren el sopar. Donat el caràcter sumptuós del banquet, les peces rostides es presentaren a taula senceres, prescindint del costum corrent, que era el de trinxar-les i servir les racions en plats a cada invitat.

XIV

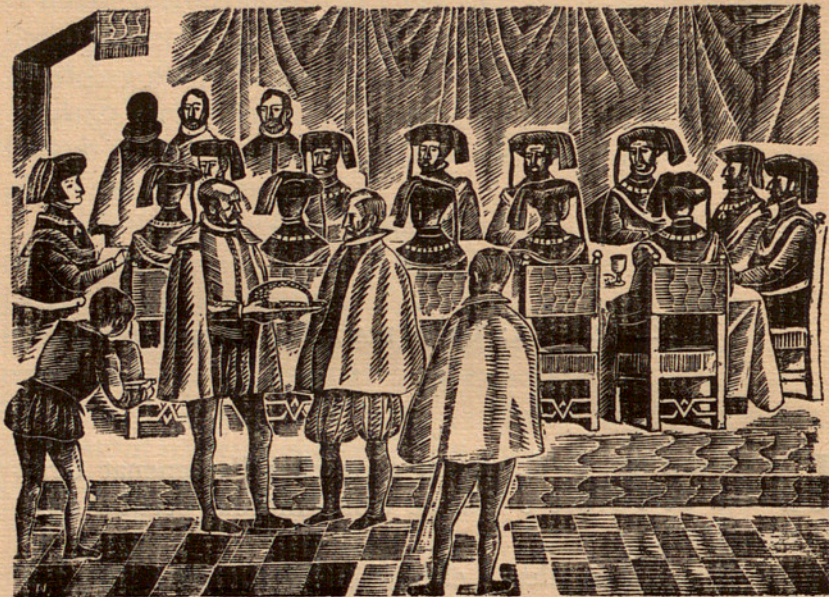
EL CAPÍTOL: GRAN DIA DE L'ORDRE

EL diumenge, 6 de març, es celebrà l'anomenat Gran Dia de l'Ordre o Dia de Sant Andreu, perquè n'era el sant patró.

Al matí, els cavallers i el rei, abillats com la vigília, sortiren del Palau de l'Arquebisbe cap a la catedral. Els precedia la clerecia en sumptuosa processó, ja des de la porta del Palau.

Fiant en el testimoni dels espectadors podem afirmar «que per cert era una gentil vista».

Aquesta vegada l'itinerari fou més llarg i solemne. Així, pel carrer Ample la comitiva arribà fins a Santa Maria del Mar, i d'allí pel carrer de Montcada i la plaça de la Llana fins a la Baixada de la Presó, per on pujà fins a la plaça del Rei i, donant la volta al Palau Major, arribà fins a la porta principal de la seu. La clerecia de la catedral anava «en su muy ordenada orden, cantando sus himnos y con sus dichos tres pendones y su rica cruz», fins que en arribar a la catedral començaren a sonar els clarins i les trompetes de la

Banquet del Toisó: el Rei i els cavallers

música règia. Sortí a rebre'ls el bisbe de Vic, amb un hisop i una caldereta d'argent, i oferí aigua beneïta a tothom; en acabat la comitiva entrà a l'església.

El rei i els cavallers seguieren, com la vigília, en el cor entapissat de vermell, i des d'allí participaren a l'ofici solemne, en el qual pontificà el dit bisbe auxiliar. La música anà a càrrec de la capella reial, amb acompanyament de l'orgue major.

En ésser a l'ofertori, digué solemnement el grefier: «Rei molt alt i molt poderós, veniu a l'ofrena!», i el rei, precedit pels d'armes, per «Toisó d'Or» i el grefier, s'avançà fins a l'altar i oferí una peça d'or de quatre ducats, mentre que els

Banquet del Toisó: «Toisó d'Or» i el Grefier

cavallers restaven dempeus, fent-li una reverència a l'anada i una altra a la tornada.

En acabar, el grefier anà cridant els altres cavallers, que anaren oferint de dos en dos, un per cada costat del cor, precedits pel grefier, per «Toisó d'Or» i els restants oficials d'armes.

El grefier cridava, en primer lloc, el cavaller del costat on seia el rei, i després el del costat oposat, i cada u oferia un ducat d'or. El cavaller, en ésser cridat, s'havia d'aixecar, i fer una reverència al sobirà, i després, en baixar al mig del cor per anar a l'altar, una segona reverència al sobirà, i en tornant, altres dues de manera semblant. En realitat havia

d'ésser «Toisó d'Or» qui cridés i conduís els cavallers, però el grefier declara explícitament que no'es seguí el cerimonial de costum perquè no ho permetia l'estat de salut del rei d'armes.

A continuació, i també de dos en dos, els cavallers feren l'ofrena pels difunts i pels absents dels quals eren procuradors. En aquest últim cas, el grefier cridava en veu alta l'absent, pel seu nom i pels seus títols, el seu representant s'aixecava i anava a seure en el setial on hi havia pintades les armes corresponents. Tot seguit, i amb les mateixes reverències de costum, feia l'ofrena, i després de tornar a la cadira de l'absent, se n'anava al seu lloc.

Enllestida l'ofrena, vingué el sermó, i en acabat prosseguí l'ofici.

Celebrat aquest, tingué lloc en el Saló del Tinell el banquet d'honor. Les parets estaven recobertes de tapissos, i enmig de la sala s'havia exposat tota la vaixel·la.

En el tester, en una estrada construïda expressament, hi havia una gran taula, enmig de la qual s'assegué el rei, en un soli reial, sota d'un dosser de brocat. Al costat seu segueren els cavallers en prova de confraternitat, i el cronista castellà fa constar que, en tals ocasions, el rei «da de comer como conviene a tal fiesta, es a saber, que a cada Cavallero se le face plato como al mismo Rey».

Al peu de l'estrada es col·locà una altra taula, on dinaren el grefier i «Toisó d'Or». Després de servits dos o tres plats, començaren a menjar els reis d'armes i els macers, que segueren en una tercera taula, també al peu de l'estrada.

Acabat el banquet, on es van servir vuit plats d'extraordinari⁹, el rei i els cavallers es retiraren a una habitació

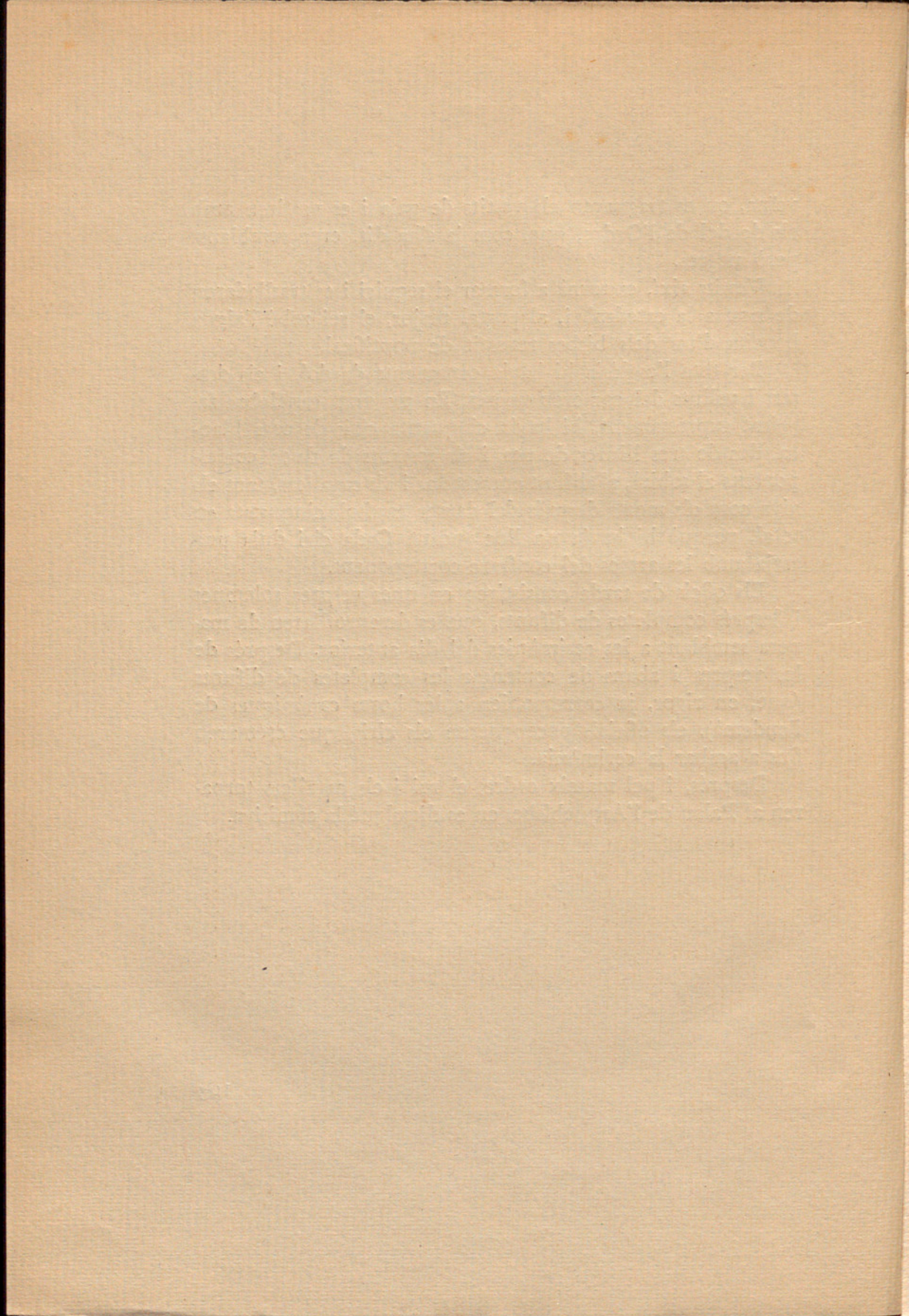
veïna, on es tragueren els vestits de gala i es vestiren amb els de dol de l'Ordre, que, com ja s'ha dit, eren semblants però negres.

Vestits així, es tornà a formar el seguici i es traslladaren de nou a la catedral, i, al portal major, el rei rebé l'aigua beneïta d'un dels bisbes revestit de pontifical.

Per tota l'església hi havia ornaments de dol, i els dosers i velluts del cor eren negres. En un gran canelobre fabricat expressament, hi havia cinquanta ciris de cera blanca, dos de tres lliures de pes, i els restants de dues, corresponents al sobirà, al difunt emperador i als cavallers, tant els vius com els morts després del darrer capítol, cinquanta en total, perquè hi havia un lloc vacant. Cada ciri duia una tarja amb les armes del confrare corresponent.

Els oficis de tarda consistiren en unes vespres solemnes i després completes de difunts, que es desenrotllaren de manera semblant a les cerimònies del dia anterior. Després de les vespres i abans de començar les completes de difunts (que, en rigor, ja corresponien a les hores canòniques de l'endemà), els oficials encengueren els ciris, que cremaren fins a acabar la cerimònia.

Després, i pel mateix ordre, el rei i els cavallers tornaren al Palau de l'Arquebisbe, on es dissolgué la comitiva.

LÀMINA XI

XV

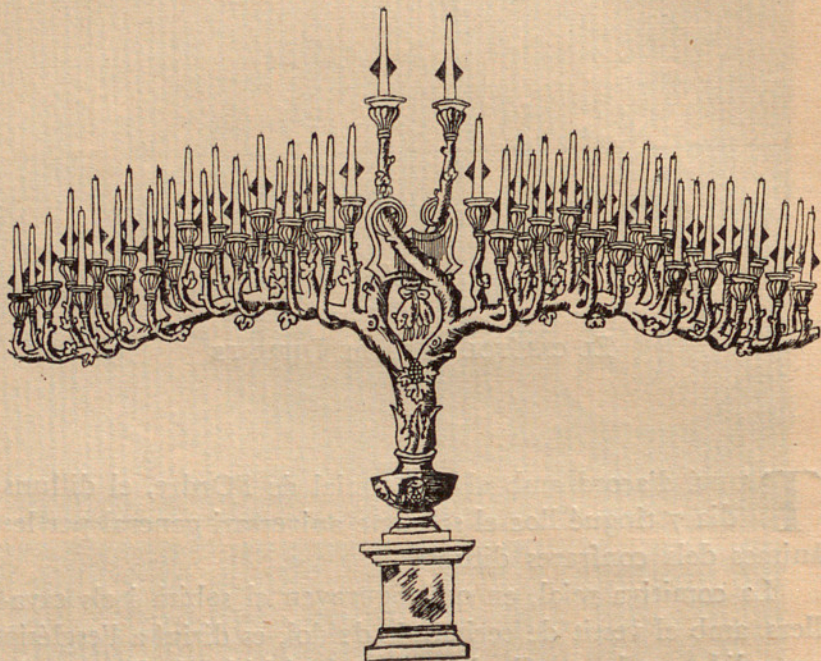
EL CAPÍTOL: DIA DE DIFUNTS

TAMBÉ d'acord amb el cerimonial de l'Ordre, el dilluns dia 7 tingué lloc el solemne aniversari general per les ànimes dels confreres difunts.

La comitiva reial, en què figuraven el sobirà i els cavallers, amb el vestit de cerimònia de dol, es dirigí a l'església precedida per la capella del rei, amb el bisbe de Burgos, de pontifical, que havia d'oficiar la missa.

Els rebé el bisbe coadjutor de Barcelona, que oferí l'aigua beneïta a don Carles, i després aquest i els cavallers passaren al cor, que continuava entapissat de negre.

Tot seguit començà la missa de difunts. En arribar a l'ofertori, un oficial d'armes baixà del gran canelobre el ciri del rei, que estava a dalt de tot, en el centre, i el donà a «Toisó d'Or». Aquest s'acostà al sobirà i, després de fer-li la reverència deguda, l'hi va lliurar. Don Carles, amb el ciri a la mà, anà llavors a fer l'ofrena, que consistia en una peça d'or de quatre ducats. El precedien, com a la vetlla, el grefier, «Toisó d'Or», macers i oficials d'armes. Mentrestant

Canelobre dels funerals dels cavallers

els cavallers, dempeus, s'inclinaven al pas del monarca. A continuació, «Toisó d'Or» es dirigí a l'altre costat del tester del cor, davant del setial de l'emperador Maximilià, el cridà pel seu nom i pels seus títols i l'invità a anar a l'ofrena amb el ciri corresponent. Llavors tornà a aixecar-se el rei i, després d'haver segut a la cadira de l'emperador, prengué el ciri del difunt i anà amb el mateix acompanyament a fer l'ofrena per a aquell.

Després seguí l'ofertori dels cavallers. En el gran canelobre els ciris estaven col·locats a cada braç pel mateix ordre

que els escuts del cor, i així uns oficials d'armes els baixaven de dos en dos, i un altre parell d'oficials els duïen a «Toisó d'Or» i al grefier. Al seu torn aquests cridaven els cavallers corresponents, que per ells mateixos o pels seus procuradors feien l'ofrena d'un ducat d'or seguint el ceremonial del dia abans. Només hi havia una excepció: la dels difunts, pels quals «Toisó d'Or» feia l'ofrena, duent el ciri a la mà, mentre el cavaller o procurador de la cadira del costat oposat anava sol darrera de «Toisó» i dels oficials. Acabada la cerimònia, quedaren altre cop els ciris en el canelobre, cremant tots, excepte els corresponents als cavallers difunts.

Segons les rúbriques protocol·làries del Toisó, després de l'ofertori el canceller havia de pronunciar un discurs exposant la història de l'Ordre i les virtuts dels seus sobirans, per a acabar llegint els noms dels confreres difunts i exhortant els presents a seguir el bon exemple d'uns i altres.

En absència del canceller, aquesta missió correspongué a Llorenç de Blioul, senyor del Sart i grefier de l'Ordre. Era costum de fer un sermó en francès; però Blioul, «considerant que els senyors cavallers de l'Ordre de la nació d'Espanya, ni la major part dels presents a dit servei, no entenien el francès, i que ell no dominava prou la llengua castellana per a saber-ne fer un discurs, es proposà fer-ho en llatí».

Així ho féu, i no traduirem ací completament el llarg sermó ni menys en reproduïrem el text. Una i altra cosa es feren més o menys en l'edició de 1930, i, d'altra banda, el seu contingut presenta poques novetats. En realitat el discurs anava dirigit a un públic que desconeixia l'origen i la història de l'Ordre, i el grefier en féu un resum molt més breu que el que hem fet en les pàgines anteriors.

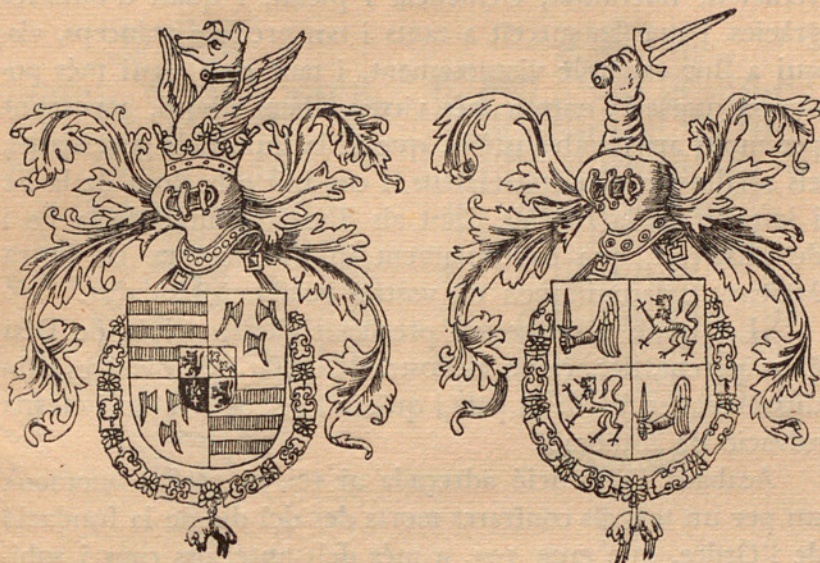
Vegem-ne, tot i això, la traducció d'alguns dels paràgrafs més típics:

«Il·lustríssim, Excellentíssim i Potentíssim Príncep Carles, per la Gràcia de Déu Rei Catolicíssim de les Espanyes, Arxiduc d'Àustria, Duc de Borgonya i Cap, President i Superior de la insigníssima Ordre del Toisó d'Or, i també vosaltres, Sereníssims, Excellentíssims i Potentíssims Reis, poderosos Ducs i altres insignes Prínceps, Marquesos, Comtes, Barons i altres nobles Cavallers i confreres de la mateixa Ordre!

»Com sigui que a mi, insuficientíssim Grefier d'ella, correspongui enumerar les vostres Majestats, Serenitats i Nobleses, així com també el Fundador de l'Ordre i els seus successors i els confreres difunts, i narrar els fets més preclars d'aquells que moriren d'ençà del Capítol proppassat, i exhortar les vostres Majestats, Serenitats i Nobleses que pregueu per les ànimes d'aquells pels quals el present divinal Ofici fou instituït, amb breus mots us explicaré algunes coses en compliment del meu deure, confiant en el favor de l'Altíssim.

»Però, primerament, per si de cas a algú de vosaltres, i de manera especial als que foren darrerament cridats a la Confraria d'aquesta insigníssima Ordre, o a altres circumstàncies, s'oculta el que pugui ésser aquesta Ordre, per qui, per què i per a què fou instituïda, us ho vaig a dir:

»Aquesta Ordre, doncs, que s'anomena militar o de cavalleria, és una unió o congregació d'un cert nombre de nobles i virtuosos cavallers, desproveïts de qualsevulla nota de culpa o reprovació; a glòria de Déu Omnipotent; en lloança de la seva intacta i gloriosíssima Mare, la Verge Maria; en honor del benaventurat sant Andreu, apòstol i màrtir,

Escuts de Guillem de Croy i de don Juan Manuel

patró de la pròpia Ordre; per a l'exaltació i defensa de la Fe i de l'Església, i per excitar en el camí de les virtuts i de les bones obres tots els cristians, molt especialment els nobles; posada sota l'enssenya del Toisó d'Or de Gedeó, i sota certs estatuts i regles canòniques unida, i sota un sol Cap o Superior, per la Santa Seu Apostòlica molt lloada i seriosíssimament confirmada i aprovada.»

Tot seguit, l'orador féu referència als sis Toisons simbòlics i desenrotllà una grandiloqüent apologia del fundador i dels seus successors en la presidència de l'Ordre. En tocar el torn a don Carles, digué les següents paraules:

«Plagui a Déu que la Vostra Sacra Majestat, adolescent encara, dotada per Déu Omnipotent d'enginy, prudència,

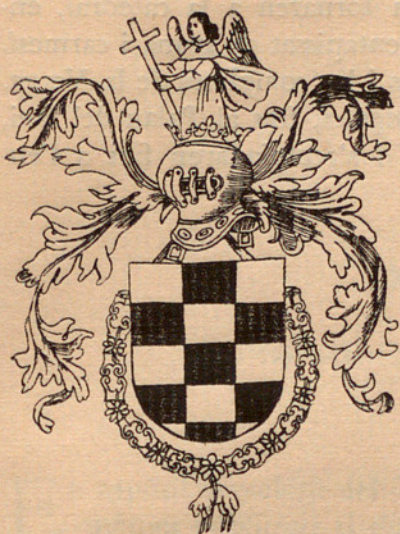
veracitat, liberalitat, clemència i pietat, i quasi d'infinites gràcies, i que ha succeït a tants i tan preclars prínceps, visqui a llur exemple virtuosament, i tant com sigui més poderosa que ells, encara més virtuosament visqui, governant per molts anys amb justícia, que és la llum dels governants, els reialmes a ella encomanats, i conduir a la llum de la Fe i imposar-los la Llei de Crist als Turcs enemics de la Fe i de l'Església, que contínuament insidien contra la Vostra Majestat i damnifiquen els vostres reialmes i súbdits.

»Les quals coses serien preclaríssimes, a glòria de Déu Omnipotent, lloança de la Vostra Majestat i dels vostres súbdits i seria en bé de la pau i quietud de tot el Món i eterna salvació de tothom.»

Acabada l'allocució adreçada al rei, el grefier anomenà un per un tots els confreres morts des del dia de la fundació de l'Ordre, que eren 104, a més dels anteriors caps i sobirans del Toisó d'Or, ja esmentats, i finalitzà el seu discurs d'aquesta manera:

«I encara que, a jutjar per la seva virtuosa i lloable vida, cal esperar indubtablement la salvació dels esmentats Excelentíssims Prínceps, Instituïdors de l'Ordre, de llurs successors i dels altres confreres difunts, amb tot, essent obra piadosa i santa pregar pels difunts, jo, pel meu deure envers la vostra Catòlica Celsitud, i les vostres Sacres Majestats, Serenitats i Nobleses, al més ferventment i instant que puc, us exhorto perquè pregueu a Déu Suprem i Omnipotent que concedeixi als vostres predecessors i difunts confreres la gràcia que els manqui i es digni rebre'ls en la Glòria del seu Paradís. A la qual ens condueixi Aquell qui creà totes les coses.»

Finalment, acabada també la missa, la comitiva reial s'en-

Escuts del Duc d'Alba i del Duc de Frias

caminà cap al Saló del Tinell, on aquell dia s'havia de celebrar un altre banquet. Aquesta vegada, el rei segué novament en el seu tron sota dosser, en una taula col·locada en una estrada, però sols el bisbe de Burgos, que era el prelat oficiant a l'aniversari general, obtingué l'honor de dinar amb ell. Al peu de l'estrada hi havia dues altres taules, una per als cavallers i una altra per al grefier i «Toisó d'Or». El dinar fou també «ab gran abundància de moltes sorts de viandas».

Després de dinar, el rei i els cavallers, en una sala del costat, canviaren llurs vestits de dol per unes grans vestes de magnífic domàs blanc, damunt de les quals refulgien els collars d'or, i cobriren els seus caps amb capirots de vellut carmesí.

Amb aquesta indumentària tornaren a la catedral, engalanada de nou, i amb el cor entapissat de grana i carmesí. Allí escoltaren solemnes vespres i les completes de la Verge. Després es tornà a formar el seguici, fins al Palau del Rei, on els cavallers es desvestiren i s'acomiadaren fins a l'endemà.

XVI

EL CAPÍTOL: DIA DE LA VERGE

EL capítol barceloní del Toisó d'Or acabà les seves cerimònies públiques el dia 8 de març, que s'escaigué precisament en dimarts de Carnestoltes.

Al matí, i sense cap processó, el rei i els cavallers, vestits com la tarda abans, acudiren a la catedral. El bisbe de gràcia de Barcelona, Ramon Guillem de Vic, de pontifical, rebé el rei i li oferí l'aigua beneita, i després ell mateix celebrà els solemnes oficis divins, a honor de la Verge.

El sobirà i els cavallers s'assegueren en el cor, entapissat de grana i carmesí, i observaren el cerimonial acostumat. En arribar a l'ofertori, els cavallers es posaren dempeus, i s'alinearen per ordre davant del rei, de dos en dos, fent-li carrer. Llavors s'aixecà don Carles, i davant d'ell anaren els cavallers aparellats, precedits pels macers, reis d'armes, el grefier i «Toisó d'Or». En arribar al lloc de l'ofertori, el rei s'avançà sol, per entre les dues files que formaven, i féu l'ofrena. Després el tornaren a acompanyar de semblant manera, fins que arribà al seu setial. Llavors, després de

fer-li acatament, cada u se n'anà a seure al lloc que li corresponia.

Acabat l'ofici, es celebrà un nou banquet al Saló del Tinell.

Aquesta vegada l'acte revestí una solemnitat desacostumada, ja que fou concebut com una apoteosi i un homenatge públic i final al més encimbellat i discutit personatge de la cort, Guillem de Croy, senyor de Chièvres, que fou nomenat marquès i comte; al seu torn, Jaume de Luxemburg, senyor de Fiennes, rebé el títol de comte.

Les tres taules estaven disposades com en el dia anterior: a les baixes, hi dinaren els cavallers i el grefier i «Toisó d'Or». Però a la taula alta, al costat del rei, hi seien el senyor de Chièvres i Jaume de Luxemburg.

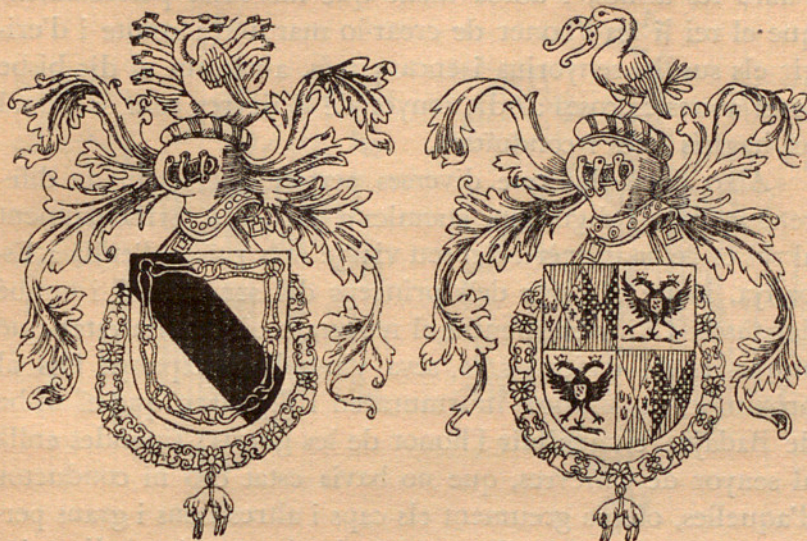
La cerimònia principal es celebrà abans del dinar.

El rei s'assegué en el seu tron, a la gran Sala, mentre en una altra cambra del palau s'esperaven els senyors de Chièvres i de Fiennes, abillats amb magnífics vestits, sense les vestes i els capirotos del Toisó. Aleshores, «Toisó d'Or» donà ordre a «Aragó», rei d'armes, que s'avancés duent tres llances amb sengles banderes amb les armes i els emblemes de les dignitats que s'havien de concedir.

Darrera, hi anaren els confreres del Toisó i altres magnats acompanyant el senyor de Chièvres fins al tron del rei, davant del qual tots feren senyal d'acatament, mentre Guillem de Croy s'agenollava als seus peus.

Per donar més solemnitat a l'acte, monsenyor Pedro Ruiz de la Mota, bisbe de Badajoz i almoner major del rei, pronuncià un discurs laudatori.

Segons la relació oficial del capítol: «féu un breu discurs, àmpliament en honor del dit senyor de Chièvres, i en-

Escuts del Duc de Béjar i del Duc de Cardona

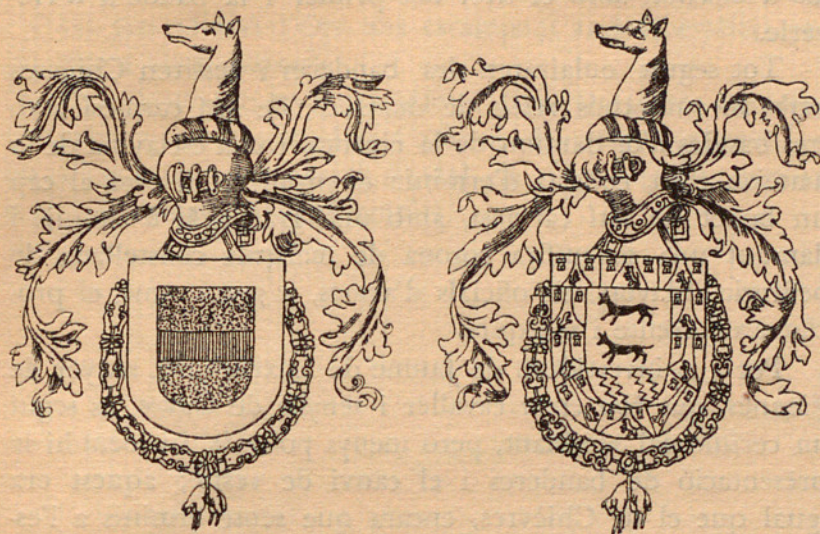
tre altres coses el lloà i recomanà en gran manera per l'educació que havia donat a la persona del rei durant la seva minoritat; per la bona direcció que havia demostrat al servei del nostre senyor i pel bé dels seus negocis; per la prudència amb què havia guiat i governat el rei i els seus reialmes i països d'ençà i enllà i conservat fins aleshores en pau amb els altres prínceps del món; per la manera com ell havia disposat i realitzat la vinguda del rei als seus regnes d'Espanya, donant-li'n possessió sense dificultat ni oposició, i per haver dirigit els negocis dels dits regnes en bona justícia i ordre. Digué que durant la minoritat del rei i ja abans, en temps del difunt rei Felip, pare seu i predecessor, el dit senyor de Chièvres li conservà i defensà els països de Brabant, Flandes, Artois, Haynaut i altres d'enllà amb l'espasa

i amb les armes, i acabà dient que mereixia perfectament que el rei li fes l'honor de crear-lo marquès i comte i d'erigir els susdits senyories i encara més, atribuint el dit bisbe totes aquestes coses al dit senyor de Chièvres com si ell sol les hagués fetes i conduïdes.

Això donà lloc que diverses persones parlessin de diferent manera i diguessin, enemics a part, que principalment al rei es devia el mèrit del seu viatge dels països d'enllà a Espanya, i que el parer dels prínceps del seu consell i també del susdit Chièvres, mentre el rei estava allí, havia estat que aquest havia d'ajornar la seva vinguda a Espanya fins al pròxim estiu. D'altres murmuraren i digueren que el bisbe de Badajoz, en atribuir l'honor de les guerres tingudes enllà al senyor de Chièvres, que no havia estat cap ni conductor d'aquelles, ofenia greument els caps i altres bons i grans personatges que en aquelles guerres havien servit el dit rei i senyor i guardat i defensat la seva persona i el seu país. I altres parlaven altrament.

Certament, seria molt difícil i, més ben dit, impossible, parlar en públic en un lloc on hi ha molts assistents, en lloança d'un sol particular, sense engendrar enuigs o retrets. I, en veritat, monsenyor de Chièvres, de la seva joventut i cada vegada més, s'ha mostrat graciós, fred i prudent, i molt pacient en les adversitats que li han sobrevingut».

Fos com fos — i la polèmica de Chièvres ja era ben encesa en aquella època — el millor panegirista que se li pogué trobar degué ésser monsenyor Pedro Ruiz, car el propi Pedro Mexía, cronista del rei Carles i per altra part aferrissat defensor de Guillem de Croy, ens assegura que aquest «se avisaba y guiaba en las cosas de España por el maestro Mota, Obispo de Badajoz».

Escuts del Príncep de Bisignano i del Marquès d'Astorga

També sabem que l'orador explicà «como los Reyes eran obligados a gratificar a los suyos en honra como en bienes temporales, y para esto trajo allí estorias antiguas, ansí del testamento viejo como romances».

«Acabadas estas hablas» — per dir-ho amb els mots del cronista castellà — es procedí simbòlicament a la creació, en honor de Chièvres, del marquesat d'Arschot i del comtat de Beaumont. Per a això s'avançaren cinc gentilhomes de Chièvres, que duïen sengles banderes, de les quals «Toisó d'Or» prengué tres, i ajuntant-les les lligà amb la punta d'un penó que tallà allí mateix amb un ganivet. D'aquesta forma, amb la unió dels seus dominis d'Arschot, Rousseler, Bierbelie i Heverle, Guillem de Croy obtingué el marque-

sat d'Arschot, amb el títol del primer i la bandera d'Heverle.

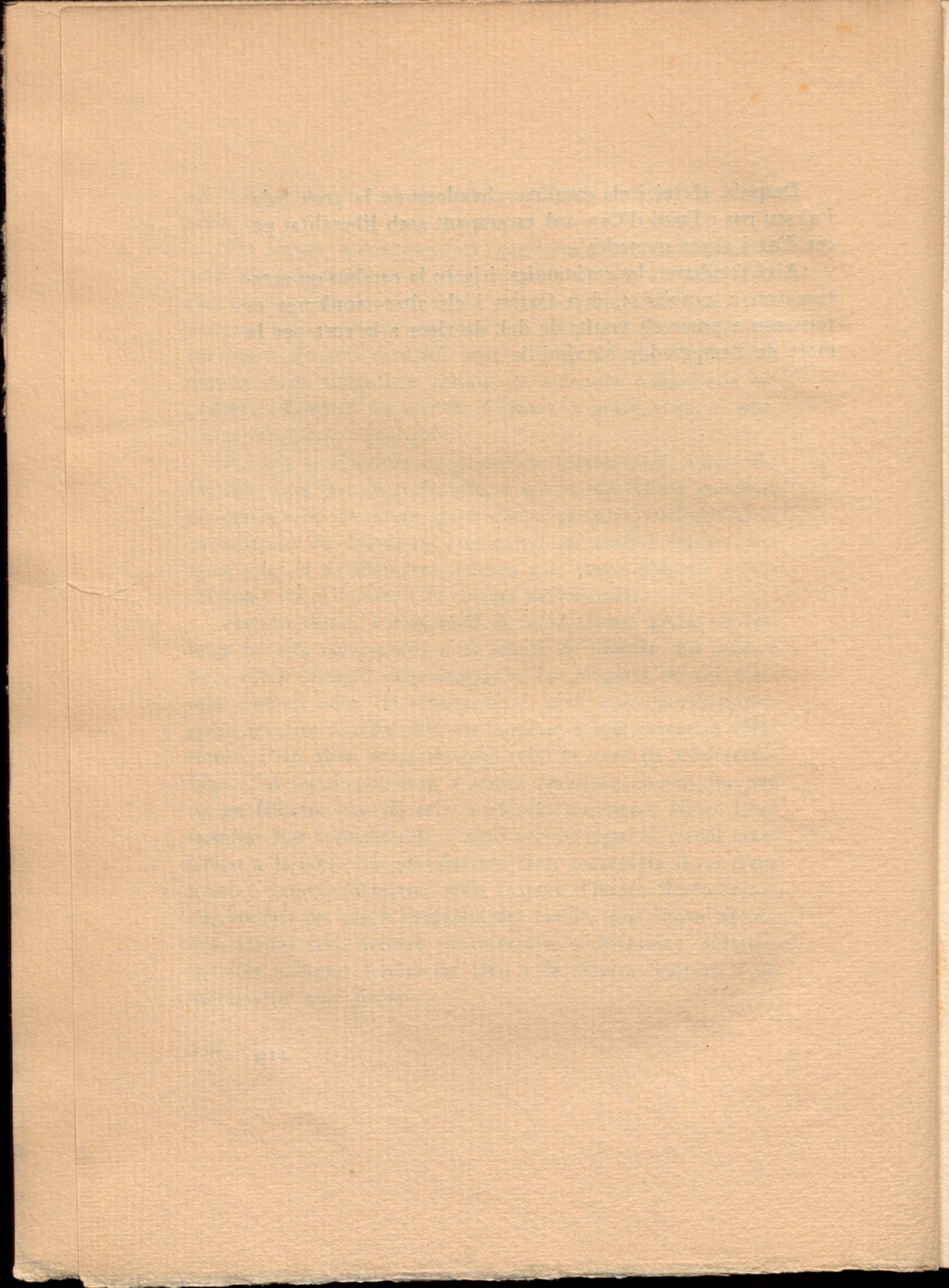
Tot seguit enlairaren les banderes i vestiren Chièvres amb un sumptuós vestit de marquès, de setí carmesí amb tres bandes d'or damunt de la cintura, i una esclavina de la mateixa roba, coberta d'ermíni; el propi rei li posà al cap un bonet de setí carmesí, amb una gran orla d'erminis i damunt una magnífica corona de marquès constellada de pedreria. Llavors, els oficials d'armes, a grans veus, el proclamaren comte i marquès.

Per a la investidura de Jaume de Luxemburg, senyor de Fiennes, que fou creat cavaller i senyor de Gavre, es seguí un cerimonial semblant, però menys pompós, incloent-hi la presentació de banderes i el canvi de vestit; aquest era igual que el de Chièvres, encara que sense erminis a l'esclavina i en el bonet, i la corona més senzilla.

Havent dinat, i desparada la taula, el rei acabà els festeigs tal com corresponia a un sobirà de l'Ordre. En primer lloc, elevà l'herald «Catalunya» a la categoria de rei d'armes amb el nom de «Navarra» i creà dos «porsuivants» (grau inferior al d'herald), un flamenc, a qui anomenà «Malines», i un altre aragonès que rebé el nom de «Fonterrabía». Tot seguit començà a armar cavallers, començant per un gentilhome castellà criat a Flandes anomenat Haro. Llur nombre fou considerable, i amb tots es seguí el ritual acostumat a la cort. Els gentilhomes eren presentats al rei d'un a un, i aquest, dempeus, amb l'espasa d'honor desembeïna, donava un cop a l'espatlla del neòfit, que estava agenollat davant seu, mentre pronunciava la fórmula: «Sigueu cavaller a honor i nom de Déu i de Nostra Senyora i de monsenyor sant Jordi».

Després, el rei i els cavallers abandonaren la gran Sala, i al seu pas «Toisó d'Or» anà escampant amb liberalitat peces d'or i altres monedes.

Així s'acabaren les cerimònies, i ja en la cambra on acostumaven a canviar-se, don Carles i els altres confreres es tornaren a posar els vestits de dol, de rigor a la cort per la mort de l'emperador Maximilià.

LÀMINA XIII

LÀMINA XIV

XVII

REPERCUSSIONS POLÍTIQUES I CIVILS

FORA del que hem dit fins ací, el tema oficial del capítol de Barcelona fou ben escàs. L'apartat de l'examen de conducta i correcció quedà reduït a un pur formulisme, i s'arribà a la conclusió que tots els membres de l'Ordre eren molt dignes de lloança.

La lectura i el repàs de les ordinacions i els estatuts no degué tenir gaire més transcendència.

Quant a eleccions, la vacant del difunt Jaume de Luxemburg, senyor de Fiennes, es cobrí concedint el collar al seu fill del mateix nom, i després comte de Gavre, citat últimament, i la del difunt Guiu de la Baulme, comte de Montrevel, fou ocupada per Adrià de Croy, fill de monsenyor Ferry de Croy. A pesar de la mort de l'emperador Maximilià, el seu collar no es considerava encara vacant, a causa d'haver-se'n tingut coneixement després de la convocatòria del capítol.

Quedaren dos casos per resoldre: el del príncep d'Orange, elegit a Brusselles l'any 1516, la investidura del qual so-

fria tota classe de pròrroques i endarreriments que seria enutjós detallar, i el de monsenyor Felip, bastard de Borgonya, que perquè era bisbe d'Utrecht no podia continuar usant el collar.

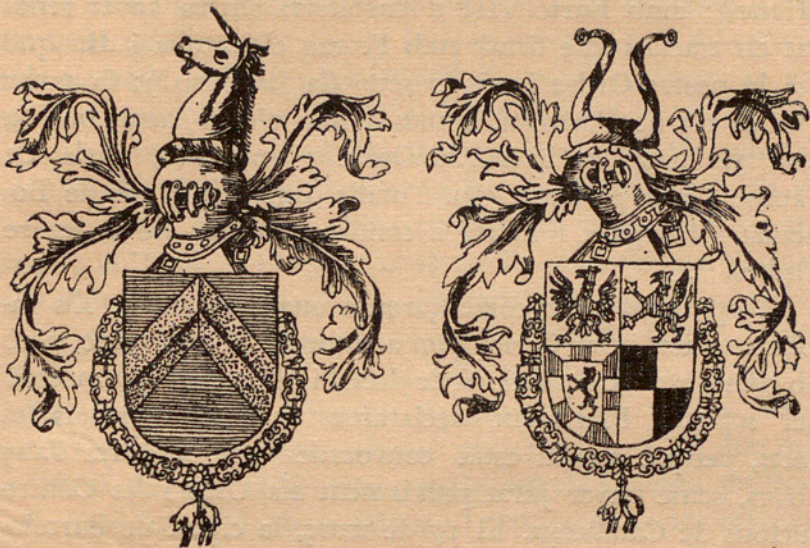
En principi, el collar del príncep d'Orange s'oferí a Segimon I, rei de Polònia, els ambaixadors del qual es trobaven per aquell temps a Barcelona.

Però com que finalment es presentà el propi príncep d'Orange a recollir-lo, li fou lliurat, i s'envià més tard a Segimon el que pertangué a Felip de Borgonya. Amb tot, però, el rei de Polònia no rebé el collar a la seva cort de Cracòvia fins el dia 22 d'octubre de 1525.

El context de l'acta i algunes al·lusions soltes permeten donar certa idea de la relació existent entre el capítol i el moment polític. D'una part, sobre la concepció de l'Ordre com a instrument de cohesió internacional, i d'altra, les funcions del consell de l'Ordre a manera de consell d'Estat de Flandes, també amb influència en les decisions de caràcter general.

En primer lloc, hem de tenir en compte que el rei, des de Saragossa, el 10 de desembre de 1518, havia convocat els catalans a unes corts que s'havien de reunir a Barcelona, en el convent de Franciscans. El principal objecte era el de votar fons per a les despeses generals del rei i prestar-li jurament com a sobirà, a pesar de l'existència de la reina mare, Joana. En el fons, eren els mateixos motius que l'havien empès a celebrar corts a Castella i a Aragó amb resultat positiu, encara que per a obtenir-ho s'hagueren de vèncer fortes resistències.

El 16 de febrer de 1519, l'endemà d'haver fet la seva entrada triomfal a la ciutat, va presidir la sessió inaugural

Escuts de Llorenç de Gorrevod i Joan de Brandenburg

de les corts. En el discurs d'obertura, el rei féu una optimista exposició del seu viatge a Espanya i dels subsidis i juraments rebuts en altres llocs. En demanar el subsidi dels catalans insistí en l'interès que tenia per la lluita contra els turcs i l'evident relació que això tenia amb les necessitats de Catalunya i la corona d'Aragó, a la qual estaven unides les possessions en la Mediterrània més afectades per la pirateria turca i berberisca. El rei acabà el parlament amb un resum de la seva política internacional i de la condició i estat de les relacions amb els principals sobirans d'Europa.

En aquest últim punt abunden les al·lusions al Toisó d'Or; així, en fer referència als tractats que el lligaven amb Francesc I de França, afegeix: «lo qual té la nostre Ordre del Tuson, e nós lo seu» (segurament l'ordre de sant

Miquel); amb Enric VIII d'Anglaterra afirma haver renovat els tractats que firmà amb Ferran el Catòlic i diu que «té lo nostre Ordre i nós lo seu» (la Jarretera?); fa notar que el rei de Portugal, a més a més d'ésser casat amb la seva germana, «té lo nostre Ordre»; finalment, parla de l'amistat i el parentiu que l'uneix amb Lluís, rei de Bohèmia i Hongria, i indica a continuació que «té lo nostre Ordre»¹⁰.

Després les coses començaren a anar malament. Els catalans volien jurar Carles com a tutor de la seva mare, però no com a rei amb plenitud de drets, i ajornaven la concessió del subsidi. Finalment declararen anticonstitucionals les corts, perquè havien estat convocades pel monarca l'any abans, sense haver jurat prèviament els Usos i les Constitucions de Catalunya. El 17 de març, la ciutat de Barcelona es negà rodonament a seguir denominant corts les reunions que tenien lloc en el convent de Franciscans, i després de molts forceigs polítics s'arribà a un compromís.

Don Carles hi renunciava a la convocatòria de corts promulgada des de Saragossa, i deixava expirar el seu terme quedant sense efecte les deliberacions celebrades fins llavors, i els representants dels Tres Braços de Catalunya acceptaven jurar el monarca segons una fórmula especial. Perquè mai no pogués veure-s'hi cap relació amb les finides corts, el jurament tingué lloc el dia 16 d'abril, vigília del diumenge de Rams, al Saló del Tinell, ben lluny del convent de Franciscans. Després, el rei convocà corts per al dia 12 de maig del mateix any, també a Barcelona. En el discurs o «Proposició» inaugural, pronunciat el dia 13, el to és molt altre que no era pel mes de febrer. Don Carles fa referència a la seva actuació a Espanya fins a la data, a la croada contra els

turcs, i insisteix en les mateixes raons exposades abans, sobre l'interès dels catalans per la seva efectivitat, i fa una crida a la provada lleialtat i generositat d'aquests. Reforça els arguments amb l'exemple de Flandes, Castella i Aragó i acaba amb l'afirmació de l'interès a conservar en pau els seus dominis mantenint una política de bones relacions amb els altres sobirans europeus. En aquest últim aspecte ja no esmenta el Toisó, i solament concreta les referències a l'entrevista que aquells dies s'havia de celebrar entre els representants del rei de França i una ambaixada de Carles, presidida per Guillem de Croy i el canceller del monarca. El rei fa notar l'immediat valor que aquestes gestions tenien per al principat de Catalunya, perquè afrontava amb els dominis de Francesc I, i el Dietari del Consell Municipal testimonia, amb motiu de la sortida de l'ambaixada, que, efectivament, fou acomiadada amb manifestacions inequívokes de l'interès i la inquietud dels ciutadans per l'estat de les relacions amb França. Després d'aquesta depressió política vingué un nou període d'aparent millora. El dia 6 de juliol de 1519, el rei, que seguia a Barcelona, rebé la notícia que el dia 28 del mes anterior els electors de l'Imperi, reunits a Francfort, l'havien proclamat emperador de Romans. Quatre dies més tard, els consellers anunciaven el fet als jurats i es prenia l'acord de celebrar l'esdeveniment amb balls, lluminàries i altres manifestacions d'alegria ¹¹.

Deixant de banda l'entusiasme popular i oficial, i penetrant més en la intimitat de la cort, trobem una referència extensa dels fets en el registre dels actes del Toisó d'Or, escrit per Llorenç de Blioul; s'hi reflecteix la satisfacció davant del nomenament, però a la vegada també la consciència dels perills i les responsabilitats que significava l'ac-

cés de Carles a l'Imperi. Els electors anunciaren al rei la seva proclamació «amb la ferma esperança que la dita elecció li seria grata i que sostindria i mantindria el Sacre Imperi en estat i honor, i el conservaria amb els seus drets i les seves preeminències, i defensaria a ell i a tots els vassalls de totes les injúries, malifetes i agressions, i el requeriren perquè tingués la bondat d'acceptar i anar al Sacre Imperi tan aviat com els seus negocis li ho permetessin». Després fa referència extensament als pros i als contres que pesaven en la decisió de Carles i els seus consellers i l'acceptació final. A través de tota la narració s'insisteix en la figura del rei de França, candidat rebutjat a l'Imperi, i en els inconvenients que hauria tingut la seva elecció, així com en els que representava el fet de veure foses les seves esperances. Tres fronteres comunes s'oferien com a lloc de topada, en els Estats de Borgonya, d'Espanya i d'Itàlia.

Després vindran les guerres amb França, el saqueig de Roma, el divorci d'Enric VIII, les guerres de religió i fins i tot els propis reialmes de la corona d'Espanya seran sacsejats per Comunitats i Germanies.

Tot al llarg de la vida de l'emperador, fins a arribar al desengany i a l'abdicació davant de l'adversitat, les xacres i la maldat humana, gairebé còsmica, s'anà desfent la brillant i primera imatge del Toisó d'Or. Potser alguna vegada es pogué creure que allí on no arribaven els tractats oficials, la diplomàcia i les relacions normals, podia tenir eficàcia un llaç d'unió estrictament personal entre prínceps i magnats dels més diversos països. Precisament, en els nostres dies, és potser més fàcil entendre aquest sentit, en el moment en què s'intenta salvar les situacions greus mitjançant lligams d'unió personal, davant del naufragi allucinant de sistemes

i persones que es deien seguidors d'idees i principis. Si fos lícit treure alguna conseqüència, sempre temerària, dels exemples passats, es podria afirmar que el resultat seria dubtós quant a la seva eficàcia.

Almenys el vell emperador degué creure que en darrer terme la solució sols estava a la mà de Déu.

Tot això, i principalment les lluites entre magnats catòlics i protestants, sembla justificar plenament la suspensió dels capítols per Felip II i el fet que el Toisó d'Or quedés relegat a la categoria d'una condecoració més, encara que molt simbòlica i llüida.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

XVIII

RECORDS BARCELONINS

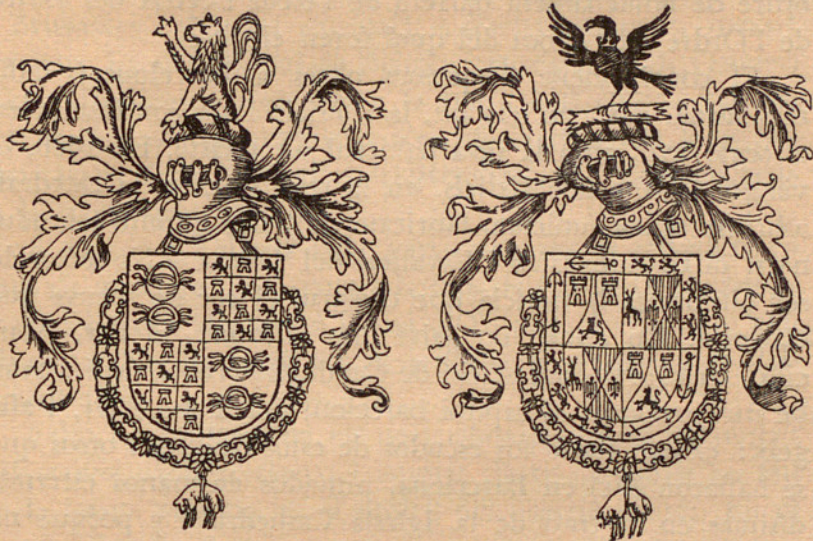
A manera d'epíleg, recopilarem a continuació alguns documents i algunes referències, principalment locals, sobre el Toisó d'Or i el seu capítol de Barcelona.

Els més antics són, sens dubte, els dietaristes barcelonins. L'oficial del «Manual de Novells Ardits» resulta massa lacònic. L'autor de la crònica particular catalana que hem utilitzat repetidament és més interessant. No degué ésser cortesà, però sí espectador d'uns quants dels esdeveniments que refereix. En la seva narració insisteix en els detalls profans i religiosos, tant banquets com ornaments, cerimonial, vestits, llums i música, i, naturalment, pot fixar amb precisió el recorregut de la comitiva del rei. Quant al sentit de les cerimònies, fora dels actes més estrictament religiosos, demostra no entendre el que succeïa, a pesar de sentir-se atret per l'espectacle. Una prova n'és la confusa definició de l'Ordre, que val la pena de transcriure: «És aquest Ordre del Tuson un ordre de Cavalleria ab moltes serimònias que

en sí se observan i ab molts juraments que fan de observallas». La qual cosa no passa d'èsser un intent de fer creure que es diu alguna cosa sense dir res i la resta està d'acord amb la mostra. Per impossibilitat material i per l'interès moltes vegades secundari, no mencionarem els infinits cronistes i historiadors del regnat de Carles I, que registren, entre altres episodis de la vida del monarca, la celebració del capítol de Barcelona, i només citarem, en general, les posteriors referències barcelonines.

Els flamants escuts del cor ben aviat atragueren l'atenció dels heraldistes catalans del segle XVI. El més antic és Francesc de Llupià († 1539), continuador del seu pare Bernat de Llupià († 1506). En el seu magnífic nobiliari copiat quaranta-nou escuts a tota pàgina, dels quals se'n conserven vint-i-nou¹². El clergue Bernat Mestre, en el seu «Llibre o blasó de les Armes dels Cavallers» (1544), copiat tots els existents, de dos en dos, excepte el de Carles I, que ocupa un foli sencer. A sota d'aquest, col·locat al principi de la sèrie, hi posà una inscripció que volgué ésser aclaridora: «En lo mes de marts del any MDXVIII lo Emperador Carles dels Romans y Rey de Spanya, en la ciutat de Barchinona constituí e ordenà (sic) una confraria del Tusón e feu la festa en la Seu, lo qual Tusón ne està pintat en las cadiras del Cor, y son los Senyors següents: E fou en dissapte e a V de marts»¹³.

La peregrina afirmació que el rei constituí l'Ordre a Barcelona prova una vegada més el desconeixement que els barcelonins tenien de la matèria. El valor de la sèrie del Toisó en aquests nobiliaris no sols és artístic, sinó documental, car en ells es reproduïxen els escuts que en 1563-64 desaparegueren en suprimir-se quatre cadires amb motiu de

Escuts del Duc de Nájera i de l'Almirall de Castella

la construcció de l'actual reracor, planejat per l'aragonès Pere Villar aprofitant dos relleus i dues escultures de l'obra d'Ordóñez.

Els registres oficials del Toisó d'Or, alludits en pàgines anteriors, acrediten una informació bastant migrada del capítol de Barcelona i dels noms i cognoms exactes dels cavallers. Dins de la mateixa tendència, es publicà en 1632 a Anvers l'obra «Insignia Gentilitia Equitum Ordinis Velleris Aurei», de J. J. Chifflet, seguida d'un poema en llatí de Gottfried Wendelin, «Aries seu Aurei Velleris encomium». El llibre de Chifflet no és més que un comentari descriptiu dels escuts d'armes i registres descrits anteriorment, en els quals els emblemes dels cavallers s'agrupen per

ordre de nomenament darrera de l'escut i retrat del sobirà de l'Ordre en l'època del qual foren elegits.

El coneixement d'aquestes obres a Barcelona és molt més tardà. Això no obstant, la tradició local continuava en el segle xvii, amb la seva habitual imprecisió. En 1668, el viatger Cosme de Mèdicis, en la seva visita a la catedral, alludeix al cor, «dicono fabricato da Carlo Quinto per adunarsi in Capitoli tutti i Cavalieri del Tosone». No deixa de ser pintoresca la notícia que construí el cor no menys que Carles I. Un autor, no gaire més informat, el Pare Marcillo, en la seva obra «Crisi de Catalunya» (1685), dedica també uns paràgrafs al capítol barceloní del Toisó d'Or, i afegeix: «Están todos los escudos de estos Señores i otros que se hallaron (sic) en Barcelona, pintados de manos estremadíssimas en el coro de la Iglesia Cathedral: y porque no cupieron todos, los demás se pintaron en los guarda polvos de los caxones de la sacristía, que es una pieza rica».

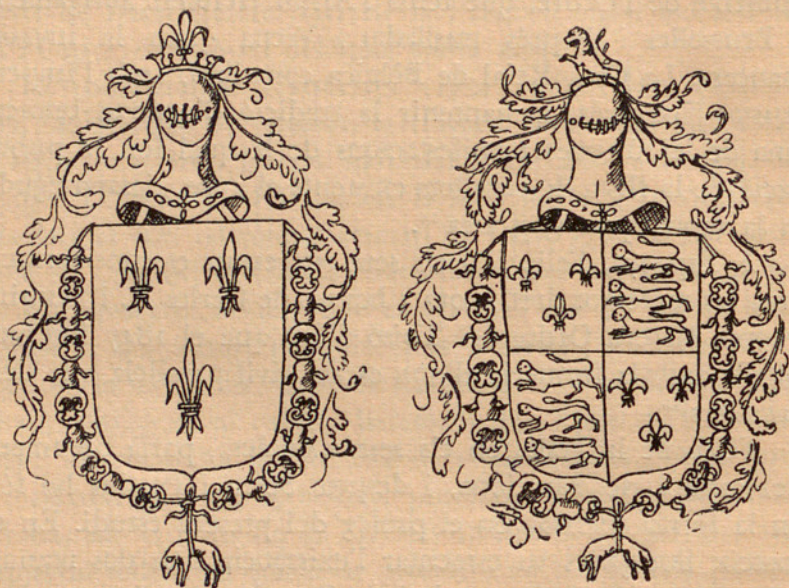
Aquesta última i confusa notícia potser es refereix a una utilització posterior dels escuts dels respallers dels quatre setials que es tragueren vers el 1565.

Però hem d'arribar al segle xviii per a constatar una revifalla extraordinària en la remembrança d'aquella solemnitat. I això succeïa precisament en uns moments de decadència ciutadana i poc després d'haver-se produït una escissió fonamental en l'Ordre. És notable fer constar que ambdós fets són conseqüència de la Guerra de Successió. Pel que es refereix al Toisó, l'emperador Carles VI, després de la guerra i fins a la seva mort, seguí usant el títol de duc de Borgonya, i com a tal es considerà sobirà de l'Ordre i actuà en conseqüència. Els seus successors feren el mateix, i foren fins als nostres dies els dipositaris de la major part dels do-

cuments de l'Ordre, que tenia l'Arxiu establert antigament a Brusselles i després traslladat a Viena quan la invasió francesa. La Casa Reial de Bèlgica contribuí, amb l'Imperi Austro-Hongarès, a mantenir la tradició d'aquesta branca, una de les últimes manifestacions de la qual fou la publicació de la llista de cavallers existents el 1923, desapareguda ja la monarquia austríaca ¹⁴.

A Espanya, Felip V i els seus successors es consideraren amb els mateixos drets, com a hereus de Carles II, i mantingueren la seva Ordre del Toisó d'Or, que el 1847 fou ampliada amb la formació d'una escala civil paral·lela a la dels cavallers ¹⁵.

Feliu de la Peña, en els seus «Anales», parlà breument del capítol de Barcelona, i després Serra i Postius ho féu en la forma referida en el pròleg del present estudi. En el mateix lloc ja es va esmentar l'existència dels dos manuscrits de l'arxiu de la catedral de Barcelona, amb reproducció d'escuts, inscripcions i cròniques antigues. S'hi poden afegir encara, entre altres, un petit manuscrit, també amb còpies d'escuts i inscripcions, a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, i les referències de diversos escriptors; a la segona meitat del segle XVIII, el jesuïta Pare Mateu Aymenrich, tractant del bisbe García, i més tard el pintoresc escriptor i viatger Rafael d'Amat, Cortada i Sanjust, en descriure la catedral. A la mateixa centúria un anònim admirador del capítol del Toisó d'Or pagà la restauració dels escuts del cor. Les actes capitulars dels anys 1747 i 1748 contenen moltes referències d'aquesta gestió, realitzada amb més bona intenció que no pas encert i escrupolositat; les inscripcions llatines — o les que es llatinitzaren — foren copiades de nou, sense seguir les antigues marques, i les fran-

Escuts dels reis de França i Anglaterra, segons Bernat Mestre

ceses en lletra gòtica no foren sempre interpretades correctament.

Per a donar una major sumptuositat als respatlles, acabada la restauració s'hi afegí a la part baixa una pintoresca decoració barroca, d'or sobre blau, amb *chinoiseries* i figures ornamentals profanes i religioses a la moda de l'època, i que encara es conserva avui dia ¹⁶.

En el segle passat, i principalment en Històries i Guies, les referències més o menys arbitràries abunden fins a l'infinít, però sovint repetint-se monòtonament. El mateix Villanueva, deixant de banda un extracte de la crònica catalana, dóna poques notícies, i és un dels primers autors que

es fa ressò de la falsa suposició que el magnífic collar d'argent, perles i esmalts que avui adorna la custòdia de la catedral de Barcelona fou el Toisó d'Or que Carles I dugué en el capítol barceloní¹⁷.

En els anys transcorreguts del segle xx, el capítol del Toisó d'Or ha despertat sempre interès i ha passat àdhuc per moments de veritable actualitat.

Ja en 1907 tingué lloc a Bruges una exposició del Toisó d'Or que atragué devers l'Ordre l'interès internacional. Hi contribuïren austríacs, espanyols i belgues, així com col·leccionistes i particulars de molts altres països. Entre les aportacions barcelonines cal assenyalar una gran collecció de fotografies del cor de la catedral i una edició monumental amb traducció francesa dels textos dels cronistes castellà i català, aquest últim segons la còpia tardana d'un dels manuscrits setcentistes de la Seu.

Però, en el cas concret de Barcelona, l'any 1929 assenyalà el punt culminant de l'evocació. Ja s'ha fet esment en el pròleg del conjunt d'objectes reunits en el Palau Nacional de Montjuïc, en gran part procedents dels Arxius de l'Ordre, de Viena, i de les colleccions reials de Brusselles. No havent-se'n publicat aleshores el catàleg, el seu record va transcendir sobretot per mitjà de la monografia incompleta del comte de Vilanova i del senyor Domènech i Roura i de la collecció fotogràfica que en dóna testimoni, conservada a la Biblioteca dels Museus d'Art de Barcelona¹⁸. Per la meua banda, vint anys després d'aquestes darreres manifestacions i quatre-cents quaranta després del capítol, voldria haver contribuït — en el que m'és possible — a evocar-ne el record i la comprensió.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

NOTES

NOTES

¹ *Un manuscrit català. «Lo perquè de Barcelona»*, de PERE SERRA I POSTIUS. (Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. T. IX, fasc. IV. Barcelona, 1929). El text reproduït correspon a les pàgs. 90-91. L'editor i comentador del manuscrit és el senyor Ramon D. Perés.

² *Sobre la història de la construcció del cor de la seu de Barcelona, vegeu especialment:*

JOSEP MAS. *Notes sobre antics pintors a Catalunya*. (Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, T. VI. Barcelona, 1911-12).

JOSEP MAS. *Notes d'esculptors antics a Catalunya*. (Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, T. VII. Barcelona, 1912-13).

F. CARRERAS CANDI. *Les obres de la Catedral de Barcelona*. (Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, T. VII. Barcelona, 1912-13, pàgines 307-309).

MANUEL GÓMEZ MORENO. *Las águilas del Renacimiento español. Bartolomé Ordóñez, Diego Silóee, Pedro Machuca, Alonso Berruguete*. (1517-1558). Madrid, 1941.

A més d'aquests autors, esmentats per ordre cronològic de publicació de llurs obres, he utilitzat directament els textos inèdits de l'acta del Concurs entre Claperós i Bonafè, del 1456 (original en el fol. 6 del «Llibre de la Creueta», de l'Arxiu de la Seu de Barcelona), el Contracte de Macià Bonafè per al cadirat baix, del 23 de setembre de 1458 (original autògraf de Macià Bonafè, interclòs en el manual corresponent del notari Ginebret, al mateix Arxiu), el contracte de Bartolomé Ordóñez del 7 de maig de 1517 (original en un lligall de capitulacions soltes i còpia coetània en la sèrie dels Llibres de Sagristia, també a l'Arxiu catedralici), i les èpoques de Joan de Burgunya i Antoni Carbonell (Arxiu Notarial de Barcelona, manual 3 del notari Joan Martí; la primera època, esmentada per Madurell).

³ JOSEP MAS. *Notes d'esculptors antics a Catalunya* (loc. cit.), i J. M. MADURELL. *Bartolomé Ordóñez* (Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona, vol. VI, 3-4, 1948).

A desgrat de les arriscades hipòtesis de Gómez Moreno sobre Diego de Silóee, la documentació publicada per Madurell sembla provar que, en l'obra de fusta del cor, Ordóñez només tingué com a col·laborador un escultor alemany que els documents anomenen Joan Monet, de la ciutat de Mas (?), amb qui va passar comptes finals el 20 d'octubre de 1519.

El contracte del 1519 per a l'obra del sepulcre de Felip el Bell i Joana la Boja, publicat també per Madurell, és una renovació dels pactes que amb aquesta finalitat havia signat a Saragossa, el 21 de desembre de 1518, l'escultor italià Domenico di Alessandro Fancelli.

Els ajudants italians d'Ordóñez, casats a Barcelona, eren Vittorio Cogono, florentí; Simone di Bellalana, mantuà, i Joan Alexandre de Ros, florentí (possiblement Giovanni da Fiésole).

⁴ Sobre Joan de Burgunya, vegeu especialment J. M. MADURELL (*Pedro Nuyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos*. Barcelona, 1944, pp. 38, 40-42, 61, 62, 70, 72-74, 76-81, 84-89, 94, 145, 146, 152-154 i 157). Segons sembla, la documentació de la Tresoreria del rei Carles indica que l'any 1519 foren pintats 58 petits taulells amb escuts de cavallers, 13 amb divises, i 4 de més grans amb les armes dels reis de França, Anglaterra, Hongria i Portugal, a més de l'escut del rei sobirà de l'Ordre, tots per al capítol de Barcelona; el pintor s'ha identificat amb Jean de Barthelle (Jan van Battel), pintor i miniaturista del rei. («Les Chefs d'oeuvre d'Art ancien» à l'Exposition de la Toison d'Or à Bruges en 1907». Bruxelles, 1908, p. 223, amb referència a Dehaisnes. «Inventaire sommaire des archives départementaux antérieurs à 1790. Nord». Vol. IV, p. 240). No he pogut comprovar directament la cita de Dehaisnes; potser els documents reials parlen només d'un pintor anomenat Joan sense especificar-ne el cognom. Sigui com sigui, ni el nombre d'escuts i divises ni la diferència de mides lliga tampoc amb els pintats (i repintats) en els restallers del cor de la seu de Barcelona; amb tot, els escuts podien anar destinats al túmul funerari de Maximilià o als ciris del gran canelobre de l'Ofici de Difunts. Joan de Burgunya, mort a Barcelona l'any 1525, no es pot confondre amb Joan van Battel ni amb el Juan de Borgoña que poc abans vivia a Toledo.

⁵ L'acta oficial no permet precisar exactament el nombre dels assistents. El dietarista castellà esmenta dotze cavallers davant del rei en la solemne cavalcada fins a la seu per inaugurar les cerimònies del capítol; el català diu que del palau van sortir-ne tretze, entre ells l'almirall de Castella, però ja hem vist que l'acta oficial explica com aquest darrer es va retirar. Per tant, sembla que el nombre de dotze és el veritable. Amb tot, segons M. DE FORONDA AGUILERA (*Estancias y Viajes del Emperador Carlos V*. Madrid, 1914, p. 138), en els comptes de Pierre Boisot, *Maître de la Chambre aux deniers* del rei, s'anota que en el banquet del dia 6 i el capítol del 8 hi havia catorze cavallers. (Compte 13 de PIERRE BOISOT, *Chambre de Comptes de Lille*, Arxius del Nord de França, B. 3347). Crec que la diferència aparent pot explicar-se perquè en aquella xifra es degueren sumar els dotze cavallers i els dos oficials, pràcticament equiparats als cavallers a partir del capítol de l'any 1516.

⁶ Sobre la qüestió del comte de Benavente, a més del text de l'acta oficial i el resum del baró de Reiffenberg, vegi's principalment el discurs de la recepció del comte de Cedillo a la *Real Academia de la Historia* (*Una tradición infundada*, esmentat en les notes a l'edició de les obres del Duque de Rivas de *La Lectura*, Madrid, 1912, vol. II).

⁷ Les fonts bàsiques per a la descripció de l'entrada del rei a Barcelona són els textos del *Llibre de les Solemnitats*, de l'Arxiu de la Ciutat, (ed. d'A. Duran i Sanpere i J. Sanabre. Institució Patxot. Vol. I (1424-1546). Barcelona, 1930), i del dietarista català anònim; a més n'hi ha, naturalment, referències molt abundants en historiadors i cronistes. Completen la documentació els registres d'*Ordinacions i Bans* (1510-1518) i *Deliberacions* (1519-1520) de l'Arxiu de la Ciutat, i els comptes de les despeses fetes amb motiu de les festes.

Els comptes de la seu (Arxiu de la Catedral de Barcelona, Sagristia, vol. 1517-1519, fol. 129 v.º) donen detalls de *les grans despeses de les alimares del Senyor Rey Carles*: s'esmerçaren 15.000 tnxes a clavar al campanar de les hores de la seu, unes fustes amb 3.000 llanternes de fusta i de paper, on cremaren més de tres quintars de candeles. Els mestres de cases Carbonell i Pellicer, amb molts ajudants, van intervenir-hi i els fou donat menjar i beure, a més de la soldada.

El Dietari de la Generalitat parla també de *les alimares més excel·lents que sien fetes, majors senyaladament en la Deputació e en la Seu* (Arxiu de la Corona d'Aragó. Generalitat. Dietari dels triennis de 1512-15, de 1515-18, de 1518-21, vol. 13, fol. 18), i els seus llibres de comptes i deliberacions donen detalls sobre el gran castell construït a honor del rei, ja esmentat, amb nou maniquins o figures plenes de palla, i banderes pintades per Gabriel Alemany (J. M. Madurell. *Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos*. Barcelona, 1944, p. 41).

Entre altres llocs, es fa un resum de l'acte de l'entrada del rei a Barcelona en l'article *Festejos y ceremonias públicas celebrados en Barcelona cuando la primera venida de Su XXVIII Conde Don Carlos* (*El Correo Catalán*, Barcelona, 9 de juny de 1921) i el d'A[gustí] D[uran] S[anpere] *El Retablo barcelonés del Emperador. Cuadro primero: Primera entrada en Barcelona*. (Barcelona, Divulgación Histórica, t. I, 1945, pp. 233-239).

⁸ Sobre els funerals de Maximilià, v. l'acta oficial i els dietaristes catalans. Els llibres de Sagristia de la seu anoten les monedes d'or rebudes en l'Ofertori i alguns comptes de despeses, entre ells els 20 sous ja esmentats que es pagaren al brodador Simó Petit, que foren per posar la àguila a la bandera de l'Enparador, en que estigueren tota una nit. III. o quatre homens que no tenien temps (Arxiu de la Catedral de Barcelona, Sagristia, vol. 1517-1519, fol. 111).

⁹ Dóna notícia del nombre de 8 plats «d'extraordinari» (en total 8 o vuit més dels acostumats?) el compte de Pere Boisot, (M. de Foronda, loc. cit., pàgina 138). A part d'això, el text d'autor castellà i sobretot el del dietari anònim català contenen la major part de les dades que es coneixen sobre aquest i els altres banquets celebrats durant les festes del Toisó. Justament en parlar del sopar del primer dia, el dietarista diu: *los donaren molta abundància de volataria y ab molta copiositat de viandas, posant ho senser, sens trinjar, en la taula*. Una de les dues còpies del segle XVIII de la catedral (de la qual dóna un resum en castellà Villanueva) conserva bé aquest text, però l'altre, per un absurd lapsus, transcriu *xacolataria* en lloc de *volataria*, i per aquest motiu

algú va arribar a creure que en aquest banquet, quan tot just Hernan Cortés acabava de desembarcar a Mèxic, ja s'havia servit xocolata (1).

¹⁰ Aquest discurs ha estat publicat íntegrament per RICARD ALBERT i JOAN GASSIOT (*Parlaments a les Corts Catalanes*. Els Nostres Clàssics, vol. 19-20. Barcelona, 1928, pp. 243-250).

¹¹ Sobre l'estada del rei a Barcelona i especialment la qüestió del jurament i les primeres Corts, suspeses, v. registre de *Deliberacions* (1519-1520) de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona. De la *proposició* o discurs del rei del 13 de maig de 1519, n'hi ha una còpia en el registre corresponent de la sèrie de Processos de Cort del mateix Arxiu. («Prossés del Estament Real de les Corts de Barchinona del Any Mil DXIX. Original. LII», fol. 1).

¹² B. C., ms. núm. 698, folis 160 a 189 de la numeració actual (28 a 77 de l'antiga de la segona part). Una descripció d'aquest nobiliari i dels altres ha estat feta per ALFONS MASERAS. *Els més antics armoriais catalans* (*Anuari Heràldic*). Barcelona, 1917, pp. 219-250).

¹³ B. C., ms. núm. 301, folis 142 a 155 (107 a 120 d'una altra numeració). Les inscripcions estan revisades en presència del ms. dels Llupià. A la mateixa biblioteca hi ha un altre exemplar (ms. núm. 510) del nobiliari de Bernat Mestre; és una còpia feta potser dintre el segle XVI, inacabada; en el foli 75 es comença a dibuixar l'escut de Carles I, i en el 75 v.º els dels reis de França, Anglaterra, Hongria i Portugal.

¹⁴ *Viaje de Cosme de Médicis por España y Portugal* (1668-1669). Edición y notas por Ángel Sánchez Rivero y Ángela Mariutti de Sánchez Rivero. Madrid, 1933, p. 31.

P. M. MARCILLO. *Crísi de Catalunya hecha por las Naciones extranjerias*. Barcelona, 1685, pp. 198-199.

Liste nominale des Chevalliers de l'Ordre illustre de la Toison d'Or depuis son Institution jusqu'à nos jours. Revue et publiée par la Chancellerie de l'Ordre en 1904.

Supplément (I). Cavallers fins a l'any 1908.

Supplément (II). Cavallers fins a l'any 1911.

Liste nominale des Chevalliers de l'Ordre de la Toison d'Or en vie septembre 1923.

¹⁵ Per a les activitats de la Casa d'Àustria i dels Borbons a partir de la Guerra de Successió, a més de les obres esmentades després en la bibliografia general, cal tenir en compte les gestions diplomàtiques realitzades en temps de l'emperadriu Maria Teresa, que demostren l'interès a donar un estat legal a un *statu quo* que ja aleshores es reconeixia com a existent i de fet va durar fins al segle XX. Un dels documents més importants d'aquests tractes és la confirmació signada a Viena el 18 de maig de 1752 per Maria Teresa de l'article secret i separat del Tractat d'Itàlia que havien redactat a Madrid, el 10 d'abril del mateix any, com a ministres plenipotenciaris, el comte Nicolau Esterhasy i Josep de Carvajal i Lancàster. En aquest article no es concretava, amb tot,

cap norma pràctica, sinó que es declarava el desig d'arribar a un acord general. (Una còpia en vitella a Madrid, Archivo Histórico Nacional Estado, leg. 3366, núm. 46).

¹⁶ FELIU DE LA PEÑA. *Anales de Cataluña*. Barcelona, 1709. T. III, pàgines 161-162. Esmenta com a fonts Marcillo i un *manuscrito antiguo*, fol. 120, no identificat, que devia descriure els funerals de Maximilià.

M. AYMERICH. *Nomina et Acta Episcoporum Barcinonensium...* Barcelona, 1760, p. 400.

Excursions d'En Rafel d'Amat Cortada i Senjust per Catalunya i Rosselló en l'últim quart del segle XVIII (publicat pel Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona, 1919).

S'ha dit alguna vegada que Xavier de Garma i Duran, heraldista, autor de l'obra *Adarga Catalana* i arxiver reial, havia pagat la restauració dels escuts. Ignoro la font d'aquesta notícia; les actes capitulars parlen sempre d'un donant anònim.

¹⁷ JAIME VILLANUEVA. *Viaje literario a las Iglesias de España*. T. XVII. Madrid, 1851, p. 143, 148 i apèndix XLIII (p. 301-303). Segons una altra tradició, el collar del Toisó de Carles I hauria passat a una família mallorquina; E. PASCUAL, en l'article *Las llaves de oro del reino de Mallorca* (*Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*. Palma, 1890, t. III, p. 326), diu: *el toisón de oro del Emperador Carlos V que una familia mallorquina conservaba y fué adquirido por un alemán a quien conocí, Mr. Herz, experto anticuario y agente de Rothschild, para ir a poder de Napoleón III según mis noticias*. No crec que hi hagués proves que aquest collar de Mallorca fos el de l'emperador; amb tot, no ens ha d'estranyar que estigués en mans de particulars a desgrat del reglament que ordenava que es tornés al tresorer quan moria l'usufructuari, perquè hi ha altres casos de toisons que no foren retornats. Un d'ells, procedent d'un noble madrileny, era a Barcelona en el segle passat, i la filla del cerer Francisc Ardiz l'havia lluit a la processó de Corpus, segons diu Artur Masriera (*Los buenos barceloneses...* Barcelona, 1924, p. 298).

No m'és possible precisar la procedència del magnífic collar de la custòdia de la seu de Barcelona, que no té res a veure amb els collars de l'Ordre del Toisó d'Or. Més que un collar penso que podria ésser una *corretja* o cinyell d'una reina o princesa de la Casa d'Àustria; un objecte extraordinàriament semblant està representat en alguns retrats de la reina Margarida d'Àustria († 1611), muller de Felip III d'Espanya.

¹⁸ No crec que aquest sigui el lloc més adient per a publicar el catàleg complet de les sèries exposades l'any 1929. He pogut consultar-ne un inventari bastant detallat, gràcies a l'amabilitat de l'amic Miquel Xirgu, però la bibliografia insuficient i la impossibilitat de consultar directament la sèrie d'objectes de les antigues col·leccions imperials de Viena no permeten per ara emprendre aquesta tasca.

the first of these is the fact that the
of the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
of the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
of the first of these is the fact that the

the first of these is the fact that the
of the first of these is the fact that the

NOTES A LES
IL·LUSTRACIONS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

HELIOGRAVATS

FRONTISPICI. *Retrat de Carles I.* Pintura a l'oli damunt taula, d'autor anònim flamenc, vers l'any 1518. El rei, adolescent, està retratat de mig cos; du al coll el gran collar de l'Ordre del Toisó. Procedent de la catedral de Bruges.

LÀMINA I. *La llegenda del Toisó d'Or.* Miniatura flamenca del segle xv. Helles i Frixus compareixen davant de llur pare, el rei Atamas. A la dreta, en segon terme, es veu el moltó d'or duent Frixus, mentre Helles cau daltabaix. Viena, Arxiu de l'Ordre del Toisó d'Or, ms. del *Premier livre de la Thoyson d'Or*, de Guillem Fillastre, de Tournai, fol. 11.

LÀMINA II. *Perseu, símbol de la magnanimitat.* Miniatura flamenca del segle xv. Perseu, representat per un cavaller medieval, du un escut circular de cristall, de Minerva, i la dalla de Saturn. Entorn d'ell i del seu cavall alat, Pegàs, que té les formes pesants d'un cavall de batalla, hi ha una gran quantitat de pomes d'or, símbol del botí i les riqueses conquerides. Viena, Arxiu de l'Ordre del Toisó d'Or, ms. del *Premier Livre de la Thoyson d'Or*, de Guillem Fillastre, de Tournai, fol. 22.

LÀMINA III. *Carles el Temerari presidint un capítol del Toisó d'Or.* Miniatura flamenca del segle xv. El duc seu en el seu tron, sota dosser, on hi ha brodada repetidament la divisa «IE LAY EMPRINS». Els cavallers seuen als costats, en bancs posats davant uns murs coberts de tapisseries. A primer terme, vora una taula, el Cancellier, vestit de pontifical, el Grefier, el Tresorer i el Rei d'Ar-

mes. Portada del *Second Livre de la Thoyson d'Or*, ms. núm. 9028 de la Biblioteca Reial de Brusselles.

LÀMINA IV. *L'Emperador Maximilià*. Retrat de mig cos, duent el collar del Toisó. Gravat en fusta, signat per Albert Dürer i datat en 1519. Segons Erwin Panowsky (*Albrecht Dürer*, vol. II. Londres, 1945, pàgs. 44-45), que el registra amb el núm. 367, el retrat és còpia d'un altre realment original de Dürer, mentre el marc ornamental s'atribueix a Hans Weiditz.

LÀMINA V. *Guillem de Croy, senyor de Chièvres*. Retrat de mig cos, duent el collar del Toisó. Pintura a l'oli damunt taula, d'autor anònim flamenc, dels primers anys del segle XVI. El famós personatge, que tant va influir en l'etapa inicial de la política de Carles I, està representat d'una manera força realista i expressiva. Museu Reial d'Art, Brusselles, núm. 566.

LÀMINA VI. *Don Fadrique de Toledo, duc d'Alba*. Retrat de mig cos, duent el collar i la *venera* de l'Ordre de Santiago. Pintura a l'oli damunt taula, d'autor anònim, pertanyent a la col·lecció dels ducs d'Alba.

LÀMINA VII. *Escut de Carles I*. És el seu escut com a rei d'Espanya, amb un castell com a timbre, abans de rebre el títol d'emperador. És l'exemplar pintat l'any 1519 per Joan de Burgonya en el cor de la catedral de Barcelona, en el respall del cadiral on segué el rei durant el capítol. Estat actual.

LÀMINA VIII. *Escut de Carles V*. És el seu escut com a emperador i sobirà de l'Ordre del Toisó. Du l'àguila imperial i com a timbre la tiara imperial. La divisa és, però, encara en francès: PLUS OULTRE. Com a fons, les aspes de Borgonya i altres emblemes de l'Ordre. Miniatura atribuïda a Simó Bening, vers l'any 1537, en el registre de l'Ordre, conservat al *Instituto de Valencia de Don Juan*, de Madrid. (Segons la reproducció de Jesús Domínguez Bor-

dona, *Manuscriptos con pinturas*. Madrid, 1933, vol. I, pàgs. 476-483, fig. de la pàg. 483).

LÀMINA IX. *Interior del cor de la seu de Barcelona*. Fotografia presa des del costat de l'Epístola, vora el lloc on segué el rei. Al fons, l'altar major, on es celebraven les misses i els oficis solemnes. Estat actual.

LÀMINA X. *Detall del cor de la seu de Barcelona*. És l'angle nord-oest. A baix, a l'esquerra, setials del cor baix, tallat per Macià Bonafè (mitjans del segle XVI), amb un petit relleu de Bartolomé Ordóñez (1517-1519). Al darrera, el cor alt, amb setials de Pere Ça-Anglada i els seus ajudants (vers 1400), amb respatlles d'Antoni Carbonell (1519), pinacles de Miquel Loquer (vers 1480), i a la dreta un dels grans relleus d'Ordóñez. En els respatlles, en la part inferior, temes decoratius afegits en el segle XVIII. Al damunt, decoració del segle XVI, refeta en el XVIII. A la dreta, el cadiral on segué Carles I.

LÀMINA XI. *Carles V, amb el vestit i les insígnies del Toisó d'Or*. Miniatura atribuïda a Simó Bening, vers l'any 1537. (Del mateix ms. que l'escut de la làmina VIII; segons Domínguez Bordona, loc. cit., pàg. 477).

LÀMINA XII. *Pintures dels respatlles del cor de la seu de Barcelona*. A dalt, escut del marquès d'Astorga, amb la inscripció: *Don Alvar Pérez Osorio, Marqués de Astorga, Conde de Trastámara y de Santa Marta*, i escut amb la xifra 1518 i la inscripció: *Van de Grâce Cinq Cens dixhuyt*, corresponent a l'any de celebració del capítol segons l'estil de Cambrai (1519 de la nostra manera de comptar. A sota, flanquejada per taules més petites, amb els ribots simbòlics, inscripció llatina commemorativa de la celebració del capítol de Barcelona: *Invictissimus Carolus Dei Gratia Hispaniarum Rex Catholicus et Archi-Dux Austriae, Dux Burgundie, etc., solemnitate insignissimi Ordinis Aurei Velleris, cui tanquam supremus praerat in hac ecclesia Va, VIa, VIIa, VIIIa diebus mensis martii*

*anno Domini millesimo quingentesimo decimo nono et regni eius
4.º solemnissime celebravit.*

LÀMINA XIII. *Escut de Guillem de Chièvres.* Còpia a tot color sobre paper, feta a principis del segle XVI, per l'heraldista barceloní Francesc de Llupià, de l'escut pintat en el cor de la seu de Barcelona. L'original desaparegué vers el 1565. Dibuix acolorit del foli XXXVI de la segona part (166 de la foliació actual) del *Llibre d'Armes* (ms. 698 de la Biblioteca de Catalunya), de la part escrita per Francesc Llupià († 1539).

LÀMINA XIV. *Escuts de Cristòfol de Baden i Joan de Berghes.* Còpies a tot color, sobre paper, fetes l'any 1544 per l'heraldista barceloní Bernat Mestre, dels escuts pintats en el cor de la seu de Barcelona. Els originals desaparegueren vers 1565. Dibuixos acolorits del foli CVIII (144 de la foliació actual) del *Libre o Blasó de les armes dels Cavaliers*, de Bernat Mestre (any 1544), ms. 301 de la Biblioteca de Catalunya.

Al primer escut correspon la següent inscripció: «Mestre Cristole Sengner de Baude. Escartelé primer y derrer de or, una banda de güella. Segon e terç squaqueté de argent y güella. Timbrea sobre corona de or. II. corns, la un de argent, lo segon de güella, ple de plomes de pagó de or».

El segon, de «Mestre Jhean, segner de Bergues», també du una descripció: «En faxa. Primera... pal, primer de sabba ab un leó d'or membrea e arma de güella. Segon de... III pals de güella. La faxa de güella, tres lozanges de argent, en quiscuna una altra de güella, embellides... Timbrea: corona de or, mix cavall de güella, membrea e aurellas... arminis entre II pals de argent».

GRAVATS

Vestits de gala i de dol dels cavallers del Toisó (p. 46). Han servit de model les miniatures dels registres oficials de l'Ordre, especialment el del *Instituto de Valencia de Don Juan*.

Cavaller amb el vestit del dia de la Verge i oficial amb el seu vestit (p. 47). Han servit de model les miniatures dels registres oficials de l'Ordre, especialment el del *Instituto de Valencia de Don Juan*.

Barcelona en temps de Carles I (p. 53). Dibuix tret de la vista de Barcelona l'any 1535, continguda en un dels tapissos commemoratius de la conquesta de Tunis, fets executar a Brusselles per Carles I. La sèrie es conserva actualment al Palau Reial de Madrid, i els cartrons són al Museu de Viena.

Emblemes personals de Carles I combinats amb els del Toisó (p. 69). Segons les pintures dels respatlles del cor de la seu de Barcelona, en or sobre fons blau. A l'esquerra, les columnes d'Hèrcules, amb el foguer i el Toisó, i el lema PLUS OUTRE. A partir del segle XVIII el mot OUTRE ha estat substituït per ULTRA. Les formes *oultre* i *oultre* apareixen en representacions antigues; en aquest cas, l'espai disponible permet suposar que s'emprà la primera. En el segon tema es combinen les aspes de Borgonya amb un foguer; als costats hi ha una C, inicial de Carles, i al damunt una corona reial.

Escuts de Felip de Croy i de Jaume de Luxemburg (p. 73). Per a aquests i els altres escuts dels cavallers que assistiren al capítol de Barcelona s'han seguit especialment les còpies dels escuts pintats en el cor de la seu, contingudes en els nobiliaris dels Llupià i de Bernat Mestre i en el *Livre de l'Ordre du Thoisson d'Or* (registre

oficial de l'Arxiu de l'Ordre a Viena); en el seu estat actual els escuts del cor estan molt alterats, sobretot a causa de la restauració del segle XVIII, com es pot veure en les còpies a tot color publicades per Ramon Piñol Andreu (*Heràldica de la Catedral de Barcelona*. Barcelona, 1948, pàg. 252 i ss.) suprimint els timbres o cimeres. Felip de Croy, comte de Porcean, assistí al capítol i hi tingué seient propi, on hi ha el seu escut i la inscripció: *Messire Phe. de Croy, Comte de Porchian*. Jaume de Luxemburg, comte de Gavre, en el propi capítol, fou elegit per a ocupar el lloc del seu pare del mateix nom, l'escut del qual, sense cimera i amb el mot *trespassé* (traspasat o mort) està pintat en el cor de la catedral.

Entrada del rei a Barcelona (p. 78), *Carles I i els alabarders* (p. 79), *els consellers a cavall*. Han servit com a base d'aquesta representació les descripcions antigues. A més, els gràfics de la indumentària dels Consellers de Barcelona i les miniatures flamenques caetànies on es representa l'entrada a Malines de Carles I l'any 1516. Les torres del Portal de Sant Antoni s'ha procurat que corresponguin a la situació i estructura que donen els antics plànols i vistes de la ciutat.

Carles I armant un dels nous cavallers del Toisó (p. 87). L'escena s'ajusta a les referències dels textos i a les representacions antigues, especialment la del fol. 335 del ms. 13073-74 de la Biblioteca Reial de Bèlgica, on apareix Maximilià I armat cavaller.

Cavalcada del Toisó: els trompeters (p. 92), *macers* (p. 93), *herald i reis d'armes* (p. 94), *Grefier, «Toisó d'Or» i cavallers* (p. 95), *cavallers* (p. 96), *el rei* (p. 97). Composicions inspirades especialment en el manuscrit titulat *Le très admirable triumphe de la noble Ordre de la Thoison d'Or. Chelebrée en la florissante Ville d'Anvers l'an 1555*, etc. (Viena, Arxiu de l'Ordre del Toisó d'Or). Excepte del rei, no s'ha pretès fer el retrat de cap personatge; per raons d'espai, s'ha reduït el nombre de cavallers, conservant, però, el d'oficials, macers, herald i reis d'armes, que ens donen les descripcions antigues.

Banquet del Toisó: el rei i els cavallers (p. 100), «Toisó d'Or»

i el Grefier (p. 101). Composició dibuixada d'acord amb les actes i els dietaris; també han servit de referència algunes miniatures flamenques i alemanyes on es representen banquets reials del segle XVI.

Canelobre dels funerals dels cavallers (p. 106). Dibuix tret de la miniatura del foli 29 del manuscrit de *Le très admirable triumphe de la noble Ordre de la Thoison d'Or*, ja esmentat.

Escuts de Guillem de Croy i de don Juan Manuel (p. 109). L'original de l'escut de Guillem de Croy, senyor de Chièvres, desaparegué vers 1565 (v. lám. XIII i el seu comentari); el de don Juan Manuel encara es conserva i du la inscripció: *Don Jehan Manuel*, etc.

Escuts del duc d'Alba i del duc de Frias (p. 111). De tots dos es conserven els originals. El del primer du la inscripció: *Don Fadrique de Toledo, Duque d'Alva* (sic), *Marquès de Coria, Duque de Salvatierra*. El de l'altre: *Don Yñigo de Velasco, Duque de Frias, Conde de Haro, Condestable de Castilla*.

Escuts del duc de Béjar i del duc de Cardona (p. 115). Conservats encara. El primer, amb la inscripció: *Don Alvaro de Extúniga* (Estúñiga), *Duque de Véjar* (sic), *Marquès de Givraleón, Conde de Vanares* (sic). La del duc de Cardona diu: *Don Fernando Ramon Folch, Duque de Cardona, Marquès de Pallars*.

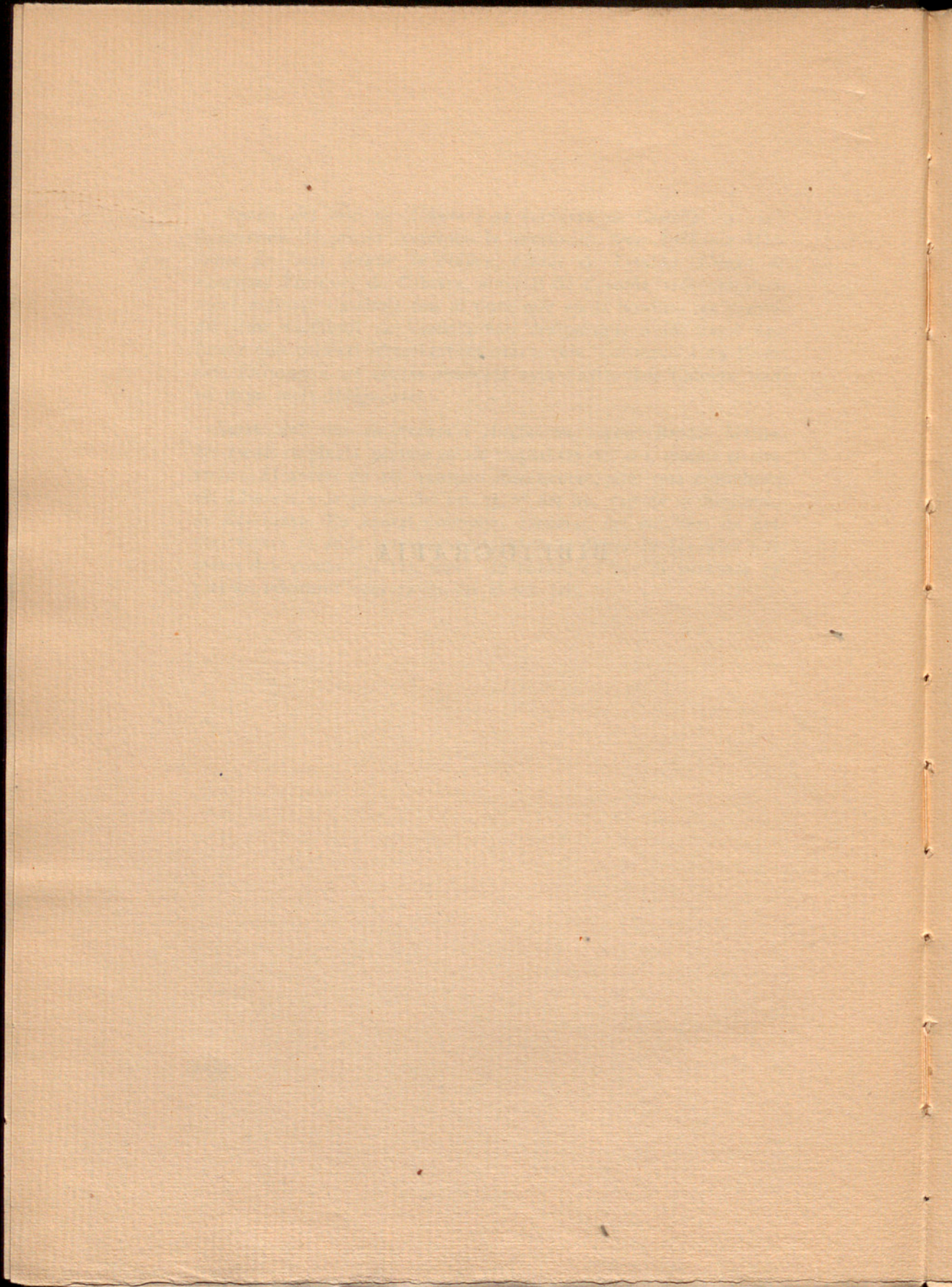
Escuts del príncep de Bisignano i del marquès d'Astorga (pàgina 117). Conservats, amb les següents inscripcions: *Don Pedro Antonio de San Severino, Príncipe de Bisignano, de San Marco, Conde de Trivento* (?) i *Don Alvar Pérez Osorio, Marquès de Astorga, Conde de Trastamara y de Santa Marta*.

Escuts de Llorenç de Gorrevod i de Joan de Brandenburg (pàgina 131). Tots dos en el cor de la catedral. El primer du la inscripció: *Messire Leurens de Gorrevod, baron de ... , Gouvernier* (sic) *de Bresse*. L'altre té escrit: *Messire Jehan, par la grace de Dieu Marquis de Bradenbourg*.

Escuts del duc de Nájera i de l'almirall de Castella (p. 131). Conservats. Al primer correspon la inscripció: *Don Anthonio Manrique de Lara, duque de Nájera, Conde de Treviño*. L'escut de Fadrique Enríquez de Cabrera, almirall de Castella, està completament repintat i malmès fins al punt que en la bordura les àncores del títol d'almirall de Castella han desaparegut o no tenen una forma que permeti identificar-les com a tals. Les torres i els lleons dels Enríquez i les cabres alternant amb Sicília dels Cabrera també estan molt desfigurades.

Escuts dels reis de França i Anglaterra, segons Bernat Mestre. Els escuts originals, pintats en els respatlles del cor, encara es conserven. El gravat no els transcriu directament, sinó que reproduceix els dibuixos a la ploma del fol. 75 vº del ms. 510 de la Biblioteca de Catalunya. En aquest exemplar, inacabat, del nobiliari de Bernat Mestre es dona una interpretació força lliure de les orles i cimeres dels escuts que van servir de model, en lloc de procurar copiar-los fidelment com es féu en el ms. 301.

BIBLIOGRAFIA

A més dels llibres i articles esmentats al llarg del text de les notes i comentaris a les làmines i als gravats, donaré tot seguit unes breus referències de conjunt.

Les obres generals més útils segueixen essent les de Pinedo y Salazar i del baró de Reiffenberg:

JULIÁN DE PINEDO Y SALAZAR, *Historia de la Insigne Orden del Toysón de Oro, dedicada al Rey Nuestro Señor, Xefe Soberano, y Gran Maestre de Ella. Madrid, Imprenta Real, I-III, 1787.*

BARON DE REIFFENBERG, *Histoire de l'Ordre de la Toison d'Or depuis son institution jusqu'à la cessation des Chapitres généraux. Bruxelles, Fonderie et Imprimerie Normales, 1830.*

Com a estudi bàsic més antic hi ha l'inventari general dels Arxius de l'Ordre, ms. en dos volums, a Viena, redactat entre 1759 i 1760 per E. J. de Turck per encàrrec del ministre plenipotenciari de l'emperadriu Maria Teresa a Brusselles (on era aleshores l'arxiu). La bibliografia anterior al 1830 està amplament ressenyada en l'obra del baró de Reiffenberg.

Com a fonts generals també cal tenir en compte els registres d'escuts o armorials de l'Ordre que contenen els escuts dels cavallers representats en el capítol de Barcelona. D'una manera més o menys completa he pogut utilitzar els següents:

A) Biblioteca Nacional, Viena, possiblement contemporani del capítol de Barcelona.

B) Instituto de Valencia de Don Juan, Madrid. Escrit vers l'any 1537 i atribuït a Simó Bening. Té afegida la nòmina i els escuts dels cavallers assistents al capítol d'Utrecht l'any 1545. Fou donat el 1918 per l'emperadriu Eugènia de Montijo al comte de

Valencia de Don Juan. És un manuscrit esplèndid, segurament el millor dels armorials de l'Ordre.

C) L'any 1907 pertanyia a Mme. Porgès, a París; abans, a la col·lecció dels ducs d'Osuna. Les miniatures són també molt bones. Potser fan referència a aquest manuscrit uns pagaments fets l'any 1552 al miniaturista Jean van Battel.

D) *Livre de l'Ordre du Thoison d'Or*. Registre oficial de l'Arxiu de l'Ordre, a Viena. Conté tots els escuts dels cavallers fins a Joachim von Neuhaus, elegit el 21 de setembre de 1561. Els dibuixos són molt acurats, però l'autor no era pas un gran artista.

E) Gran armorial de l'Ordre. Registre escrit, com l'anterior, en el regnat de Felip II. Escuts acurats, però sense cap excel·lència artística.

Pel que fa al capítol de Barcelona, l'obra general (però que cal controlar sovint) de referència és la publicada l'any 1930:

CONDE DE VILANOVA I FÈLIX DOMÈNECH. *Capítulo del Toisón de Oro celebrado en Barcelona el año 1519*. Barcelona, 1930.

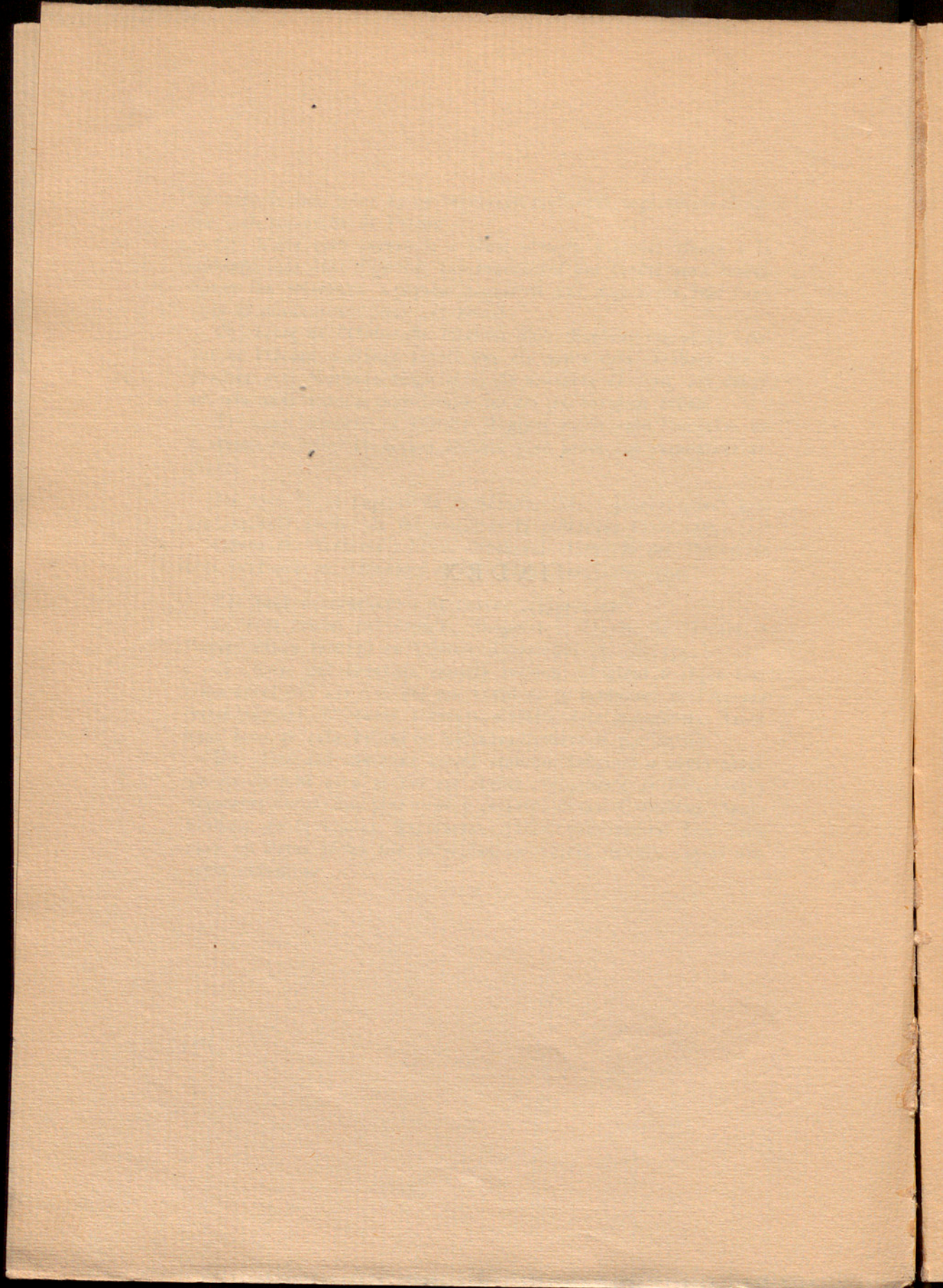
Les fonts documentals i narratives bàsiques són:

I. Acta oficial del capítol. Original a l'Arxiu de l'Ordre, a Viena; edició facsímil en Vilanova-Domènech, pp. 105-175.

II. Text del dietarista castellà anònim. Original o còpia coetània en el foli 112 i ss. del ms. xxviii de la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès (cf. J. Massó Torrents. *Catàleg dels Manuscrits*. Barcelona, 1902, p. 118). Edició en Vilanova-Domènech, pp. 85-101.

III. Text del dietarista català anònim. Original o còpia coetània en els folis 41 a 47 del ms. titulat *Antiguitats de Barcelona y Regiment des de 843 fins 1538, y principi de sos Concellers* (Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona). Edició monumental feta l'any 1907, en lletra gòtica (un exemplar, al mateix Arxiu), segons una còpia setcentista.

INDEX

	<u>PÀG.</u>
Pòrtic	11
I. La cavalleria i el simbolisme del Toisó d' Or	17
II. Fundació i constitució de l'Ordre	27
III. Política i sentit del Toisó	33
IV. El Toisó a Flandes de 1501 a 1517	37
V. Preliminars immediats del capítol de Barcelona	41
VI. Cerimonial	45
VII. Escenari: els palaus	51
VIII. Escenari: el cor de la catedral	55
IX. Els escuts i les inscripcions	61
X. Els personatges	71
XI. Arribada del rei a Barcelona	77
XII. Funerals de Maximilià i imposició dels collars	83
XIII. El capítol: primer dia	91
XIV. El capítol: Gran dia de l'Ordre	99
XV. El capítol: Dia de Difunts	105
XVI. El capítol: Dia de la Verge	113
XVII. Repercussions polítiques i civils	121
XVIII. Records barcelonins	129
Notes	137
Notes a les il·lustracions	145
Bibliografia	155

EL TOISÓ D'OR A BARCELONA

AQUEST SETÈ VOLUM DE LA BIBLIOTECA

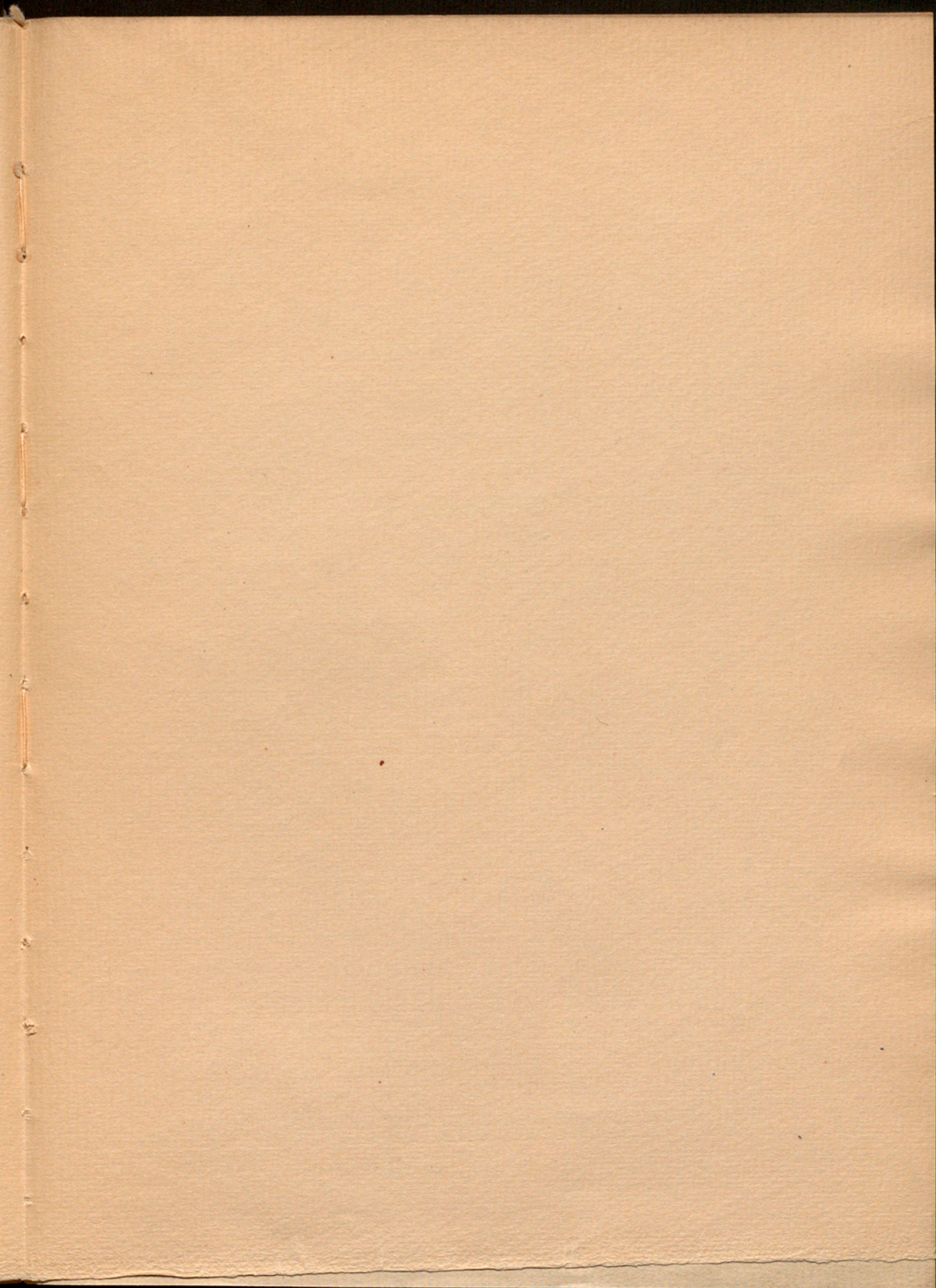
GUIÓ D'OR

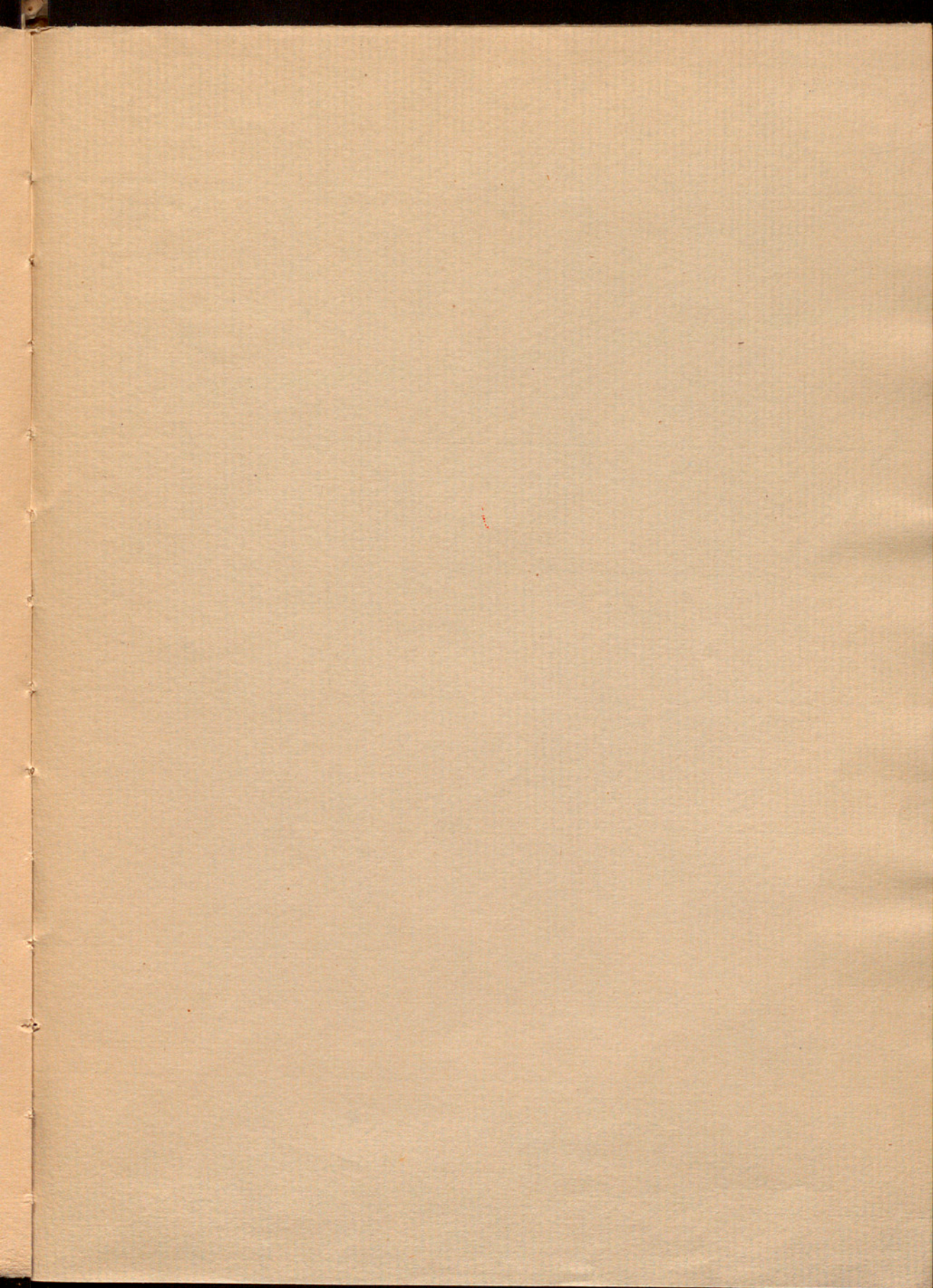
HA ESTAT IMPRÈS PER
RAFAEL SALVÀ, MESTRE IMPRESSOR,
EL MES DE JULIOL DE L'ANY
MIL NOU-CENTS QUARANTA-NOU

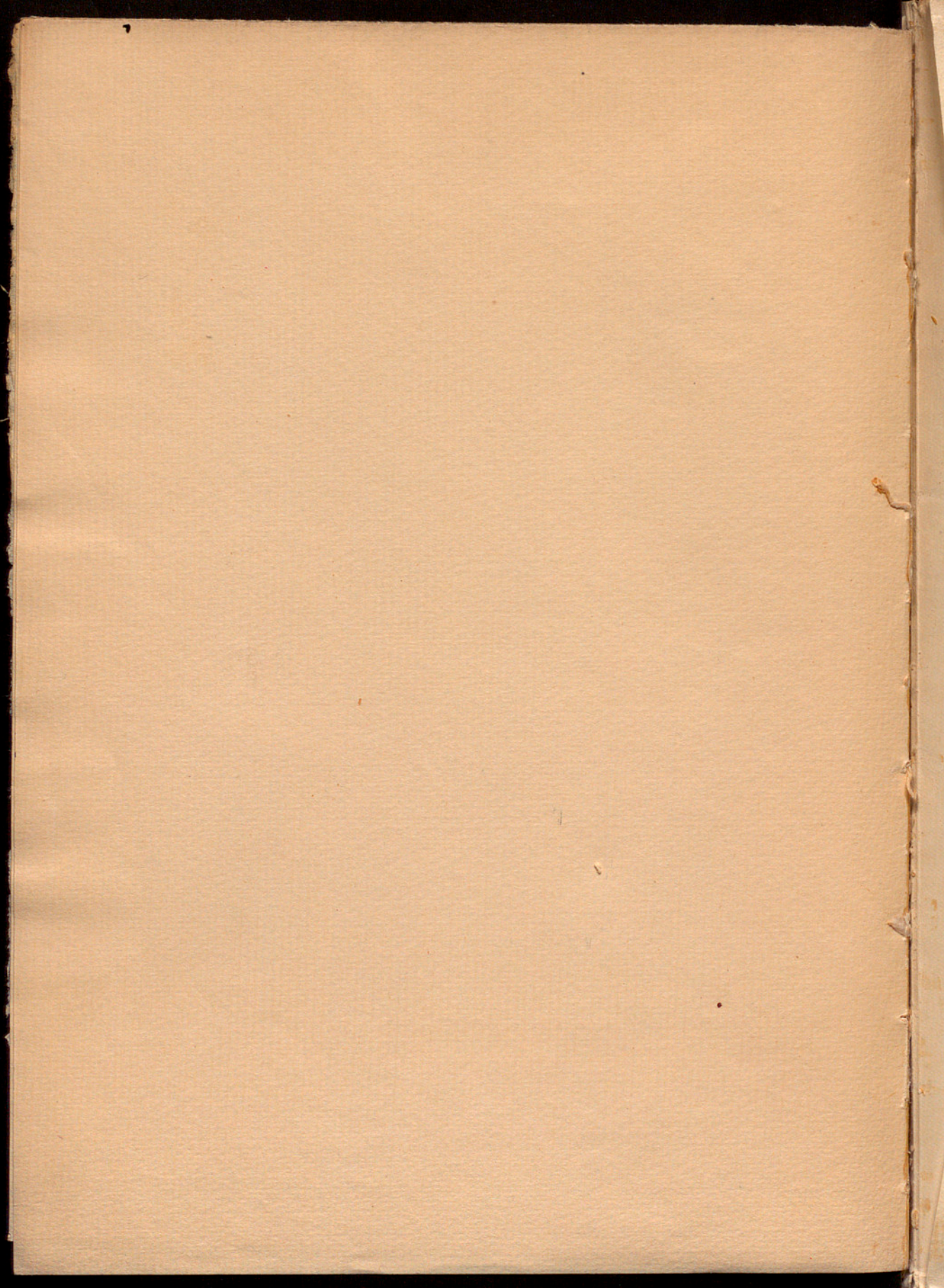

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.

8

INSTITUTO AMATLLER
DE ARTE HISPÁNICO

N.º Registro: 3244⁸

Signatura: M4 G(B)

Panamá A

Sala
ID. B15. 4057
Armario

Estante

J. AINAUD
DE LASARTE

EL TOISÓ
D'OR
A BARCELONA

VII

Volum solt: 240 ptes.
Subscripció: 200 »

MiG/9.8.13.193.Toisó d'Or/1949.Ain